



**«БУРЯД ХЭЛЭН:
ҮСЭГЭЛДЭР,
МҮНӨӨДЭР, ҮГЛӨӨДЭР»**
гэсэн сэдэвтэй
эрдэм шэнжэлэлгын
уласхоорондын хуралай
дүнгүүд



**ЭТИГЭЛЫН
ХАМБЫН
ЗАХЯАНУУД**

23 Н.



1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

Буряад Үнэн

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин



2013 оной
январийн 17
Четверг

№ 2 (21901)
(816)

Үбэлэй
хүүлшын
харагшан үхэр
нарын 6 гарагай 5
www.burunen.ru



Буряад арадай дуунай тоглолто

ЭЖЫ ХҮБҮҮН ХОЁРОЙ ЭГШЭГ ДУУНАЙ АЯЛГА ЗЭДЭЛХЭНЬ

СОГТЫН ДОЛЖОН

хадаа Үбэр-Монголой
хүдэлмэрийн баатар,
2004 оной «Алтарганын»
Алтан медальда хүртэһэн,
Монгол уласай соёлой
тэргүүн ажалтан.

Хүбүүнийнь БАЛДАН- ДОРЖЫН

БАЛЬЖАН хадаа Хитад
гүрэнэй Шанхайн
Соёл урлигай ехэ
нургуулийн оюутан,
2004 оной Хитад уласай
хүүгэдэй дунда
Алтан медальда, 2006 оной
“Алтарганын” медальда
хүртэһэн.

Концерт нааданда “БАЙГАЛ”
театрай дуушан БУТИДЭЙ
ДОНДОГ-СЭРЭН ба «УРАГШАА»
гэһэн этно-бүлэгэй
дуушан ДАШИМА СОГТОЕВА
хабаадаха.

**ЯНВАРИЙН
26-да**

Ород драмын
театрай тайзан дээрэ.

Үдэшын 18 сагта.





Уран зохёолшодой холбоондо

ГЭШҮҮД БОЛОҢОНДОО УРМАТАЙ

Һаяхан Буряад Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, республикын арадай поэт, мэдээжэ санаартан М.Р.Чойбоновой үүсхэлээр уран гуурһатай бэшээшэ нүхэд, ульгам буряад, ород хэлэтэй уран зохёолшод, номуудаа хэблэһэн поэт зон сугларжа, баярта ушар тэмдэглэһэн байна.

Буряад Республикын Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн болоһон тухай улаан хабтаһатай гэршэлгэнүүд баяр зугаагай оршон байдалда эмхидхэгдэжэ, литературно-хүгжэмтэ үдэшэдэ шэдитэ мүрнүүдтэй шүлэгүүд, һайхан дуунууд зэдэлһэн байна. Столоор дүүрэн хэшэг эдээ хоолтой, баяр зугаа элбэгтэй, хүхюун, дорюун болоһон бүлэг уран зохёолшод, поэдүүд Матвей Рабдановичай гарһаа гэршэлгэнүүдые абажа баясаба. Монгол поэт Болдын (Хэнтэйн) Батхуу шэнэ гэшүүдые амаршалаа.

Тэдэ хэд бэ гэхэдэ, шүлэг дуугаараа, уран үгэнүүдээрээ, шэнэ номуудаараа мэдээжэ болоһон Хурамхаанһаа гарбалтай Владимир Бухаев, Жорж Абзаев, Хяагтын Владимир Гармаев, Захааминһаа уг унгитай Валерий Цыбиков, Улаан-Удын Николай Рогалев, Иван Башанов, Нелли Доржуева гэгшэд республикын Уран зохёолшодой холбооной гэшүүд болоо.

-Үнгэрһэн жэлдэ олон аймагууда-

ар, Улаан-Үдэдэмнай, Агада уулзалганууд, литературна үдэшэнүүд, ойн баярай найрнууд үнгэргэгдөө, ехэ юумэ хэгдээ. Мүнөө жэлэй март соо һунгалта үнгэргэжэ, түрүүлэгшые уран зохёолшод сооһоо шэлэхэбди. Мартын эхээр олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдэй эхэ зоной, эхэнэрнүүдэй уласхоорондын конкурс дуугаар, шүлэг уншалгаар, бусад номинацияр үнгэргэхэбди. Тиихэдэ май һара соо "Хориин хатан" гэжэ нэрэтэй һайхан хүшөө Хориин газарай хилэ дээрэ нээхэбди. Анхан Хориин аймагай гулваа байһан Б.В.Жамбалов, мүнөө Яруунын аймагай гулваа Ц.Г.Шагдаров дэмжээ, - гэжэ М.Р.Чойбонов тоособо.

Аргагүй һайхан хоолойтой "гургалдайнууд" – оперно театрай "одод" Дамба Занданов, Татьяна Доржиева, аккордеонист Василий Акимов һайндэрэй байдал тогтоогоо, гоёор дуулалдаа. "Хасагууд тухай 3 ном гаргаһан байна. Хойто жэл буряад хасаг сэрэгэй полкнүүдай байгуулагдаһаар 250 жэлэй оидо



үшөө шэнэ ном бэлдэжэ байна", - гэжэ урма зоригтой, ехэ түсэбтэй Владимир Чимитдоржиевич Гармаев нэмэнэ һэн. Уран гуурһата нүхэдөө ходол дэмжэжэ, үргэжэ байдаг М.Р.Чойбоновто, тус холбооной харюусалгата секретарь, урагшаа



һанаатай Н.Д.Гармаевада, шэнэ гэшүүдтэ зохёохы амжалта хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: В.Цыбиков, В.Бухаев.

АША ТУҢАТАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН БОЛОБО

Эдэ үдэрнүүдтэ Буряад Республикын бүхы аймагуудһаа буряад хэлэ заадаг багшанар мэргэжэлэ дээшэлүүлхэ курсда ерэжэ, долоон хоногой туршада буряад бэшэ яһанай үлхүүдтэ ямар онол аргаар буряад хэлэ заахаб, ажалдаа ямар дүй дүршэл хэрэглэхэб гэнэн асуудалаар хөөрэлдөөн болобо.

Һуралсалай хүтэлбэрлэгшэ Эржэн Патанхановна Нанзатова мүн. Буряад хэлэнэй багшанартай декабриин 15-да уулзабаб, хэн хэндэмнайшые аша туһатай һонин хөөрэлдөөн болобо. Интернет гэшые шудалжа, ойлгодог болоод, хэрэглэжэ эхилһээрни жэл болобо, хаанашые хүрэтэр, хэнтэйшые танил нүхэд болоод, скайп гэдэг хии

юумээр бэе бэе хараад хөөрэлдэхэ, һонирхоһон мэдээсэлээ агшан зуура соо абаад уншаха аргатай, ямаршые жэгтэй һонин сагта ажаһууна гээшэбди гэжэ би гайхалаа баранагүйб гээд, би өөр тухайгаа хөөрэбэб. Фейсбук соо ямар ехэ мэдээсэл байдаг гээшэб: дуунууд, шүлэгүүд, видеодамжуулганууд, түүхэ домогууд, суута хүнүүдэй намтар,

үхибүүдтэ зорюулһан толилогонүүд, хоморой шухаг номууд, угай бэшэгүүд, юушые олоод һонирхохо арга боломжотойбди. Саг сахилгаан түргөөр урагшаа дабхина, энэ сагай эрилтэһээ нэгэшые хожомдонгүй үрдилдэн, һонирхолоо алдангүй ябаха ёһотойбди гэжэ хэлэхэдэмни ,буряад хэлэнэй багшанар намайе дэмжэбэ.

Минии хүтэлдэг "Мүнгэн тобшо", <http://www.facebook.com/groups/mungentobsho/> "Будамшуу" <http://www.facebook.com/BUDAMSHUU> гэдэг блогуудай хуудануудые нээгээд, һонин-һонин мэдээсэл абажа,

үхибүүдые буряад хэлэндэ һургаха ажалдаа хэрэглэхэ аргатайт гэжэ хөөрэбэб.

Багшанар һанамжаяа хэлэхэдээ, "Будамшууда" буряад арадай нааданууд, ёһо заншалнууд, түүхэ домогууд тухай, ёохор хатарай заабаринуудые, ёохорой дуунуудые, жороо үгэнүүдые, оньһон үгэнүүдые, таабаринуудые толилжо байгыт гэжэ дурадхал оруулба. Энэ уулзалга дээрэ хэн хэндэмнайшые аша үрэтэй, аша туһатай хөөрэлдөөн болобо.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

МОДОНОЙ ӨӨНЭДЫН ҮЙЛЭДБЭРИ ХҮГЖӨӨГДЭХЭ

Ой модо хари гүрэн руу гаргалгын хэмжээн 2012 ондо эгсэ доошолоо. Буряад Республикын Үйлэдбэрийн болон наймаанай министрствын мэдээгээр, энэ баримта нэн түрүүн Россиин гүрэнэй ВТО-гой шугамаар экспортнэ ажаябуулгын шэнэ дүрим баримталдаг болоһонһоо дүлдидана.

Россиин Федерациин Правительствын 2012 оной июлин 21-нэй 756-дахи тогтоолой ёһоор бүтэн модоной зүйлнүүдые гаргаха тамуужанай түлбэрийн сэн 25 %-һээ 80 % хүрэтэр дээшлээ. Гэхэтэй хамта, 779-дэхи тогтоолой гуримаар, хасуурийн ба юрын нарһанай экспортын тарифна квото бии болгогдоо. Тарифна квотонууд гададын экономика ажаябуулгада (ВЭД) хабаадагшадай хоорондо хубаагдаха. Хэлсэгдэһэн хугасаагай болзор соо хасуури болон нарһа гаргаһан хэмжээндэнь квото үгтэхэ. 2012 он соо Буряад Республика дотор 292 402 куб метр юрын нарһа гаргаһан байна, тиимэһээ 2013 ондо тарифна квото 877 196 кубометр үгтэхэ. Лицензи үнэмшэлгэтэй байбал, тамуужанай түлбэри 15%-тээр хүнгэлэлтэ үгтэхэ. Газар талмайн арендын үри шэригүй гү, али арендэ хэһэн зонтой худалдаа наймаанай хэлсээ баталһан байбал, Россиин Үйлэдбэрийн ба наймаанай министрствын территориальна эмхидэ лицензи үгтэдэг.

Мүнөөдэрэй байдалаар, Буряад Республика дотор модо отолжо, хари гүрэн руу шэрэхэ ажаябуулга эрхилхэ 109 эмхинүүд бүридхэгдэнхэй. Тэдэнэй оройдоол 35 эмхи аренднэ түлбэрийн үригүй. Хуулийн ёһоор тэдэнэр жэлэй нэгэл дахин һэлгүүлэгдэдэг. Федеральна албануудай мэдээгээр, бээлүүлэгдэжэ байһан хуулида нэмэлтэ,



хубилалта оруулха талаар ажал ябуулагдажа байна.

Квото болон лицензи хэрэглэгэ Россиин гүрэндэ һаял нэбтэрүүлэгдэжэ байһан шэнэлэлтэ хадань хуулийн журам бээлүүлхэ талаар олон шийдхэгдэхэ асуудалтай. Гэхэтэй хамта, мүнөөдэрэй байдалаар, гүрэнэй хараа бодолой гол шэглэл хадаа хари гүрэн руу эд зөөри гаргаха бэшэ, харин өөһэдынгөө ой модоной үйлэдбэрилгэ хүгжөөлгэ болоно. Энэ экспорт доошолуулһан шэнэлэлтэнүүд дотоодын модо үйлэдбэридэ анхарал хандуулхые баадхана, нютаг дээрэ ехэ үнэ сэнгүй, хямда үйлэдбэри тэдхэгдэхэ болоно.

Цырегма САМПИЛОВА.

ДОРОГИЕ ЗЕМЛЯКИ!

В нашей семье случилась беда – неожиданно заболела сестра Жаргалма Батоевна Цыренова. Она живет в с.Утата Закаменского района, одна воспитывает троих детей. Сейчас проходит лечение в Израиле. Нашей сестре требуется дорогостоящая операция...

Просим оказать посильную помощь. Ведь не оскудеет рука дающего.

Те, кто откликнется, могут перечислить деньги на счет:

Восточно-Сибирский филиал ОАО АКБ «Росбанк»

КПП 246602002

ИНН 7730060164

БИК 040407388

К/счет

30101810000000000388

Получатель Цыренова Жаргалма Батоевна

Счет 40817810576130006453.



БУРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВО: ХҮГЖЭЛТЫН ШЭГЛЭЛ

БАГА ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭДЫЕ ДЭМЖЭЛГЫН ШЭНЭ ЭРИЛТЭНҮҮД



"Особняк" ООО-гой хүтэлбэрлэгшэ Б.Мункоев республикын Толгойлогшо В.Наговицында шэнэ үйлдбэригээр харуулна

Үнгрэгшэ долоон хоногто республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэдэг предпрятинуудаар ябажа, ажал хэрэгүүдтэйн танилсаа.

Нэн түрүүн "Особняк" ООО-до хүрэнэ байна. Тус предпрятин арбан жэлэй туршада дарамал нарин түмэрөөр гэрэй хушалта, гадаа талын туурга мэтын барилгын хэрэгсэлнүүдые бүтээжэ байһан аад, 2012 ондо гүрэнэй дэмжэлгын ашаар шэнэ тоног түхээрлгэ абажа, хабсармал хүнгэн болон нарин булад хэрэгсэлнүүдээр гэр байрануудай, байшангуудай армагуудые бүтээжэ эхилээ. Хуряангыгаар энэнь ЛСТК болоно. Тиин шэнэ үйлдбэригээр эрхилжэ захалһаарнь, предпрятин олоо 9 миллион хүртээр дээшлээ, харин 2015 ондо жэлэй 100 миллион түхэригтэ хэмжээнэй олоо абтахаар хүлээгдэнэ.

"Особняк" ООО-гой хүтэлбэрлэгшэ Баин Мункоев ЛСТК-гаар барилгын хайн талануудые нэрлэхэдээ, үнэгүй

сэн, түргөөр болон бэлээр бүтэлгэ, бүхэ байлга, газарай хүдэллэгшөө һандаралгүй гэжэ онсолон тэмдэглээ. "Жэшэнь, 12x24 талмайтай спортзал 13,5 миллион түхэригөөр бүтээгдэдэг. Мүн тиихэдэ яруунаархин залуу мэргэжэлтэдтээ баһал иимэ барилгын хэрэгсэлнүүдээр гэр байра захинхай. Нэгэ дүрбэлжэн метрын 25000 түхэригтэ болохо", - гэжэ тэрэ хэлээ.

"Үнэхөөрөөшье, бараттай сэн байна, - гэжэ Вячеслав Владимирович зубшөөгөө. - Наяын сагта нилээд ехэ барилга эрхилхэбди: фельдшерскэ-акушерскэ пунктнууд, хүүгэдэй сээрлигүүд. Гадна 1500 үншэн хүүгэдые гэр байраар хангаха хэрэгтэй. Хотодо олон дабхартай гэрнүүдые бодхоохобди, эндэ асуудал үгы. Харин хүдөө нютагуудта

хаанань нэгэ таһалгатай, хаанань хоёр-гурбан таһалгатай гэрнүүдые барихабди. Иимэл гэрнүүдтэ захил олон байха".

Зүгөөр гүрэнэй захилда хүртэхэ гэбэл, "Особняк" республика дотор бүтээгдэдэг барилгын хэрэгсэлнүүдые хэрэглэхэ ёһотой. Мүнөө дээрээ Буряадта дүрэсгүй пенопласт үйлдбэрилдэг болонхойшье хаань, предпрятин гэр дулаалдаг зүйлнүүдые (утеплитель) Хитадһаа асарна, шүрэбүүдые Санкт-Петербургһаа худалдан абана... Энэ ушарһаа республикын Толгойлогшо промышленноостиин болон худалдаа наймаанай министр Александр Гребеншиковтэ барилгын хэрэгсэлнүүдые бүтээдэг предпрятинуудые бэе бэетэйн "танилсуулха" гэнэ даабари үгөө. "Өөһэдтэмнай байн гэнэнь, ондоо тээһээ юундэ абаха юм? Манай пенопласт хэрэглэдэг болоходоо, захилнуудаар ядахагүйт, - гэжэ Вячеслав Владимирович хэлээд, промышленноостиин министртэ хандаа. - Өөһэдөө шүрэбүүдые таблажа байхын тула станогоор хангахада болоно. Хэрэгтэ хэрэггүй шабын түмэр дүүрэн ха юм. Хэрэгын хүгжэжэ байг лэ, бидэ дэмжэхэлди".

Удаань республикын Толгойлогшо "Вуд-Мастер" ООО-до хүрөө. Тус предпрятин 14 жэлэй туршада модоор дархалжа, сонхо, үүдэ, гэр соохи эд бараа бүтээдэг юм. 2011 ондо барилгын ПВХ зохёомжонүүдые болон стеклопакетүүдые үйлдбэрилгын цех нээжэ, мүнөө дээрээ үйлдбэрилхы аргынгаа 80 процентые бээлүүлнэ. Тиин жэлэйн олоо 52 миллион түхэригһөө (2011 он) 117 миллион (2012 он) хүртээр дээшлээ. Харин 2014 он болотор олоон 200 миллион түхэригтэ хүрэхөөр хүлээгдэнэ.

Хубийн олзын хэрэг эрхилэгшэ Тамара Плюснина 2011 ондо хүдэлмэрийн хурган бээлэйнүүдые үйлдбэрлэжэ эхилээ юм. Гүрэнэй дэмжэлгын ашаар тэрэ 10 станок худалдан абаад, мүнөөдэрэй байдалаар нарадаа 83000 паар бээлэй оёжо, жэлдээ 10 миллион түхэриг олоо олодог болонхой.



"Компания Элит" ООО-гой пряник үйлдбэрилгын цехтэ

Саашадаа предпрятин республикынгаа дэлгүүрые гүйсэд эзэлээд, хүршэ регионууд руу гараха түсэбтэй. "Бүтээсэнай даб дээрээ багашаг. Россиин Президентын табиһан эрилтээр, нэгэ хүнэй ажалай бүтээсэ 35000 евроһээ бага байха ёһогүй гэжэ мэдэнэт. Энэ хэмжээндэ зоригты, харийн үйлдбэрлэгшэдые түригты, бусад дэлгүүрнүүдтэ гарагты. Тиигэбэл бүри ехэ дэмжэлгэдэ хүртэхэт", - гэжэ Вячеслав Владимирович хэлээ.

"Компания Элит" ООО 2001 онһоо эхилжэ, хилээмэнэй болон амтата зүйлнүүдые ехээр үйлдбэрилдэг юм: нарадаа 130 тонно хүртээр пряник, сүүшхэ, баранка мэтын эдээ хоол бүтээнэ. 2012 ондо гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэхэнь үрэ дүн гэхэдэ, үйлдбэрлэһэн зүйлнүүдын Монголой, Эрхүү можын, Забайкалийн хизаарай, Якутск хотын дэлгүүрнүүдтэ гаранхай; Монгол руу худалдаха зефир хэжэ эхилээ; жэлэй олзын болон бюджетүүдтэ түлбэринүүдэйнгээ хэмжээ нилээд дээшлүүлээ. "Бэрхэнүүдта. Бүтээлнүүдээ бусад регионууд руу гаргажа худалдахадаа, республикынгаа һанда мүнгэ оруула гээшэ", - гэжэ Вячеслав Владимирович магтаа.

Республикын Толгойлогшо эдэ дүрбэн предпрятинуудаар ябаһанайнгаа һүүлдэ дүн гаргахандаа, бусад регионуудай

дэлгүүрнүүдтэ гаралга болон үндэр үрэ бүтээсэ болбол гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэлгын шухала эрилтэнүүд гэжэ онсолон тэмдэглээ юм. "Хүдэлмэрлэгшэн бүхэндөө 35000 евроһээ бага үрэ бүтээсэтай предпрятинууд халажа байһан үйлдбэри гээшэ гэжэ манай олзын хэрэг эрхилэгшэд ойлгохо ёһотой. Иимэ ушарта техникын талаар шэнээр эбсэжүүлхэ шухала. Энэ хэрэгтэнь бидэ туһалхаар бэлэнбди, - гэжэ Вячеслав Владимирович хэлээ. - Хоёрдохёор, бусад регионуудай дэлгүүрнүүдтэ наймаалха эд бараа үйлдбэрлэдэг предпрятинуудта баһал дэмжэлгэ үзүүлэгдэхэ. Энэ ушарта хүршэ регионуудай мүнгэн зөөри республика руумнай ерэнэ ха юм".

Тиихэдэ республикадаманай барилгын һалбарийн алишье шэглэлэй бага олзын хэрэг эрхилэлгын хүгжэжэ байһанин һайшаалтай: дулаалдаг зүйлнүүдэй, сэндвич-панель, стеклопакет болон бусад барилгын хэрэгсэлнүүдэй үйлдбэрлэнүүд бии. "Тиигэжэ мүнөө бидэ барилгын хэрэгсэлнүүдые ондоо тээһээ худалдажа абангүй, юушье барижа шадахабди. Энэнь ехэ һайн", - гэжэ Буряадай Толгойлогшо тобшооло.

Дыжит МАРХАДАЕВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

АНХАРАГТЫ: конкурс

2013 оной Сагаан нарын һайндэртэ зорюулан, "МИНИИ САГААН ЁАРА" гэнэн зохёохы хүдэлмэринүүдэй республиканска хоёрдохон конкурсын гурим

Конкурс эмхидхэгшэ: "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан гэнэн гүрэнэй унитарна предпрятин.

1. Юрэнхы дүримүүд

1.1. Сагаан нарын һайндэртэ зорюулан зохёохы хүдэлмэринүүдэй конкурс (саашадаа - конкурс) республикын хэмжээндэ үндэһэн һайндэр дэлгэрүүлхэ, буряад арадай соёл бүрин зандань үлөөхэ болон хүгжөөхэ зорилготойгоор үнгэрэгдэхэнь.

2. Конкурсно хабаадагшад

2.1. Буряад ороной, Россиин Федерацийн мого нютагуудай, хари гүрэнэй ажаһуугшад конкурсно хабаадаха аргатай. Хабаадагшадтай наһан хизаарлагданагүй.

2.2. Буряад гү, али ород хэлэн дээрэ нэгэ хүн нэгэ хүдэлмэри тушааха ёһотой.

3. Зохёохы хүдэлмэридэ эрилтэнүүд

3.1. Зохёохы хүдэлмэри удаадахи жанрнуудаар бэшэхэдэ болохо: эссе, шүлэг, очерк, публицистика, лав-стори, бусад.

3.2. Конкурсно машинаар сохиһон гурбан хуудаһанһаа үлүү бэшэ хүдэлмэринүүд абтаха. Шрифт Times new Roman, хэмжээнэнь 14, нэгэ дан зайтай (интервал) байха ёһотой.

3.3. Хүдэлмэри дотор автор тухай иимэ мэдээнүүд үгтэхэ ёһотой: фамили, нэрэ обог (хүсэдөөр), түрэнэн үдэр, гэрэй, почтын хаяг, электронно хаяг.

3.4. Зохёохы хүдэлмэри иимэ хаягаар эльгээхэ хэрэгтэй: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсын, 23, Хэблэлэй байшан, "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан гэнэн гүрэнэй унитарна предпрятин, каб.44, "На конкурс" гэнэн тэмдэг хэхэ. Электронно хаяг: unen@mail.ru

4. Зохёохы хүдэлмэри сэгнэлгын эрилтэнүүд

4.1. Сагаан нарын темэдэ зохилдолго: конкурсын материал соо һайндэрэй темэ харуулагдаха, хүнэй хуби заяанда нүлөөлһэн ажабайдалай үйлэ хэрэгүүд тухай бэшэгдэхэ ёһотой.

4.2. Хүдэлмэри уран һайханай үндэр хэмжээндэ дүүргэгдэһэн байха ёһотой.

4.3. Конкурсын ябасаар эрхим хүдэлмэринүүд "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан гэнэн гүрэнэй унитарна предпрятин сонинуудай хуудаһануудта толилогдохон ("Бурятия", "Бурятия-7", "Буряад үнэн").

5. Конкурсын журин

5.1. Конкурсно тушаагдаһан материалнуудые "Буряад үнэн" Хэблэлэй

байшан гэнэн гүрэнэй унитарна предпрятин сонинуудай редакторнууд, журналистнууд сэгнэхэ.

5.2. Сонинуудай хуудаһануудта толилогдохон хүдэлмэринүүдэй эрхимүүдые нь журин гэшүүд тодорүүлха. Авторнуудын урмашуулагдаха.

6. Конкурс үнгэрэхэ болзор

6.1. 2013 оной январин 17-һоо февралин 28 хүртээр.

7. Эрхим хүдэлмэринүүдэй авторнуудые урмашуулга болон шагналга

7.1. Нэгэдэхэ, хоёрдохон, гурбадахи хууринуудые эзэлһэн авторнуудта дипломууд болон дурасхаалай бэлэгүүд барюулагдаха.



БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной январийн 14-18 хүрэтэр

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

14.01 9.00 Арадай Хуралай бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

14.01 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц-Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада бюджетэй ажал ябуулга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

15.01 10.00 каб.235

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерацийн субъектнүүдэй мэдэлдэ Россиин Федерацийн хуули ёһонуудаар үгтэһэн зарим асуудалнуудые налогой талаар Буряад Республикада гуримшуулга" Буряад Республикын Хуули тухай

17.01 10.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын территориальна нунгуулийн комиссинууд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

15.01 10.00 каб.322

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон 2012 оной хүдэлмэрийн тоосоо бэлдэхэ тухай

17.01 14.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл:
"Гүрэнэй тушаалнуудта хүдэлдэг нюурнуудай гаргашануудай болон бусад нюурнуудай олзо оршонуудай зохилдолгын хойноһоо хиналта бэлүүлхэ тухай" 2012 оной декабриин 3-да абтаһан 230-дахи дугаарай Федеральна хуулийн абтаһантай дашарамдуулан, Буряад Республикын хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай

18.01 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)



Зүблэхэ зүйл:

"Хүдөө ажыхын үйлэдбэриие дэмжэлгээр Буряад Республикын гүрэнэй зарим эрхэ түлөөлэлгэнүүдые нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаануудта олгохо тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

14.01 14.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:

"Россиин Федерацийн Газарай кодексын 54-дэхи статьягай 5-дахи хубида хубилалтануудые оруулха тухай" 88826-6-дахи дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай

15.01 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:

"Россиин Федерацийн Газарай кодексые хүсэндэн оруулха тухай" Федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 171412-6-дахи федеральна хуулийн түлэб тухай

16.01 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:

"Россиин Федерацийн Газарай кодексын 28-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Федеральна хуулиие Гүрэнэй Дүүмэдэ зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулха тухай" Карели Республикын хуули зохёолгын Суглаанай тогтоол тухай

18.01 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:

"Соёлой уг баялигуудай объектнүүд тухай" (түүхын болон соёлой хүшөөнүүд) Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

15.01 10.00 каб.212

Зүблэхэ зүйл:

"Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд тухай" Россиин Федерацийн хуулийн 4-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай" федеральна хуулийн түлэб тухай

17.01 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай гушан хоёрдоху сессидэ зүбшэн хэлсэлгэдэ асуудалнууд

14.01 14.30 каб.218

Зүблэхэ зүйл:

"Буряад Республикада элүүрые хамгаалха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

14.01 14.40 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалийн нөөсөнүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхиие хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерацийн Ой модоной кодексдо хубилалтануудые оруулха тухай" федеральна хуулийн түлэбые Россиин Федерацийн Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ оруулха тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

16.01 10.00 каб.211

Зүблэхэ зүйл:

"Буряад Республикада оршон тойронхиие хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

17.01 14.00 каб.211

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

БУРЯАД ЗАНШАЛААР НЭРЭ ОБОГ ҮГТЭДЭГ БОЛОБО

Буряад Республикын Правительство һая мүндэлһэн үхибүүдые түрэнэн тухай дансада оруулхада, буряад яһатанай заншалаар нэрэ обог хэрэглэхэ тухай тогтоол баталба. Энэ ёһо дүрим хадаа республикын хуули заршамтай тааралдуулан бэлдэгдээ. Үхибүүнэй фамили эжы, абын фамилинуудай ондо ондоо байгаа һаань, гэртэхинэй зүбшэлгөөр үгтэхэ.

Мүн буряадай ёһо гуримар заншалта обог үгэжэ болохо. Фамилийн хойно -ай, -аа, -ой, -эй, -ин, -он, -о, -э гэхэн залгалта хэрэглэгдэжэ боло-

хо. Жэшэнь, Батожапов гэжэ обог Батожабайн, Баяров-Баяраа, Дондоков-Дондогой,

Данзанов-Данзанай, Данзанэ, Данзано, Тумаханов-Тумахани гэжэ бэшгэдэжэ боло-



но. Тиигэжэ өөрынгөө обогто тааруулан, буряад хэлэ бэшгэй ёһо гуримаар обогоо нэлгүүлхэ аргатай болободди.

Гэхэтэй хамта, яһатанай ёһо заншал тухай асуудал оло дахин табигдаһан. Забайкалийн хизаар дотор гэртэхин үхибүүдтээ эсэгийн гү, али хүгшэн абын нэрээр обог нэрлэхэ тухай һанамжанууд оруулагдаһан байна. Энэ хуули хизаарта шийдхэгдээд, Агын Буряадай тойрогто бэлүүлэгдэдэг нэн. Энэ заншал 1961 он хүрэтэр сахигдаа. Энэ жэлһээ урда тээ түрэнэн үхибүүд абынгаа нэрээр фамили хэнхэй, харин 1961 онһоо наашанхи

үхибүүд хүгшэн абын обог абаа. Тиигэжэ нэгэ бүлын үхибүүд ондо ондоо обогтой байдаг юм.

Мүнөө Россиин дэбисхэр дээрэ Гэр бүлын кодексын гуримаар түрэлхидэй фамили үхибүүдтэнь дамжуулагдаха ёһотой. Харин Гүрэнэй Дүүмэдэ нютаг газарнууд өөһэдэнгөө үндэһэн яһатанай ёһо гуримаар энэ ёһо хэрэглэхэ аргатай гэжэ мэдүүлбэ. «Буряад яһатанай гүрэнэй бүридэлдэ абтахада үгтэхэ обог тухай" хуули Забайкалийн хизаарай хуули тогтоолгын суглаанда 2011 оной майн 18-да баталагдаһан юм.

Цырегма САМПИЛОВА.



БУРЯАД ХЭЛЭН... ТҮРЭЛ ГҮ, АЛИ ГҮРЭНЭЙ ГҮ?

Үнгэрэгшэ амаралтын үдэрнүүдтэ Улаан- Үдэ хотодо буряад хэлэ ба литератураар олимпиада республикын хэмжээндэ үнгэргэгдөө. Эндэ республикыннай аймагуудай хуурингуудай үхибүүд буряад хэлэ мэдэхэ шадабаряараа мүрысэжэ, түрүү шалгаран гарагшад элирүүлэгдээ. Илагшадай нэрэ, обогүүд нуралсалай ба эрдэм ухаанай министрстын сайт соо табигданхай. Харин мүнөөдэрэй асуудал буряад хэлэнэй байдал тухай.

Хаанашье дээдын зургаанда гү, али юрэ хөөрэлдөөндэ буряад хэлэн тухай асуудал эхилхэдээл, буряад хэлэнэй шанар хургуулин багшанарһаа дулдыдана гэжэ хэлсэдэг. Тиимэһээ хотын болон хүүдөө хургуулинуудай багшанартай уулзажа, хөөрэлдэжэ, багшанарай һанамжа, дурадхалнуудые мэдэжэ абабадди.

Захаминай аймагай Са-нагын дунда хургуулин буряад хэлэнэй багшанар Таисия Хандуевна Мархаева, Оюна Тогтохоевна Норбоева гэгшэд иигэжэ хэлэбэ:

- Манай нютагта ажаһуугшад буряад хэлээр дуугардаг. Тиимэһээ үхибүүднай буряад хэлээ һайн мэдэдэг. Нютагһаа холо гараад ябахандаал, буряад хэлээр хэлсэдэг зон үсөөн гэжэ мэдэрнэбди. Үхибүүдые бага һананһаань лэ түрэл хэлэндэнь хургаха хэрэгтэй ха юм. Бүхидөө Буряад орондо байдал хэсүү болонхой. Буряад хэлээр номууд хэлбэлгдэнхэй, харин литература хуушаранхай.

Ивалгын дунда хургуулин буряад хэлэнэй багша Мэдэгма Бабасановна Бадмацыбикова:

- 31 жэлэй туршада хургуулида буряад хэлэ заанаб. Жэл бүри минии һурагшад аймагтаа түрүүлжэ, республикын олимпиадада хабаададагбди. Һүүлэй үедэ буряад хэлэн хоёр программаар заагдадаг болонхой. Буряад хэлэн - түрэл хэлэн,

буряад хэлэн- гүрэнэй хэлэн гээд, эрдэмтэд буряад хэлэ шудалалгада ехэ анхарал табигдаг болонхой. Илангаяа "Бэлиг" хэблэлдэ баярые хүргэхэ хэрэгтэй. Электронно ном гарганхай. Иимэ хэмжээнэй олимпиаданууд аргагүй ехэ тһа үзүүлдэг, багшанар үхибүүдэйнгээ эрдэм шадабари шалгаха аргатай, хэжэ байһан ажалайнгаа дүн харана ха юм даа.

Сэлэнгын аймагай Ноёхоной дунда хургуулин буряад хэлэнэй багша Санжа-Дулма Базаровна Болхоева:

- Манай нютагайхид ехэ һайхан ордон мэтэ хургуулитай болонхойбди. Аймаг соогоо үндэһэн хургуули гэжэ тоологдодог. Буряад хэлэ түрэл хэлэн гэжэ аймагтамнай оройдоол 4 хургуулида заагдадаг. Зүгөөр аймаг дотор ехэ олон буряад зон ажаһууна ха юм. Жэшэнь, Харгана, Юрөө, Загастай гэнэн хуурингуудай хургуулида буряад хэлээ түрэл хэлэн гэжэ шудалхаар аргатай аад, 3-дахи программаар, хотын хургуулинуудтай адлихан

үзэдэгын гайхалтай. Иигэжэл буряад хэлэмнай дутуу шудалагдан, хэсүү байдалда оруулагдаһа бэшэ гү?

Цындыма Цырендоржиевна Сультимова, Хэжэнгын дунда хургуулин буряад хэлэнэй багша:

- Би 21 жэлэй туршада багшанаб. Ажалаймни эхиндэ буряад хэлэнэй орёо байдалаар табигданан асуудалнууд нэгшье шиидхэгдээгүй, улам хэсүү боложол байдаг. Мүнөө үеын залуушуулай үхибүүд тордиһогүй буряадаар дугарха үхибүүд хургуулида ерэнгүй. Хэлэ шудалалга түрэл ба гүрэнэй хэлэн гээд хубааралга хэлэ хүгжөөнгүй. Ород, буряад хэлые холижо, хэшээлээ үнгэргэхэ баатай болонхойбди. Интернет гээшэ үхибүүдые ехээр татана. Тэндэнь ганса ород хэлэ хүгжөөн, буряад хэлэн ёһо заншалһаа холодожол байнабди. 45 минутын туршада заһан юумьешни долоон хоног соо хуу мартаад лэ ерэнэ ха юм. Буряад хэлэнэй хүгжэлтын хүшэрхэн байдал ганса багшанар дээрэ тохожорхихо бэшэ, харин бүгэдэ, засаг түрэ, нийтэ зон булта нэгэдэн шиидхэхэ хэрэгтэй.

Светлана Гончикова Бу-даин, Улаан-Үдын 1-дэхи лицей-интернадай багша:

- Буряад хэлэнэй байдал орёохон. Сэхьен хэлэхэдэ, ород хэлэмнай түрүүл байдаг. Мүнөө бидэ ехэ баяртайбди. Ехэ гүнзгы удха шанартай электронно ном бии болгодоо. Тэрээн соо ехэ олон хэрэгтэй тһаламжанууд оронхой. Үхибүүдэй уншаха



номууд, үзэхэ, эрдэм мэдэсэеэ һонирхуулха юумэн олон. Хэрбээ республикыннай бүхы хургуулинууд компьютер хэрэглэн, буряад хэлээ шудалдаг болобол, һайн бэлэй. Буряад литературы номууд хуушаранхай гэжэ һананайб. Пушкин, Толстой болон бусад классикуудай зохёолнуудые шудалжал байна ха юм, юундэ бидэ буряад классикуудые үзэхгүй юм бибди. Буряад хэлэнэй баялиг шудалагдажал байха ёһотой.

Иимэ һанамжануудые мэдэн абабадди. Үнэхөөрөө, буряад хэлэ шудалха программа түрэл ба гүрэнэй гэжэ хубаһан ушар ямар зорилгодо табигданан байгаа гээшэб? Хэды олон жэлэй туршада буряад хэлээ шудалжал байһан аад, гэнтэ гүрэнэй хэлэн гэжэ программа шэлэн абалга гайхалтай. Түрэл хэлэн

гэнэн программаар долоон хоногой туршада 6 хэшээл үгтэнэ. Харин гүрэнэй программада 1 хэшээл, 2-дохи хэшээлын һайн дуранай. Түрэл хэлээ алданан арад арад бэшэ гэжэ сэсэн үгые эндэ дабтамаар. Мүнөө тохёолдоод байһан хашардалта байдал хадаа буряад хэлэ һайн дураар үзэлгэ бэшэ, харин хүн бүхэниие заабол шудалха тухай уялгалха шухала бшуу. Тиигэбэл ёһотой үндэһэн арадай тоодо орохобди.

Цырегма САМПИЛОВА. Авторай фото-зурагууд.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Асагадай дунда хургуулин һурагша Түмэн Иванов: "Буряад хэлээ "Улаан дэбтэртэ" оруулангүй, һайн шудалха, додол хэрэглэхэ ёһотой".

ҺАРЛАГ ҮСХЭБЭРИЛГЭ ТУХАЙ БОДОМЖОЛГОНУУД

Ахын аймагай хадата бэлшээринүүдээр Һарлагуудые харахат. Эдэмнай хүйтэ нойтонһоо айдаггүй, ехэ шэрхи амитад гээшэ. Үдхэн нооһониинь гэдэһэн тээшэн бүри утаар үнжыжа, хүрэнхэй сэдбэг газар дээрэ хэбтэхэдэнь, дулаахан дэбдихэр болон үгэжэ, эзэээ хүлдэхэһөөнь абардаг юм. Гадна гемоглобин болон эритроцидаар баян шүһатай, мүн томо зүрхэтэй

хадаа Һарлагууд үндэр хада дээгүүр ядамаггүй бэлшэжэ шададаг. Тэдэниие харууһалһанайшые хэрэггүй: хүхэ шоонууд хүсэтэй амитадай хүрэгые холуур тойрон гарадаг. Тиимэһээ түхэрээн жэл соо өөрынгөө хүсөөр хоолойгоо тэжээхэ болон бээе харууһалха шадалтай энэ малые үсхэбэрилхэнь мүнгэнэйшые, ажалайшые гаргашын талаар барагтай гэжэ һанагдана.



Мяханиинь шанар һайтай, тэрээгэрнь эрхим сортын колбаса буйлуулхаар. Һүниинь ехэ амтатай, хурсань 6-7 процентдэ хүрэдэг, сүүдхэ соо лаб 2-3 килограмм һүн гарадаг. Арһан нооһон хоёрыншые хүнгэн промышленностьда сэнтэйл байха һэн. Нэгэ томо Һарлагһаа 2,5 килограмм хүрэтэр шэрүүн нооһон болон 300-500 грамм хөөбэри абтадаг юм.

Ахаархин ганса Һарлагайнгаа мяхаар бууза хэжэ эдидэг юм. Тэрэнь ямар амтатай болодог гээшэб, гахай болон үхэрэй мяха холиһон буузаһаа үлүү дээрэ. Энэниие ойлгоһон Самартын алта олзоборилгошод нютагай зонһоо Һарлагай мяха ехэ-ехээр худалдажа абадаг болонхой.

Эдэ бүгэдые хараадаа абал, малшад хүрэгэйнгөө тоо толгойе олошоруулан, нилээд ехэ мүнгэ олзоборилхо ёһотой гэжэ һанагдана. Теэд бодото байдал тад ондоо: Һарлагууд жэлһээ жэлдэ үсөөржэл байдаг. Илангаяа шэнэдхэн байгуулгын (перестройкын) үедэ хамтын ажахынуудай һандаржа эхилхэдэ, тоо толгойнь тон ехээр

хороһон юм. Ахын аймагта Һарлаг үсхэбэрилгын найман хамтын ажахыһаа мүнөө нэгэнииньше үлөөгүй. Анхан аймагай малшад амжалтануудаараа бүхы республикаараа суурхадга байһаниинь мэдээжэ. Жэшэнь, "Октябриин 50 жэлэй ойн" колхозой түрүү Һарлагшан Ж.Мандагаев 1995 ондо 100 эхэ Һарлагһаа 100 түл абанан, мүн тиихэдэ дүй дүршэлтэй малшад Д.Балданов болон Л.Убашеева 80-90 түл абанан байна. Хамтын ажахынуудай һандархада, Һарлагуудые фермерскэ болон үмсын ажахынуудта хубаажа үгөө, пенсионернүүдтэшые тараагаа. Теэд хүсэ ехэтэй, хаалтада байха дурагүй энэ амитаниие хүн бүхэн барижа шадахагүй. Тиимэһээ Һарлагууд гам хайраггүйгөөр үүсэлэгдэжэ, тоо толгойнь нилээд үсөөрөө юм. Иимэ байдалда аймагай Хүдөө ажахын управлениин хүтэлбэриин нютагайнгаа малшадай анханай алдар сууе нэргээхээе шиидэһэниинь тон һайшаалтай. Тусхай программа зохёоходоо, үүлтэртэ мал үсхэбэрилгын фермэнүүдые

тогтоожо, Һарлагуудайнгаа тоо толгойе анханайнь хэмжээндэ хүргэхэ зорилго табигдан байна. Тиин мүнөө аймагта 6245 толгой Һарлаг тоологдоно, тэдэниинь 3492-ынь эмэ.

Саяанай Һарлагуудые үсхэбэрилдэг "Нэгэдэл" ООО эмхидхэгдэнхэй гэжэ һануулаа. Хүтэлбэрилэгшэнь - Соёл Владимирович Сандаков. Тус ажахы бүхыдөө 5539 толгой Һарлагтай юм. 2011 ондо 100 эхэ Һарлагһаа 84 түл абтаа, нёдондо - 85. Һаяын жэлнүүдтэ "Нэгэдэл" хүрэгөө һайжаруулхаар, тооһөн олошоруулхаар түсэблэнхэй.

Энэ үбэлые Ахын аймагай ажахынууд толгой бүхэндэ 2 центер шэрүүн тэжээлэй нөөсэтэйгөөр угтаа. Энэнь тон бага гээшэ ааб даа. Хэрбээ метр үлүүтэй үндэртэй саһанай ороо һаа, ута үбэлэй болоо һаа, малда хэсүү байха.

Үшөө нэгэ шиидхэгдээгүй асуудал - Һарлагаа зөөри болгодог. Анхан Ахын малшад Улаан-Үдын мяханай комбинадые хангадаг һэн. Зүгөөр тушаан абалгын хямда сэнһээ болон харгын гаргашануудһаа боложо,

мүртэй олзо олдодоггүй байгаа. Ядахандаа Култуугай мяханай комбинадтай хүдэлжэ эхилээ. Харин һүүлшэг тээ Самартада алта олзоборилдог болон ашагта малтамал шанаржуулгын комбинат бодхоожо байһан "Бурятзолото" акционернэ бүлгэм ёһотой сэнгээрнь Һарлагай мяха худалдажа абадаг болоо. Гадна Култук, Слюдянка, Эрхүү, Усолье-Сибирское, мүн Братскһаа наймаа эрхилэгшэд Һарлагай мяха худалдажа абаад, нютагтаа 2-3 дахин үнэтэйгөөр наймаалдаг. Харин Һарлагай арһан миил хаягдадаг, мүн ута нооһонииньшые байлай хэрэгсээгдэдэггүй. Ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ эдэ мэтэ тухайгаа һайсал бодомжолхоор. Мүн Ахын аймагай Захиргаанай, хүдөө ажахын управлениин дэмжэлгэ хэрэгтэй гэхэһээ гадна Буряадай Хүдөө ажахын болон эдөө хоолой министрство тус асуудалые шиидхэлсэхэ ёһотой. Магад, арһа элдэлгын, мүн арһан болон нэхэмэл эд бүтээлгын цех нээбэл, таатай байха.

Сэбэр үүлтэрэй хашараг бу-

хануудаар республикынгаа ажахынуудые хангаха шухала. Бусад регионууд руу, Монгол болон Киргизи руу үнэтэйгөөр худалдахадашые яанаб? Тиихэдэ хони болон үхэр үсхэбэрилхөөр бэшэ хүйтэн уларилтай бусад аймагуудтаа Һарлагуудые баридаг болоёл. Тэрэшэлэн Захаминай аймагта тус шэглэл яһала хүгжэнги гэжэ мэдэнэбди. Эдэын болон Хэжэнгын аймагууд энэ талаар түрүүшын алхамуудые хэбэ. Харин тиихэдэнь манай хүршэ Түнхэндэ нэгэшые Һарлаг үгы...

Мүнөө Ахын Һарлагшад яһала бараг үбэлжэжэ байнхай. Майн хуушаар хүрэгүүдынь хада өөдэ гаража, сентябриин эсэс болотор бэлшэхэ. Далайн нюрууһаа 2000 метр үндэртэ гараад, эзэн шэнгээр дээрэһээ доошоо хаража байдаг энэ амитан Буряадтамнай үдэхэ байха гэжэ найдая.

Буряад Республикын габьяата зоотехник, ажалай ветеран Леонид ХАРДАЕВ. Д.МАРХАДАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.



БАГА ФУТБОЛ ЗАЛУУШУУЛАЙ НОНИРХОЛ ТАТАНА

Хотын
зүблэлэй
кубок

Шэнэ жэлэй амаралтын үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэ бага футболлоор "Хотын зүблэлэй кубок" гэхэн уласхоорондын долоодохи мурьсөөн үнгэргэгдөө юм. Тиин табан үдэрэй туршада үргэлжэлхэн энэ мурьсөөндэ Забайкалин болон Красноярска хизаарнуудай, Эрхүү можын, Саха Яхад болон Буряад Республиканыудай, мүн хүршэ Монгол гүрэнэй түлөөлэгшэд - хүүгэдэй найман болон ехэшүүлэй арбан хоёр команда - хабаадаа.

2000 оной болон дүү наһанай ухибүүдэй дунда Ангар мурэнэй эрьеынхид бусадһаа бэрхэ футболистнар байһанаа гэршэлээ. Эрхүү хотын 7-дохи ДЮСШ-гай хүмүүжэмэлнүүд нэгдэхэи хууриин түлөө Улаан-Үдын 6-дахи ДЮСШ-гай дарга Василий Лобсанов түрүүтэй хоригшодтой хүдэлдэг "Селенга ВСГУТУ" командатай тэмсэһэн байна. Нааданай хоёр таймын туршада команданууд бэе бээдээ гурбагурбан гоол оруулаад, илагшань пенальтиин дүнгүүдээр элирүүлэгдээ. Тиигэжэ эрхүүгээрхин мурьсөөнэй бага Кубогта хүртөө юм. Гурбадахи хууриие монголой "Дэрэн" клубай футболистнууд эзэлээ.

Харин ехэшүүлэй командануудай бүридэлдэ дэлхэйн пляжна футболлой суута тамиршад хабаадажа, олон тоото харагшадта спортын ёһотой хайндэр бэлэглээ гэе. Эдэ хэд бэ гэбэл, пляжна футболлоор 2011 оной дэлхэйн чемпионууд Юрий Горчинский, Алексей Макаров, Антон Шкарин, Илья Леонов гэгшэд болоно. Гадна бага футболлоор Европын хэмжээнэй чемпионадуудай призер, оло дахин Россиин чемпион болоһон Константин Маевский, Россиин чемпион, Европын чемпионуудай кубогой финалист Антон Искусных, мүн футзалаар Монголой чемпионууд хаба шадалаа туршалсаа.

"Мурьсөөнэй дүрбэдэхэи үдэр ехэл һонин байгаа, - гэжэ мурьсөөнэй диктор, футболлоор спортын мастер Татьяна Михайлова тэмдэглээ. - Энэ үдэр хоёр наһанай бүлэгүүдэй финалистнууд элирүүлэгдэхэ ёһотой байгаа. Тиин Красноярскын дүй дүршэлтэй Юрий Сиротюк түрүүтэй судейскэ коллеги нилээд орёо тэмсээнүүдтэ илагшадые тодорүүлжа шадда".

Январин 8-да хүүгэдэй командануудай дунда илагшад тодорүүлалгадан байна. 5-дахи хууриин түлөө Соёлой-спортын комплекс соо Монголой түлөөлэгшэд Красноярскын "Минусинец" командатай тэмсээ. Красноярскынхид түрүүшын таймда ехэ шударгыгаар наадажа, 5:1 гэхэн дүнтэйгөөр забһарлалгада гараа. Харин хоёрдохи таймда монголнууд шэнэ ами абажа, нилээд хайн наада харуулаа. Дүнгэй тоо - 6:5.

Шангай хууриинуудай түлөө мурьсөөнүүдтэ залаар дүүрэн харагшад суглараа. Гол тэмсээнүүдэй эхилхэнэ урид Улаан-Үдэ хотын мэр Александр Голков түрүүтэй хотын зүблэлэй депутадууд эдир футболистнуудта шангуудые барюулаа юм.

Үнинһөө хойшо бага футболлоор Россиин чемпионадуудай дээдэ лигэдэ мурьсэдэг Яхадтай "Заря" гурба дахин "Хотын зүблэлэй кубок" шүүхэн "Недра-Сервис" гэхэн Улаан-Үдын командатай хаба шадалаа туршаа. Манай командануудай бүридэлдэ дээрэ нэрлэгдэхэн Юрий Горчинский, Алексей Макаров болон Илья Леонов гэгшэд наадаа гэжэ хануулаа. Хойто зүгөөрхин эдэ суута тамиршадһаа нэгэшье хүрдөөгүй, хитэжэ байгаагүй. Тиин "Звезда" түрүүшэгээр шүүжэ байһан аад, гол сагаа тэнсүү тоотойгоор дүүргээд, пенальтиин дүнгүүдээр булжа, гурбадахи хуури эзэлээ.

Зай, Буряадай хайн дуратанай футболлой эблэлэй президент Дугар Санжицыбиковэй финальна матч тухай сонсоходонь, "Лара" болон "Бурятия" гэхэн Улаан-Үдын команданууд гол шангай түлөө мурьсэжэ эхилээ.

"Бидэ үсэгэлдэр пенальтиин дүнгүүдээр "Недра" командые илаад, финалда гараабди, - гэжэ сүлөөтэ барилдаагаар спортын мастер, "Бурятия" командын хоригшо Валерий Акушеев хэлээ. - Харин "Лара" полуфиналда "Заря" 4:2 тоотойгоор шүүгээ. "Ларынхид" ехэ бэрхээр наадана. Нилээд шанга тулалдаан болохол хаш".

Үнэхөөрөөшье, ехэ гэгшын тэмсээн болоо. Гэбэшье ехэнхидээ Москвагай тамиршадһаа бүридэхэн "Лара" "Бурятие" шүүжэ, "Хотын зүблэлэй кубогта" хүртэхэн байна. Харагшадтай ханамжаар, илагданан командын гэшүүд бэлиг шадбаряараа булигдаа. Арбан нэгэн гоол оруулһан Дмитрий Инников ("Лара" команда) мурьсөөнэй эрхим наадагша гэжэ нэрлэгдээ. Финалай мурьсөөндэ Дмитрий гурбан гоол оруулһан байна.

Улаан-Үдэ хотын мэр Александр Голков түгэсхэлэй үгэ хэлэхэдээ, бүхы тамиршадта эдэбхитэй хабаадалгын түлөө баярые хүргөөд, ходоодо бэеынгээ элүүрые сахижа ябахыень хүсөө юм.

Һүүлэй үедэ бага футбол залуушуулай дунда яһала дэлгэржэ байна гэжэ тобшолхоор. Мурьсөө харыхаяа ерэхэн зоной дунда олон залуушуулай байһан ушаршые энээнине гэршэлнэ. Хотын депутадуудай үүсхэлээр зургаан жэлэй саана үнгэргэгдэжэ эхилһэн энэ хэмжээ ябуулга жэлһээ жэлдэ үргэдхэгдэжэ, бүри олон зоние хабаадуулна, буряад футболистнуудай бэлиг шадабари улам дээшлүүлнэ.

Валерий СЫДЕЕВ.
Д.МАРХАДАЕВА бэлдэбэ,
Герман НАМЖИЛОВАЙ фото.



Улаан-Үдэ хотын мэр А.Голков "Лара" командада гол шан барюулна



Зүүн гарһаа: эрхим довтологшо А.Лобсанов



Эрхим наадагша Д.Иников



Пляжна футболлоор Россиин суглуулагдамал командын капитан И.Леонов (зүүн гарһаа)



Хүдөө нютаг

«ТАЙЖЫН» ЭЗЭД ТАЛАДАА ОЛЗОТОЙ

Үнгэрэгшэ жэлэй октябриин эхиндэ Хоридо түрүүшын саһан ехээр ороо, заншалта ёһоороо янгинама хүйтэн үбэлэй харанууд нубарижа, эндэ хүндэшэг үбэл үнгэржэ байна. Адуу малаа хаража байһан хүдөөгэй малшадта эгээл хэсүү ёһотой. Тиибэшье зундаа үбһэ хулһаяа хайн бэлдэһэн байһанһаа боложо, үбэлөө һаадгүйгөөр дабаха бээбди гэжэ Баянгол нютагай ажаһуугша Елизавета Владимировна Дампилова хэлэнэ.



Юрий Дымбрылович Елизавета Владимировна Дампиловтан «Тайжа» гэхэн үмсын ажахы байгуулжа, Баянгол нютагайнгаа зүүн тала дайдада арба гаран жэлэй саада тээ түбхинэһэн байна. Зургаан

үхибүүдын булта гэр булэ болонхой, амаралтын үдэрнүүдтэ, зундаа ерэжэ гэртэхиндээ туһалдаг байна. Юрын лэ үдэрнүүдтэ хоюулаа газаахи ажалаа хэхэдээ, хитад трактораа дуугаргаад лэ, бүхыень хэжэ үрдинэ. Ажал хэжэ ама тоһодохо гэхэн үгын мүрөөр ажахыдаа 100 гаран адуутай, тэдыл шэ-нээн тугал буруутай, хонитой үмсын ажахы ажалаа эрхимээр ябуулна.

- Мүнөө шэмэрүүн үбэлэй үедэ талха таряагаа Улаан-Үдэ ошожо бааза дээрһэнэ абаад байнабди. Намартаа жэл бүри хото ошожо, хүдөө ажахын яармагта хабаадагбди. Ехэ хайн хэрэг гэжэ һанадагби, өһөдөө ошоод лэ, мяха шүлөө худалдаад лэ ерэхэдэ, олзотойшье, - гэжэ Елизавета Дампилова хөөрэнэ.

«Бүүбэй» үүлтэрэй хони хаража, ноһыень хайшалжа абаад, хэдэн жэл тэрэнэ худалдаха аргагүй байһанаа

хүдөөгэйхид мэдүүлнэ. Гурбан жэлэй саада тээ Агаһаа ерэжэ, килограмм ноһо зургаан түхэригөөр абаһан байна. Гэртээ хүнжэл оёжо, ноһо ээрэжэ ойһо нэхэбэшье, үлүү ноһон элбэг байһаар гэжэ Елизавета Дампилова хэлэнэ. һүүлэй үедэ гурын түрын зүгһөө туһаламжа, тэдхэмжэ хайн үгэдэг болоо, тиимэһээ хонин ажал дээрэ, адуу малаа хараад байхада, гарзадахаар бэшэ гээд Дампиловтанай бүлэ һанамжална. Гэрһээ холо байбашье, үхибүүдын аба эжыгээ эрьжэ, хамһалсажа байдаг, тиихэдэнь залуудаа город хамагаар хүдэлөөд, һүүлдэнь сагай дүтэлхэдэ, буусадаа ерэнэ бээт гэжэ аба эжын зүбшэн хэлэдэг байна. Түрэлхидэйгөө сэсэн бодол үхибүүдын алдахагүй ёһотой.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Е.В.Дампилова.

Баир Холбоевой нэрэ түүхэдэ оруулба

Үнгэрһэн амаралтын үдэрнүүдтэ Хорин аймагай Удинск һууринда Баир Холбоевой мүнхэ дурасхаалда зорюулагдаһан волейболор мүрүсөөн үнгэрбэ. Тээгдэ, Баянгол, Баруун-Хасуурта, Удинск нютагудай тамиршад эндэ суглараа.

Хоёр жэлэй саада тээ һаһа бараһан Баир Холбоев нютагтаа болоһон мүрүсөөнүүдтэ заатагүй хабаадажа, мүнөөшье ударидажа ябаха байгаа гээд эндэ сугларһан нютагай зон дурсан хэлээ бэлэй. Мүнөө жэл оройдоол 44 һаһатай болохо Баир Холбоев уг гарбалаараа Түнхэнэй аймагай Шуллуута нютагай юм. Түрэлхидын Хорин дайда нүүжэ ерээд, Баруун-Хасууртада түбхинэһэн байна. Үхибүүдын, тэдэнэй тоодо Баир хубүүниин Удинскын дунда нургуулида һуража гараад, гэр бүлэтэй болоод, эндэл хүдөө нютагай хамаг ажал хэжэ, хонишоноор хүдэлжэ байгаа.

- Юрын хонишоншье һаа, урагшаа һанаатай, олонийтын ажал хэрэгтэ ходол хабаадажа, туһалха аргатайгаа мэдүүлжэ, нютагай зоной дунда ехэл хүндэтэй байгаа,

- гэжэ «Удинск» гэхэн хүдөө нютагай захиргаанай толгойлогшо Виктор Хабитуев тус мүрүсөөнэй нээлгын үедэ хэлээ. - Манай Баруун-Хасуурта нютагай хубүүн, Баянгол нютагай хурьгэн хубүүн гэр бүлэдөө нэгэ эгэшэтэй, бэшэнь булта хубүүд хадаа шанга журамтай, эрилтэ ехэтэй, эрхим хургаалтай байһан юм. Баир Холбоев барилгада бэрхэ, хүдөөгэй мал ажалда дүрэтэй, спортдо дуратай байгаа. Тиин үетэн нүхэдэй, түрэлхидэй, нютагай зоной дурадхал оруулжа, иимэ мүрүсөө үнгэргэхэ хүсэлыень нютагай захиргаан заатагүй дэмжээ юм.

Энэ мүрүсөөндэ хүршэ нютагай тамиршадһаа гадна Баир Холбоевой түрэлхид өөһэдын суглуулагдамал команда бүридхөө. Аха дүүнэрын, хурьгэд хубүүд, Баир Холбоевой Арюна басаганиинь спортын талмай дээрэ гараа.

Хүдөө нютагта байһан хадаа иимэл аргаар эбтэй эетэй булта сугларжа, наада эмхидхэжэ, залуушуулаа спортдо һургажа, саашадаа хамтадаа урагшаа дабшахыень хүсэжэ, энэ ушараар Баир Холбоевой аха - Жаргал Нурмаевич сугларагшадта гэр бүлынгөө

зүгһөө баярые хүргэһэн байна. Баирай эхэ эсэгэ Валентина Дармаевна Халудорова, Нурма Цыренович Холбоев мүнөө Улан-Үдэдэ ажаһуудаг, нэгэ басага, найман хубүүдые хүмүүжүүлжэ, эрчим хайнаар үргэһэн байна. Айлай аха Александр хубүүниин Афган дайнда хабаадажа, баатарай үхэлөөр һаһа бараһан юм. Түнхэнэй аймагай Шуллуута нютагта Александр Халудоровай дурасхаалда зорюулагдаһан мүн лэ волейболор мүрүсөөн үнгэрэгдэдэг гээд Баир Холбоевой хани нүхэр Оюна Владимировна Санжижапова хөөрэнэ.

- Бидэ ехэ баяртай байнабди, энэ мүрүсөөндэ олон тамиршадтай суглараад байхада. Өөрөө нүхэрни спортын элдэб зүйлөөр һонирходог байһан, теэд волейболор нааданда тон лэ дуратай һэн, нютагтаа, аймаг дотор бүхы мүрүсөөнүүдтэ хабаадаха, залуушуулаа дахуулаад ябагша бэлэй. Сугтаа нургуулида һуража, 1990 ондо гэр бүлэ болоод, гурбан үхибүүтэй болообди. Арюна басаганнай эндэ баһал мүрүсөөндэ хабаадана, Аяна, Радна хүүгэднай энэ мүрүсөөнэй удха шанарыень хадуужа абаад, саашадаа эсэрынгээ мүрөөр баһал



тамиршад болохо бээ, - гэжэ О.В.Санжижапова хэлэнэ.

Шанга тулалдаанай түгэхсэлдэ, тус мүрүсөөнэй ахамад судья Будажап Цыденов эрчим нааданай дунгүүдые согсолон гаргахдаа, Баянголой эршүүлэй командада, Тээгдэ нютагай эхэнэрэй командада түрүү һууриин шагнал барюулаа. Тиигэжэ түрүүшынхээ үнгэрэгдэжэ байһан энэ волейболор мүрүсөөндэ Владимир Хабанаев, Александр Кондратьев (Баянгол), Юрий

Майоров, Оксана Нимаева (Тээгдэ), Баир Холбоевой ехэ басаган Арюна гэгшэд эрчим тамиршад гээд шалгараа.

Баир Холбоевой нэрэ хүндэлжэ, түүхэдэ оруулжа, нютагай зоной өөһэдын үүсхэлээр энэ мүрүсөө үнгэрэгжэ байхадань, түрэлхидтэнь хэзээшье үрматой. Аба эжын хайрата хубүүн, энхэргэн эсэгэ, найдамтай нүхэр нютагайнгаа зоной дунда ходол дулааханаар һанагдажа байхал даа.

Ешигма ЦЫБЕНОВА.

ЯМАРШЬЕ САГТА ХҮҮГЭДЫЕ БАЯРЛУУЛДАГ

Арбан жэл саада тээ Хорин аймагай Удинск һууриной багашуул шэнэ хүүгэдэй сэсэрлигтэ ябажа эхилһэн түүхэтэй. Энэ багахан хугасаа соо тус һуралсалай гуламта түрүүшүүлэй дунда орожо шадаа.



Авторай зураг

- 2003 ондо сэсэрлигтэ тайлахаданай, оройдоол нэгэ бүлэг хүүгэдые абаабди. Тэрэ үедэ маанадта совхозой хуушан конторын байшан заһабарилан үгтөө бэлэй, - гээд хүтэлбэрлэгшэ Татьяна Цыренпунсыковна Дондокова һанамжалан

хөөрэнэ.

Удинск һууринда совет үеын байхада, томо сэсэрлиг хүдэлдэг һэн. Харин гүрэнэй 90-ээд оной хүндэ байдалтай дайралдаха үедэ хаагдаһан байна, тэндэхи бүхы юмэн һандаргагдажа хулуугдаһан юм. Тиимэһээ 2003 ондо шэнэ сэсэрлигтэ нээгдэхэдэ, нютагай арад зон аргагүйгөөр туһалжа, элдэб юмээр хангаа.

Татьяна Дондоковагай хэлһээр, мүнөө эндэ 30 үхибүүн ябана. "Һүүлэй хэдэн жэл соо сэсэрлигтэмнай 30-һаа үсөөн хүүгэд тоологдоногүй. Үнгэрэгшэ 2012 ондо аяар 10 хүүгэднай дунда нургуулиин дэргэдэ хүдэлдэг нургуулида бэлдэхлгын бүлэгтэ ябахаа ошоо. Тиихэдэнь үхибүүдэймнай тоо үсөөрхэнь гэжэ дэмы айгаабди. Юуб гэхэдэ, жаахан хүүгэд олоор маанадта ерээ", - гэжэ Татьяна Цыренпунсыковна хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ.

Мүнөө сэсэрлигтэ 15 хүн хүдэлнэ, тэдэнэй хоёрын Тохорюугта һууринда гэр бүлын саадта ажалаа ябуулна. Тэдэнэй тоодо олон бэрхэ мэргэжэлтэд хүдэлнэ гээшэ. Энэниие үни ойлгоһон ажаһуугшад түрэл

сэсэрлигтэ туһалжа байдаг хайн заншалтай. Үшөө тиихэдэ саадай ажалшад өөһэдын хүсөөр ехэ ажал ябуулна гээшэ. Жэшээлбэл, сэсэрлигтэ тоологдодог харуулшан болон шорой хамагшан хоёр сэсэрлигтэй дэргэдэхи нааданай талмай тон уранаар дархалһан байна. Ямаршье сагта тэдэ шэнээр юмэ бүтээжэ, хүүгэдые баярлуулдаг юм. Харин сэсэрлигтэ тогоошон Чимита Угрюмова ямаршье уран зураашанһаа үлүүгээр зосоохи ханануудые онтохонууд дээрэ үндэһэлэн, гоё гэгшын зурагуудые бүтээжэ. Тэрэнэ эндэ ороһон хүн зоной нюдэ абаһаар лэ хужарлуулна.

2012 ондо сэсэрлигтэ дулаасуулдаг хэрэгсэлнүүд нэһлэбэн шэнэлэгдээ. Энэ ажалда Хорин аймагай һуралсалай таһаг мүнгэ һомолһон байна. Гэхэтэй хамта, сэсэрлигтэй ехэнхи эд бараан хэлгэгдээ. Мүн нёдондо жэлдэ эндэ медицинскэ таһаг нээгдэжэ, нютагай медсестра хүдэлнэ.

Иимэ оролдосотойгоор Удинск һууринда өөһэдынгөө ерээдүйдэ анхаралтайгаар хандажа байхые хараад, баярламаар лэ.

Борис БАЛДАНОВ.



Манай хөөрэлдөөн

ЭЖЫ ХҮБҮҮН ХОЁРОЙ ЭГШЭГ ДУУНАЙ АЯЛГА

Шэнэхээнхээ гарбалтай Согтын Должон Б. Бальжан хоёрой тоглолто Улаан-Үдэдэ түрүүшынхиеэ 2012 оной январин 26-да үнгэрхэнь. Ород драмын театрта үнгэрхээ байһан концертын урда Должон багшатай хоорэлдэһэн байнабди.

- Должон багша, танаймнай үбгэ эсэгэ хаанаһаа Шэнэхээн руу нүүжэ ошоһон болоноб?

- Уг гарбалнай Бооржиин тэндэнээ, мүнөөнэй Забайкалийн хизаарта оршодог Бооржо хото. Абымнай түрэлхид Хүнхэртэ, эжымнай түрэлхид Хара-Шэбэртэ ажаһуужа байһан, Ага руу хуудаг. Гэр бүлдөө бидэн табан хүүгэдбди – гурбан басагад, хоёр хүүбүүд.

- Улаан-Үдэ руу нүүжэ ерэнэн танай аха Согтын Дабаа гоёр дууладаг гэжэ мэдэнэбди. "Мүнгэн сэргэ" мурьсоондэ, "Нүүдэлшэдэй ая дуун" гэнэн наадамда амжалтатай хабаадаа, Дашимаа басаганиинь Буряадта нэрэтэй дуушан болонхой. Танай бүлэдэ хуу дуушад гү?

- Нагаса эжымнай дууладаг байһан гэхэ, эжы абамнай дуулаха дуратай, табан хүүгэдын бултадаа дуунда абьяастай. Теэд дуунай хургуулида бил гансаараа хураһанби. Эжы абынгаа дууладаг урданай гоё-гоё дуунуудыг кассетэ дээрэ шэнгээжэ абанхайб. Абамнай Согто гээд нэрэтэй, мүнөө наян табатай, эжымнай Долгор, далан долоотой болонхой, мүнөөшье нютаг дээрээ дүү хубүүнэйдэмнай мэндэ амгаланууд, дуу дуулаха, сонсохо дуратайнууд хууна.

- Та хэдтэйгээ дуулажа эхилээбтэ, түрүүшынхиеэ тайзан дээрэ гараһанаа ханана гүт?

- Дуунда дуратай хүүгэн байгааг, тэрэ үедэ радио шагнаад лэ, дуушан болохоб гэжэ ханадаг байһанби. Ондоо мэргэжэл тухай хананан огто байгаагүй. Буяндэлгэр, Ла Сүрэн, Ажааб гээд Үбэр-Монголойнгоо нэрэтэй дуушадые шагнадаг байгааг. Тайзан дээрэ анха удаа хургуулидаа хуража байхадаа гараһанби. Мүнгэн-Шулуун хомоной бага хургуулида урлигай (урлалай, искусствын) ангида багшамнай дуу заадаг байгаа. Дабаа ахатаа сугтаа монгол дуу ханхинуулдаг байгаабди. Нүүдэлэрнь томохонууд болоод, хушуунайнгаа хургуулида буряад дуунуудаа дуулажа, урилдаан мурьсоонүүдтэ ородог болоо нэнби.

- Хаана хураабта?

- Дунда хургуулиа түгэсхөөд, Үбэр-Монголой урлигай ехэ хургуулийн уртын (утаар татажа дуулаха аялгатай) дуунай халбарид дүрбэн жэл хурааб. Долоон хурагша Үбэр-Монголой элдэб аймагуудһаа дуунай ангида сугларжа хураабди: Хинган, Шэлын гол, Лионин мого, Улаансаб, Тунляо хото, Хүлэн-Буйрай хоёр – нэгэмнай даур, би – буряад. Миний багшанар болобол, Үбэр-Монголой алдарта дуушад – Шулуун-Бата Буяндэлгэр хоёр. Буяндэлгэр багша 1955 ондо Дэлхэйн залуушуулай наадамай алтан медаль олоһон габыятай юм.

- Хургуулиа түгэсэжэ, 25 жэлэй туршада Хүлэн-Буйрай Үндэстэнэй соёл урлигай хургуулида уртын дуунай багшаар хүдэлжэ байхадаа, хэдэ олон шабинарые гаргаабта даа...

- Тиймэ, шабинар олон, бүхы Үбэр-Монголоор таранхай. Хамагай анханай хурагшамни – Бабудоржын Сэсэгмаа дуушан. Буряад хүүбүүд соһоо – Бүтидэй Дондог-Сэрэн, Гунгаагай Дамби-Нима, Арсан гээд аргагүй абьяастай дуушан байһанаа мүнөө наһан болонхой. Хүлэн-Буйрамнай барга, даур, эвэнк, буряад, хорчин монголнууд

гээд олон үндэстэн ажаһуудаг. Барга дуушад шабинар соо олон байха: Танаа, Улаан-Сэсэг, Алмаз гээд. Монголд магистрта хуража байһан олон оюутад байха. Урлигай хургуулида хүдэлхынгөө хажууда Хүлэн-Буйрай Ехэ хургуулийн урилгаар тэндэхи оюутадта арадай дуу заадагби.

- Арадай дуунай багшада хамагай шухалань юун байха ёһотойб?

- хурагшадтаа арадай дуугаа мартангүй дуулажа байхыень ойлгуулаха, аянга (аялга) нугалаануудтань зүбөөр хургаха гээшэ дуунай багшада хамагай шухала гэжэ ханагшаб.

- Мүноонэй залуушуулда, илангаяа залуу дуушадта юун дутанаб?

- Залуу дуушад мүнөө зохёолой дуунда ехэ дуратай болонхой, арадай дуунууда мартанги. Бидэн хэдаа наһатай зонуудһаа арадай дуунуудые шагнажа, өөдөө болоһон байнабди. Эдэ залуушуулай хүүгэдтээ арадай дуу дуулажа, заажа шадаха гү?

- Тэрэ нэрээшье ехэ асуудал... Шэнэхээн гэдэг үгэ манай Буряадта нэрэтэй болонхой, "брэнд" гэжэ хэлэжэ болохо. Жэшэнь, Шэнэхээнэй хүн гэхэдээ, бүхы юумээ буряад ёһоороо хэжэ байдаг хүн гэнэншүү. Та – шэнэхээн буряад эхэнэр болохолоороо, сохом буряад үндэһэн хоолоо бэлдэжэ, буряад хубсаһаа оёжо, арһа шүрбэһээ элдэхэ гэшые хуу шадаха бээт даа...

- "хураһан юумэ хураар татуулхагүй" гэгшэ, эдэ бүхы ажалье багаһаа хэнэмди. Манай гэртэшин Шэнэхээнэй малша айл, багадманай малаар зөөжэ байһамди. Гутал, хубсаһаа эжын-гээ оёходо, хажуудань туһалжал өөдөө болоһомди. Намартаа арһаа утаад, эльгэдээд, маажжа угаагад, нэгсэржэ хатаагаад, мушхадаг байгаабди. Мүнөө хотодо байхадаа, ахамидаралнай хубилаа, тиибэшые буряад дэгэлээ, гуталаа оёжо ядахагүйб.

- Миний шадахагүй юумэн байна гэжэ ханадаг гүт?

- Мэргэжэлэй талаар хураха юумэн олон, миний мэдэхгүй, шагнаагүй буряад дуун олон байна, халхын монголнуудта дуулдаагүй дуунууд олон. Тэдэниие судалха ехэ ажал байна.

- Танай хүсэл, мүроодэл.

- Хүсэлни гэхэдэ, урданай дуунууды шэнээр амилуулжа, дахин дуун болгожо дуулаха хүсэлтэй байнаб. Урданай дуунай суглуулбари ном байхадаа, найн, теэд хажуудань дууниинь хэрэгтэй байна. Дуунай аянга, нугалбариинь шагнаад хураха хэрэгтэй, ноотын хажууда дуунай диск заатагүй хэрэгтэй гэжэ бододогби.

- Танай бодоходо, хүнэй ахамидаралда эгээн хэрэгтэй юумэн юун бэ?

- Хүн гээшэ дуу хүгжэмгүйгөөр байжа болохогүй, соёл урлигай талаар заатагүй хонирхожо байха ёһотой гэжэ би хананаб. Юуб гэбэл, арадай дуун гээшэ сэдхэл нэргээшэ шадалтай, дуушан хүн зүрхөө нээжэ, харагшадаа баясуула. Хүнине баярлуулха гээшэ хамагай ехэ буян гэжэ багадаа дуулаһан байнаб.

- Улаан-Үдэйн тоглолтодо зориута дуунайнгаа диск таниие бэлдэжэ асархан гэжэ дуулааб. Хэды дуутай диск бүтэжэ байнаб?

-12 дуутай, 7 клиптэй диск Гуанчжоу хотодо хэблэгдэбэ. Энэ ажальемни Шэнэхээнэй Баруун, Зүүн хомонууд, бригада-гачаанууд, засаг нам эбээн тэдхэгшэд боложо дэмжэнэдэнь аргагүй баяртайб, юуб гэбэл, эдэ бүхыдэ уйгаргүй ехэ мүнгэн ороо бшуу.

- Шэнэхээн нютагай диск-хэшэгтэ бидэшье хүртэхэмнай ха. Буряад арадай дуунай диск-суглуулбари бидэ олондо Сагаалганай ёһотой бэлэг болохонь...

- Буряад дуунуудаар Үбэр-Монголдомнай баһал хонирходог. Мэдээжэ хамталигууд буряад дуунуудые репертуарта оруулна, ехэ-ехэ тоглолтоноудта буряад "Алтаргана", "Еохор" ханхинажал байдаг гээшэ.

- Тэрэ ехэ найн. Танай дуратай дуунууд?

- Дуратай дуунуудни – "Алтаргана", "Абын захяа", абымни дууладаг "Сагаан үүлэй Хурмаста", эжымни дууладаг "Зэрэлгээтын шэлэ". Эжы абамни ажалаа хэхэдээ, Сагаалгандаа үетэн нүхэдэйнгөө ерэхэдэ, бултаараа болоод, хүнээрээ дуулалдадаг байгаа. Манай тэндэ монгол гэр баряад, басаганай найрта бэлдэхэдэнь, би "Уусын дуу" шагнаха гэжэ зориута гүйжэ ошодог хүтэн байгааг. Басага хүргэнэн зонууд хүнижэн дуулажа, нарьяжа хонохо. Манайхин гоёор дууладаг байһан лэ даа, мүнөө ондоо болохоб байна. Дабаа ахамни Шэнэхээндээ "Уусын дуу" дууладаг байһан, уусын дуу эрэгтэй хүн дуулаха ёһотой гэхэ.

- Үбэр-Монголой хүдэлмэрийн баатар, Монгол Уласай соёлой тэргүүн ажалтан, "Алтаргана" нааданай алтан медальда хүртэнэн Согтын Должон дуушан Улаан-Үдэингоо тоглолтодо ямар дуунуудые бэлдэжэ байнаб?

- Түрүүшынгээ тусхай тоглолтоёо Буряад нютагтаа, буряад арад зондоо сэдхэлээрээ дуулаһан буряад арадынгаа дуунуудые бэлэг болгон бариха хүсэлтэйб. Морин хуур, лимбэ хүгжэмтэй арадынгаа дуунуудые Бальжан хубүүнтээ сугдуулахаб. Ганса гансаарааш, сугтааш дуулахабди. Бальжан хубүүмни Улаан-Үдэйн «Алтарганада» хүтэн байхадаа ерэхэ, алтан медальда хүртэнэн байна. Мүнөө Шанхай хотын Соёл урлигай ехэ хургуулида хоёрдохой жэлээ хуража байна. Миний шаби – "Байгал" театрай дуушан Бүтидэй Дондог-Сэрэн, Дабаа ахамни Дашимаа басаган-таяа бэлдэхэл хэжэ байнабди. Хори буряадуудай дуунууд, Шэнэхээндэ мүнделэнэн дуунууд, нэгэ хэды зохёомол дуунуудые байха.

- Хаагуур ябажа дуулаһан, тоглоһон байнабта? Хайшаа ошожо, наада гаргаа наа, дуратайбта?

- Хэды жэлэй урда Сагаан харын үдэшлэгдэ Бээжэн хотодо дуулаһан байнаб, бүхы Хитадай телевидени наадыемнай харуулаа нэн. Үбэр-Монголойнгоо Сагаалганда хэды ороһонби. Ага, Монгол Уласта ошожо дуулаа наа дуратайб, үнгэрэн намар урилгаар Улаан-Батар ошожо, Долгормаа дуушанай тоглолтодо ороод ерээ нэнби. 2010 оной Монголой "Алтаргана" нааданай нээлтэдэ "Алтаргана" дуулааб. Буряадай, Монголой хүдөөгөөр ябаа наа, һонин байгаа. Эвенк хушуунайнгаа зүжэгшэдтэй нэгэ ябахадаа, Эрхүү, Баунта ошоһон байнаб. Яруунаар ябаад, Зандан Жуу



Согтын Должон



Бүтидэй Дондог



Согтын Дашима

бурханда мүргэжэ шадаагүйдөө ехэ харамсалдагби. Хаанаш ябахадаа, би заатагүй нэн түрүүн нютагай дасан хийд ошожо мүргэдэг, зальбардагби. Нёдондо "Алтарганын" нүүлдэ Этигэл хамбадаа ошожо мүргэхэ золтой байгааб.

- Ямар дуушадые шагнаха дуратайбта? Танай хүндэлдэг дуушад гэбэл...

- Буряадай дуушад соһоо Дугаржаб Дашиев, Галина Шойдагбаева, Намгар. 1992 ондо Шэнэхээн руумнай Дарима Дугданова, Аюша Данзанов, Болот Бороев, Ешин-Хорло Гомбоин гэгшэд ерэхэ, хайханаар тоглоһон байна. Монголой дуушад соһоо – Жаргалсайхан, Цырен-Ханда, Ешин-Хорло, Егор гээд дуушад. Үбэр-Монголойнгоо ахамад уртын дуушад - Ордосой Ла Сүрэн, Алашаа нютагай Дэдмаа дуушадтай танилби, ехэ хүндэлдэгби.

- Та яаж амардаг, хүсэ шадал хаанаһаа абанат?

- Сайхан дуу, хүгжэм табяад шагнахадаа амардагби. Үгы гэбэл, гоё хүүдөө нютаг, хүхы шубуутай, жэргэмэлтэй, аршаантай, уулатай газарта ошожо амардагби. Шэнэхээндэмнай Оонын, Үедхээнэй гээд аршаанууд байха. Зундаа сүлөөтэйл болохолоороо, гэрээрээ хүдөө гарадагби.

- Ном уншадаг гүт?

- Саг бага болохолоороо, уншамнай үсөөн болонхой. "Тунгалаг тамир", "Үүрэй цолмон" гээд хамагай дуратай номуудни. "Буряадай түүхэ бэшэгүүдые" нүүлэй үедэ хонирхожо уншанаб.

- Ямар нэгэ харамсалдаг юумэн бии гү танда?

- Басагатайл болохо байһан байгаа гэжэ ханадагби. Мүнөө намдаа нүхэр болохо байгаа. Манай залууда ахамидаралнай хүшэршэг байһан лэ даа. Бэшэш харамсалха юумэн юун байхаб даа намда, хуул мэндэ найн байнабди.

- Должон тухай наһанайн нүхэр Балдандоржо?

- Бодонгууд утгай Балдандоржо нүхэртэйнь хөөрэлдэжэ, наһанайнгаа нүхэр тухай панамжануудаараа хубаалдыт гэнэм, "Амандаа хэхэдээ хайлахаань айжа, альган дээрээ табихадаа, бүмбэрхэһөөнь айжа

ябадаг" хүн гээшэб гээд энеэбэ. "1987 онһоо хойшо 25 жэлэй туршада Должонтой суг хуунабди. Должон нүхэрни ажалдаа шармайжа, хүүгэдые арадай дуунда хургаха гэжэ ехэл ажал ябуулжа байһан хүн даа. Өөрынгөө шөлэнэн мэргэжэлдээ улигтай, тэрээгээрээ шармайжа. Би болбол өөрөө Үбэр-Монголой эдын засагай Ехэ хургуули дүүргэнэнби, бухгалтер мэргэжэлтэйб. Должонтой хэжэ байһан ажалье бултые дэмжэдэгби, шадал соогоо туһалдагби. Хураһан, шадаһан юумээ хүүгэдтэ дамжуулха, хадагалха, хүндэ үзүүлхэ гэнэн хүсэлын аргагүй зүб гэжэ ханадагби.

Монгол арадуудта "Адаг эрэ абгайгаа магтаха" гэлсэдэг, теэд би Должон дуушанай уртын дуу дуулахада, зүрхэмни үнэн доһолдог, дуулахыень шагнахаш дуратай байдагби. Утаар арадай дуунай намая хэбынь зүбөөр гаргажа шададаг гэжэ ханадагби. Шанхай хотодо Урлигай Ехэ хургуулида хуража байһан Бальжан хубүүндээ: "Шөө үдыл байнаш. Найнаар хургуулидаа хура, дуунай намая абажа яба," гэжэ хэлэдэгби. Зарим мүнөөнэй дуушадтай дуулахыень шагнаад, арадай дуун гэшые өөрынгөө хоолойдо тааруулжа байгаад дуулахадаань дурагуйб. Арадай дуунай жэнхэни хэлбэри аялгыень өөршлэжэ яашье болохогүй, дуунай аянга, намаянь гаргажа шадаха ёһотой гэжэ ханадагби. Буряад арадай дуунууднай яаха аргагүй гоёл даа, торгон нугалаатай, үргэн шанаатай, нугалбари ехэтэй.

Должон нүхэрни олон үгэгүй, даруухан зантай, юумые даажа багтааха шадалтай, намдаа гуламтмни эзэлхэ хубүү түрээжэ үгөө. Бил өөрөө хаа-яа түргэдэдэг хүн гэшээб. Аба эжынгээ буянгаар, орон нютагайнгаа үргэмжөөр, тэнгэрийн табисуураар хии моритой, урагшатай, найн ябажа байнабди, баярлахаар лэ байна", – гээд хөөрэлдөөмнай түгээбэ.

Соёлтой, дуу хүгжэмтэй гэр бүлын зохёон тоглолтодо Ород драмын театр руу январин 26-най үдэшин 18.00 сагта та олоно дахин урия!

Жанна ДЫМЧИКОВА.



Бүхы дэлхэйн харилсаан: буряад-монголшуудай хуби заяан

«БУРЯАД ХЭЛЭН: ҮСЭГЭЛДЭР, МҮНӨӨДЭР, ҮГЛӨӨДЭР» ГЭНЭН СЭДЭБТЭЙ ЭРДЭМ ШЭНЖЭЛЭЛГЫН УЛАСХООРОНДЫН ХУРАЛАЙ ДҮНГҮҮД

2012 оной декабрь нарын 7-8-да Монгол ороной Улаанбаатар хотодо Буряад хэлэнэй хайндэртэ зорюулагдаһан «Буряад хэлэн: үсэгэлдэр, мүнөөдэр, үглөөдэр» гэнэн сэдэбтэй эрдэм шэнжэлэлгын уласхоорондын хурал үнгэргэгдэһэн байна. Тус хурал Монголой Буряад судлалай Академи, Антон Мостаэртн нэрэмжэтэ Монгол судлалай түб, Монгол Уласай Буряад соёл ба уламжалалай жаса хамтаран эмхидхээ. Манай Буряад Республикада, Агын болон Усть-Ордын тойрогуудта 2005 онһоо Буряад хэлэнэй хайндэр жэл бүхэндэ үргэнөөр тэмдэглэгдэдэг. Монголд тус хайндэр анха түрүүн 2008 ондо, тиигээд 2011 ондо, мүнөө гурбадахияа 2012 ондо үнгэрбэ.

Буряад судлалай Академи хадаа 2008 ондо бии болоһон түүхэтэй. Монголд ажаһуужа байһан буряад угсаатанай хэлэ, соёл, түүхэ, зан заншал шэнжэлхэ, хамгаалха, хүгжөөхэ гэнэн зорилготой зохёон байгуулагдаһан байна. Тус академиин гэшүүд хадаа буряад, монгол эрдэмтэд, олонийтын ажал ябуулагшад, сэтгүүлшэд, политика, бизнес хэдэг элдэб мэргэжэлтэд болоно. Энэ Академиин хари гүрэнэй гэшүүд Буряадай гүрэнэй университетэй эрдэмтэд, багшанар В.Д. Патаева, Л.Ц. Халхарова, Б.Б.Будаин, Ц.Б. Базарова, А.Д. Эрдынеева, Улаан-Үдэ хотын гурбадахы нургуулин буряад хэлэнэй багша Б.-Х. Б. Пурбуева болоно. Тиимэнээ тус хуралда Академиин гэшүүд В.Д. Патаева, Л.Ц. Халхарова, Б.-Х. Б. Пурбуева гурбан хабаадаа.

Буряад судлалай Академи буряад соёлоо шэнжэлхын, нэргээхын, хүгжөөхын тула горитойхон ажал хэжэ байдаг. Академиин юрэнхылэгшэ залуу эдэбхитэй эрдэмтэн, Дорнод дээдэ нургуулин захирал, өөрөө Дорнод аймагай Сагаан Обоо нутагай хүбүүн М. Одмандах болоно. 2008 онһоо Академи хэдэн уласхоорондын эрдэм шэнжэлэлгын хурал зохёон байгуулаа. 2009, 2010, 2011 онуудта Монголой Дорнод, Хэнтэй, Төв, Булган, Хүбсүгүл аймагуудаар ажаһуудаг буряадуудай хэлэ, соёл, ажабайдал шэнжэлхэ зорилготой эрдэмтэ аяншалга (экспедици) үнгэргэһэн байна. Тэрээнэй хажуугаар 5 дугаар «Буряад судлал» гэжэ нэрэтэй эрдэм шэнжэлэлгын согсолбори хэблүүлэн, буряад хэлэн дээрэ гаража байһан шэнэ номуудай хурим (презентаци) үнгэргэдэг, буряад дуунуудай хэдэн аудио-диск гаргаһан юм.

Энэ хуралда Монгол ороной мэдэжэ эрдэмтэд, олонийтын ажалшад, багшанар, сэтгүүлшэд, уран зохёолшод г.м. хабаадаһан байна. Росси гүрэнһөө Буряадай гүрэнэй университетэй эрдэмтэд, Улаан-Үдэ хотын нургуулин буряад хэлэнэй багшанар, Япон уласай эрдэмтэд эдэбхитэйгээр хабаадаа.

Мүнөө даяаршалай үедэ (глобализациин) Монгол туургата буряад угсаатанай хэлэ бэшэг, түүхэ, соёл, зан заншал ямар байдалтай байнаб, ерээдүйн сагта яаж хүгжөөхэ хэрэгтэй гэшшэб гэнэн асуудалнуудта харюу үгэхэ энэ хуралай гол зорилго болоно бшуу.

Хуралай нээлтэ дээрэ монголой буряадуудай соёл ба уламжалалай жасын юрэнхылэгшэ С. Билэгсайхан, Монгол Уласда байһан Буряад Республикын мэргэжэлтэн Бимба Хасаранов, Буряад судлалай Академиин юрэнхылэгшэ М. Одмандах, Япон уласай Токиогой гадаада судлалай ехэ нургуулин профессор Т. Курэбито, Буряадай гүрэнэй университетэй буряад хэлэнэй кафедрн доцент В.Д. Патаева амаршалгын үгэнүүдые хэлэнэн байна.



Энэ хурал дээрэ эрдэмтэд, багшанар һонирхолтой элидхэлнүүдые хээ. Олон элидхэлнүүд буряад хэлэн, монголшуудай аман зохёол, уран зохёол, түүхэ, соёл г.м. асуудалнуудта зорюулагдаа. Хуралай гол элидхэл болгон профессор Гантохтох багша өөрынгөө һая хэблэгдэһэн «Буряад аялгуунай толь» гэжэ ном тухайгаа хөөрөө һэн. Гантохтох багша 1960-аад онуудһаа эхилжэ мүнөө болотор монголой буряадуудай нютаг хэлэнэй (диалект) лексикын толи суглуулжа, одоошье мүнөө 2012 ондо хэблүүлээ. Энэ толи соо буряад литературна хэлэн соо байдаггүй үгэнүүд ороһон байна. Иимэ ехэ ажал хэхэдээ, автор Дорнод, Хэнтэй, Сэлэнгэ, Булган, Хүбсүгүл аймагуудаар ажаһуудаг буряадуудай нютаг хэлэ шудалжа, шэнжэлжэ, материал суглуулһан түүхэтэй. Тиихэдэ хори, ага, захаамин, түнхэн, сэлэнгын буряадуудай аялга, нютаг хэлэнэй элдэб үгэнүүдые шэнжэлжэ, үдхын тайлбарилжа, монгол, ород хэлэн дээрэ ямар үдхатайб гэжэ харуулһан байна. Хурал дээрэ тус номой презентаци үнгэрөө.

Докторант Л. Оюунсэсэг элидхэл соогоо Монголой телевиденидэ үдэр бүхэндэ буряад хэлэн дээрэ гаража байдаг «Тоонто нютаг» мэдээсэлэй дамжуулга тухай хэлээ һэн. Монголой Үндэсний телевиденидэ 2011 онһоо эхилжэ, үдэр бүхэндэ буряад хэлэн дээрэ арба минутын һониной дамжуулга гарадаг болонхой. Л. Оюунсэсэг энэ дамжуулгын дутуу дундануудые элирүүлээ. Жэшээлхэдэ, буряад хэлэн дээрэ нэбтэрүүлэгшэд муугаар хэлэнэ, зарим буряад үгэнүүдэй үдхыень буруу ойлгоно, ехэнхидээ монгол хэлээрэ яриһа, буряад хэлэнэй дүрим зааха хэрэгтэй гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Залуу эрдэмтэн С. Жамьян хори-дохи зуун жэлэй 30-аад онуудта лата бэшэг дээрэ гаража байһан, «Буряад-Монголой үнэн» сонинной хэлэ ба мүнөө үедэ гаража байдаг «Буряад үнэн» сонинной хэлэнэй эргэсүүлжэ шэнжэлэл хэһэн тухайгаа элидхэл соогоо хөөржэ үгөө. Тиихэдэ тэрэ ехэ һонирхолтой адаглал хэһэн байна. Мүнөө гаража байдаг «Буряад үнэн» сониндо олон үгэнүүд, нэрэ томьёонууд тэрэ зандаа ородһоо абтажа хэрэглэгдэнэ гэжэ эрдэмтэн тэмдэглэнэ. Харин 30-аад онной сонин соо жэнхэни буряад-монгол хэлэн дээрэ нэрэ томьёонууд хэрэглэгдэдэг байгаа гэжэ С. Жамьян элирүүлнэ. Тиимэнээ мүнөөнэй монгол хэлэнһээ зарим терминүүдые буряад хэлэндэ оруулһан бидэ гэхэдэ, бидэ алдуу хэнэбди, юундэб гэхэдэ, түрүүшын буряад сониндо жэнхэни буряад үгэнүүд хэрэглэгдэдэг байгаа ха юм даа.

Японой профессор Т. Курэбито монгол хэлэнүүдые шэнжэлдэг ушарһаа буряад хэлэн тухай өөрынгөө һанамжа хэлэжэ үгэнэн байна. Тэрэ эрдэмтэн



буряад хэлэ хамгаалха, хүгжөөхэ гэжэ оролдоходоо, үнэн дээрэ адли бүхы монгол хэлэнүүдые хүгжөөхэ гэжэ оролдонобди гэжэ зүб тэмдэглэһэн байна. Буряадай гүрэнэй университетэй багша В.Д. Патаева Буряад Республикада хэлэнэй политика тухай, һуралсалай ном һудар хэр бэшэгдэжэ, хэблүүлэгдэжэ байһан тухай элидхэл соогоо хэлээ һэн. Л.Ц. Халхарова элидхэл соогоо буряад уран зохёолой түүхэ ба мүнөө үеын байдал, шэнэ номууд тухай хөөрөө. Б.-Х. Б. Пурбуева Буряад Республикада боложо байдаг буряад хэлэнэ зорюулагдаһан элдэб хэмжээ ябуулганууд тухай хэлээ.

Тус хуралда олон элидхэлнүүд табигдаһан байна. Профессор А. Самбуу буряадуудай удам, угай түүхэ, профессор Г. Цэрэнханд угай бэшэг тухай, А. Оюунтунгалаг монголой буряадуудай түүхэ, Г. Батзаяа буряад хэлэн тухай, Г.Амар оршуулга тухай г.м. олон һонирхолтой элидхэлнүүд табигдаа. Хуралай дүн болохо ном соо эдэ элидхэлнүүд хэблүүлэгдэхээр хараалагдана.

Хуралай соёлой программада монголой буряад мэдээжэ дуушан профессор Батцэрэн, залуу бэлигтэй дуушан Эрдэнэбаатар, Эрхүү можын Усть-Орда тойрогой дуу хүгжэмэй, хатарай бүлгэмэй гэшүүд гоё һайхан буряад, монгол дуунуудые дуулажа, шагнагшадтай шэхэ хужарлуулаа. Тэрээнһээ гадна 2012 ондо буряад хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн ба буряадууд тухай монгол хэлэн дээрэ гараһан шэнэ номуудай выставкэ-үзэсхэлэн үнгэрөө. Жэшээлхэдэ, Батширээтэ нутагай О. Дашдондогой «Буряадууд: Онон, Гурван харуул. Нутгийн тэмдэглэл» гэжэ шэнэ ном 2012 оной ноябрь һарада хэблэлдэ гараа.

Хурал дээрэ Улаанбаатарай буряад залуушуудай «Амин тоонто» бүлгэмэй эдэбхитэй гэшүүд Доржпүрэв, Дагбасүрэн, Эрдэнэбаатар, Чинзориг, Октябрина г.м. хабаадаһан байна. Энэ «Амин тоонто» бүлгэм 2010

ондо эмхидхэгдээ һэн. Буряад соёл хүгжөөхэ, буряад бэлигтэй залуушуулые нэгдүүлхэ, үндэһэтэнэй үзэл бодхоохо гэнэн зорилготой. Жэл бүхэндэ энэ бүлгэмэйхид Улаанбаатарай ойрохоно байдаг газарта модо таридаг, мүнөө дээрэ хэдэн зуугаад модон һалбаран ургана. Иимэ һайхан үүсхэл буряад залуушуул эхилэнхэй. 2010 онһоо Сагаалганда зорюулжа, хэдэн буряад дуунуудай аудио-дискнүүдые хэблэһэн юм. Мүнөө 2013 ондо «Амин тоонто» бүлгэмэй үүсхэлээр Улаанбаатар хотодо буряад хэлэн дээрэ FM-радио ажаллажа эхилхэнэ.

Тобшолон хэлэбэл, мүнөө дээрэ монголой буряадууд буряад хэлэе, соёлоо сахиха, хүгжөөхын түлөө яһала оролдоно. Бүгэдэ буряадуудай соёлой «Алтаргана» гэнэн фестиваль монголой буряадууд анха түрүүн эхилхэн ха юм. 2012 ондо Ага нутагта арбадахы «Алтаргана» үнгэрөө. Удаадахы «Алтаргана» 2014 ондо Хэнтэйн аймагай Дадал нутагта болохо түсэбтэй.

Жэл бүхэндэ Улаанбаатарта буряад дуунуудай, буряад барилдаанай, сурхарбаанай, монголшуудай үндэһэн хубсаһанай элдэб мүрысөөнүүд боложо байдаг. Мүнөө сагта хаанашье ажаһууһан буряадууд Интернетээр бэе бээтээ танилсажа, холбоо харилсаа барижа шадаха арга боломжотой болоһон ха юм даа. Тиимэнээ монголой буряадуудай бии болгоһон «Toonto.mn» гэнэн сайт соо орожо, элдэб һонирхолтой материал олохоор байна, өөһэдөөшье материал оруулахаар байна.

Иигэжэ буряад арадайнгаа түлөө оролдожо ябаһан монголойнгоо буряадуудта саашанхи ехэ ажалдань амжалта хүсээ.

Лариса ХАЛХАРОВА,
БГУ-гай Үндэһэтэнэй-
Гуманитарна институтдай
буряад уран зохёолой
кафедрые даагша.



Понедельник, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for Monday, 21st, First Channel. Includes times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

РОССИЯ 1

Table with TV program schedule for Monday, 21st, Rossiya 1. Includes times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ'.

Table with TV program schedule for Monday, 21st, TNT. Includes times and program titles like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for Monday, 21st, Culture. Includes times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with TV program schedule for Monday, 21st, TNT. Includes times and program titles like 'КАК ВЫЙТИ ЗАМУЖ ЗА КОРОЛЯ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for Monday, 21st, Tivikom. Includes times and program titles like 'ВКУСНО', 'В ТЕМЕ'.

Table with TV program schedule for Monday, 21st, STS. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ'.

СТС

Table with TV program schedule for Monday, 21st, STS. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ'.

Table with TV program schedule for Monday, 21st, 5 Канал. Includes times and program titles like 'КИНО В ДЕТАЛЯХ', 'СЛОВЕ. ПРЯМО В СЕРДЦЕ'.

НТВ

Table with TV program schedule for Monday, 21st, NTV. Includes times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Вторник, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, First Channel. Includes times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

РОССИЯ 1

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, Rossiya 1. Includes times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ'.

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, TNT. Includes times and program titles like 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, Culture. Includes times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, TNT. Includes times and program titles like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УТРЕННЕЕ ШОУ'.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, Tivikom. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ'.

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, STS. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ'.

СТС

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, STS. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ'.

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, 5 Канал. Includes times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

НТВ

Table with TV program schedule for Tuesday, 22nd, NTV. Includes times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Среда, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, First Channel. Includes times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

РОССИЯ 1

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, Rossiya 1. Includes times and program titles like 'УТРО РОССИИ', '1000 МЕЛОЧЕЙ'.

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, TNT. Includes times and program titles like 'ГРИММ', 'ОПТОМ ДЕШЕВЛЕ'.

РОССИЯ 1

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, Culture. Includes times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, TNT. Includes times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, Tivikom. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ'.

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, STS. Includes times and program titles like 'УТРЕННЕЕ ШОУ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, Tivikom. Includes times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ'.

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, 5 Канал. Includes times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

НТВ

Table with TV program schedule for Wednesday, 23rd, NTV. Includes times and program titles like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.



Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойдо

НЭГЭ ГЭРЭЛ ЗУРАГАЙ МҮРӨӨР

САГАЙ ХҮРДЫН эрьелдэжэл байхада, түүхын хуудаһанууд хойно хойноһоо ирагдажал, хөхгэдэжэл байдаг гэшэ. Сагай түргэн дабшаса сахилгаан түргөөр үнгэрдэг лэ. Эдэ бүгэдэ хүн түрэлтэнэй хурдан түргэн хүгжэлтэ дабшасые зогсоохо аргагүйл даа. Манай Буряад-Монголой АССР-эй байгуулагдаһаар 90 жэлэй ой байгша ондо гүйсэхэнь. Энэ ехэ һайндэрэй хүрэгжэ ерэхэ май һарын һүүл болотор тиимэшье ехэ саг үлэбэгүй. Гурбан орденот – Лениней, Арадуудай Хани Барисаанай, Октябриин Революциин орденуудаар шагнагдаһан – Буряад Республика энэ асари ехэ һайндэрөө үргэнөөр тэмдэглэхэ байха.

Үе сагай хүгжэлтэ дабшалтые элдэб номууд, сонинууд ба сэтгүүлнүүд, гэрэл зурагууд гэршэлэн баталдаг гэшэ. Хоморой шухаг, һонин нэгэ гэрэл зураг урдани хэбтэнэ. 1960 оной намар Буряад ороной залуу уран зохёолшодой табадахи хуралдаан Улаан-Үдэ хотодо үнгэрбэ. Энэ зураг С.Намжилов буулгаһан байгаа.

Энэ зураг дээрэ 14 хүнэй дүрэ буулгаданхай. Залуудаа хүн бүхэн шада яда шүлэг зохёохые оролдодог гэшэ. Хүн бүхэн залуу һаһандаа инаг дуранай охиндо абтахадаа гү, али арюун һайхан мэдэрэлээр эзэлэгдэхэдэ, грек арадай үльгэр домог болохо жэгүүртэ морин Пегаста мордожо, харайлдаг ха юм даа. 14 хүнэй хуби заяантай танилсажа болоно. Эдэнэй үхибүүд эхэ, эсэгэнэ-рэйнгээ хуби заяаа, нэрье үндэр дээрэ үргэжэ ябана бшуу.

Эндэ буулгагдаһан хүнүүдые бултыеһ танихаб, мэдэхэб, олонхидтойнь хамта хүдэлһэнье байхаб.

Наанань һуугшадай зүүн гарта **Чингис Гомбоин** буулгаданхай. Тэрэ Агын Буряадай тойрогой алдарта багшанарай нэгэн Доржо Гомбоинай бүлэдэ 1934 ондо түрэлэн ууган хубүүн гэшэ. Агын 1-дэхи дунда һургуули дүүргээд, 1952 ондо Москвагай В.И.Лениней нэрэмжэтэ областной багшанарай институтай ород хэлэ ба литературын факультетдэ һурахаяа орожо, амжалтатайгаар түгэхсэхэн намтартай. Түрүүшын хоёр жэлдэ багшалаад, саашадаа хуби заяагаа журналистикатай холбоо һэн. Тиигэжэ Чингис Доржиевич "Агинская правда", "Забайкальский рабочий", "Правда Бурятии" газетэнүүдэй литературна хүдэлмэрилэгшөөр, корреспондентээр, соёлой таһагые даагшаар хүдэлһэн байгаа.

Ч.Д.Гомбоин туужа болон расказуудые бэшэһэн, Хоца Намсараевай, Жамьян Балданжабойн, Даширабдан Батожабайн томо ехэ зохёолнуудые ород хэлэндэ оршууһан юм. Шүлэгүүд болон расказуудай хэдэн ном хэблүүлжэ гаргууланхай. "Хүхэ Монголой хүхэ түг" гэжэ түүхэтэ роман тэрэ хуушан монголһоо буряад хэлэндэ оршуулжа, 2000 ондо Улаан-Үдэдэ хэблүүлэ һэн.

Ч.Д.Гомбоин – Россиин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Эрдэмэй ба искусствын Петровско академиин бодото гэшүүн, Буряад Республикын, Россиин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

Цыремпил Доржиев 1936 ондо Буряад-Монголой АССР-эй Сэлэнгын аймагай Юрөөгэй сомоной Үдэнгэ нутагта алтан дэлхэйдэ мүнделһэн юм. Тэрэ багшанарай училищи дүүргээд, багшанарай дээдэ һургуулида һураһан байгаа.

Тиин тэрэ Үрмын-Адагай тусхай интернат һургуулида ород хэлэ ба литература заажа, хэдэн үеын үхибүүдые эрдэм һургуулитай болголсоһон намтартай. Ц.Доржиев багашуудда зориулагдаһан шүлэгүүдые, расказуудые бэшэдэг байгаа. Тэрэ хоёр ном бэшэжэ, хэблүүлэн гаргууһан юм.

Ким Цыденов 1937 ондо Яруунын аймагта түрэлэн намтартай. Тэрэ Нарһатын дунда һургуули 1955 ондо дүүргээд, үеынгөө нүхэр Сергей Цы-

рендоржиевтай хамта Буряадай Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институтай ород хэлэ ба литературын факультетдэ һурахаяа орожо, эрхим һайнаар түгэхсөө һэн.

Багша болохо бурханай табисууртай Ким Цыденов арба гаран жэлэй туршада багшаар, һуралсалай талые даагшаар ажаллаад, Социалист Ажалай Герой Цокто Номтоевич Номтоевой 1970 ондо амаралтада гарахадань, К.Ц.Цыденов Үльдэргын дунда һургуулиин директорээр дэбжүүлэгдэһэн байгаа. Тэрэ хэдэн туужа болон расказ бэшэһэн юм. Хэдэн номын барлагдан гараа һэн. Монгол арадууд, Буддын шажан ба Түбэдые шэнжэлэлгын институтай мэргэжэлтэдтэй суг 25 буряад номһоо бүридүүлэгдэһэн буряад хэлэнэй һан жаса байгуулха зорилго табигданхай. Залуугаар һаһа бараһан Ким Цыденовэй "Бусахал даа хабар" гэжэ зохёол энэ жасада оруулагдаха байна.

Буряадай арадай поэт **Чимит-Рэгзэн Намжилов** (1926-1990) залуу уран зохёолшодой хуралдаае хүтэлбэрилһэн байгаа. Тэрэ Шэтэ можын Агын национальна тойрогой Үзөөнэй сомоной Жэбхээһэн нутагта түрэлһэн юм.

1949 онһоо Ч.Р.Намжилов "Буряад үнэн" сониндо таһагые даагшаар, "Байгал" сэтгүүлэй редактораар, Гостелерадиогой түрүүлэгшын орлогшоор ажаллаһан байгаа. ВПШ дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр тэрэ ТАСС-ай Монголдохи таһагай даргын орлогшоор хүдэлбэ. 1981 онһоо Буряадай Уран зохёолшодой холбооной харюусалгата секретарь.

Чимит-Рэгзэн Намжилович Намжилов гушаад номой автор. Тэрэ дуунай үгэ зохёодог уран шүлэгшэ, хүүгэдэй уран зохёолшо, оршуулагша байһан. Монголой "Нюуса тобшые" 1990 ондо оршууһан. СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Буряадай арадай поэт, Буряадай болон Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ. Хэдэн орден, медальнуудаар шагнаданхай.

Буряадай арадай поэт **Цырендулма Цыреновна Дондогой** (1932-2008) эндэ һууна. Тэрэ Буряад-Монголой АССР-эй Яруунын аймагай Нарһата нутагта түрэлһэн юм.

Улаан-Үдын багшанарай училищи, Буряадай багшанарай институт дүүргэһэнэй һүүлээр һургуулида багшалһан, һуралсалай талые даагшаар хүдэлһэн байгаа. Уданшьегүй "Буряад үнэн" газетэдэ орожо, корреспондентээр, соёлой, һургуулиин ба эрдэмэй таһагые даагшаар ажаллаа һэн. Тиихэтэе хамта монгол туургата арадуудай хүүгэдэй зохёолшодой уласхоорондын эблэлэй секретаряар һунгагдаба.

Цырен-Дулма Дондогой арба гаран шүлэгүүдэй ном хэблүүлэн гаргууһан байгаа. Тэрэнэй зохёолнууд олон арадуудай хэлэн дээрэ оршуулагданхай. С.Михалковой, А.Пушкинай, В.Шекспирэй, А.Ахматовай, Д.Нацагдоржийн, С.Маршагай зохёолнуудые буряадшалһан байна. Ц.Ц.Дондогой - СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Буряадай ба Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Я.Гашегай нэрэмжэтэ Буряадай Журналистнуудай холбооной шангай лауреат, Хүндэлэлэй орденот кавалер.

Булат Жанчипов 1939 ондо 33 сэнхир нуурнуудай орон гэжэ алдаршаһан Яруунын аймагай Үльдэргэ нутагта алтан дэлхэйдэ мүнделһэн юм. Эдир һаһандаа аймагайнгаа "Сталинец", «Яруунын үнэн» газетэнүүдтэ бэшэдэг, шүлэгүүдэ толилуулдаг байгаа.

1970 ондо Буряадай багшанарай институт дүүргээд, һургуулида багшалаа һэн. Удаань Захаминай "Ажалай ту" газетэдэ редакторай орлогшоор хүдэлбэ. 1982 онһоо "Буряад үнэн" сониндо, Буряадай телерадиокомпанида ажаллаба.

Булат Намдакович Жанчипов 6-7 номой автор. Тэрэ мэдээжэ оршуулагша,



Лермонтовэй, Тютчевэй, Федэй, Плещеевэй, Бунинай, Есениней уянгата шүлэгүүдые оршууланхай.

СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Я.Гашегай нэрэмжэтэ Буряадай Журналистнуудай холбооной шангай лауреат, Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат, Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

Зогсогшодой дунда зүүн гарһаа **Лопсон Тапхаев** (1940-2008) Түнхэнэй аймагай Хэрэн нутагта тоонтотой. 1964 ондо багшанарай институт дүүргэһэн, аймагайнгаа "Саяан" газетэдэ хүдэлһэн, Мүнхэ-Сарьдагай нэрэмжэтэ уран зохёолшодой нэгэдэл хүтэлбэрилһэн юм.

1978 ондо Буряадай Уран зохёолшодой холбоондо ажалда орожо, уран зохёолой зүбшэлэгшөөр хүдэлһэн, удаань партиин Буряадай обкомдо хэблэлэй хэлтэсье даагшаар ажаллаһан байгаа. һүүлээрнэ Лопсон Дунзынович Буряадай номой хэблэлэй ахмад редакторар олон жэлдэ хүдэлөө һэн.

Тэрэ 10 гаран номой автор. СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн, Буряадай комсомолой шангай лауреат, Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Хани Барисаанай орденот.

Саашадаа **Зэгбэ Гомбожабайтай** танилса. Тэрэ 1935 ондо Мухар-Шэбэрэй аймагай Харгаһата нутагта түрэлһэн. Буряадай багшанарай институт дүүргээд, Буряадай радиодо ажаллаһанай удаа Улаан-Үдын телестудиида бүхы һаһаараа дикторээр хүдэлһэн юм.

Тэрэ шүлэгүүдые, расказуудые, очеркнүүдые, зураглалнуудые бэшэдэг байгаа. Гурбан номой автор байһан. Зэгбэ Дамбаевич Гомбожабай – СССР-эй Радио ба телевидениин отличник, Буряадай АССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ. Хубүүдэйн нэгэн эсэгынгээ замаар дабшажа, Буряадай Телерадиокомпанида хүдэлдэг.

Бата Цэрэндэлгэй 1935 ондо Яруунын аймагта түрэлһэн. Багша, журналист. Буряадай багшанарай дээдэ һургуули түгэхсэхэн. Яруунадаа багшалһан, партиин райкомдо, аймагай газетэдэ хүдэлһэн юм. Хойшодоо тэрэ Ивалгын аймагай "Коммунизмын туяа" газетин редактораар, "Буряад үнэн" сониндо харюусалгата секретаряар ажаллаһан байгаа.

Һургуулида һуража ябаханаа хойшо шүлэгүүдые зохёодог, богонихон расказуудые бэшэдэг һэн. Эдэ зохёолнуудаа хоёр номой суглуулбариде орууһан юм.

Зүүн гарһаа дүрбэдэхи **Бадмари Найдоров** гэшэ. Тэрэ 1936 оной апрель һарада Агын тойрогой Үзөөнэй сомоной Улаан-Заргантай нутагта түрэлһэн байгаа. Б.Найдоровтай хамта Табтаанайн дунда һургуулида һуража гараа һэмди. Тиин тэрэ Буряадай багшанарай институтай ород хэлэ ба литературын факультет түгэхсөөд, хоёр жэл тухай республикын радиокомитетдэ ажаллаһан юм. һүүлээрнэ "Буряад үнэн" газетэдэ корреспондентээр хүдэлхэдөө, 28 һаһатай болоодүй ябатараа, 1964 оной хабар гэнтэ һаһа

бараа һэн. Унаган нүхэрни тиимэ залуугаар алтан дэлхэйһэ халижа ошоогүй һаа, бэрхэ журналист, ехэ уран зохёолшо болохо дүүрэн арга боломжотой байһан гэшэ. Шүлэгүүдые, расказуудые зохёодог бэлэй. Баледэй либреттэ бэшэхэ һанаан бии гэжэ хөөрэдэг юм һэн. Теэд эдэ бүхы хараа түсэбүүдээ, зорилгонуудаа бэлүүлжэ шадаагүй байһаниинь гэмшэлтэй.

Аха нутагһаа гарбалтай **Владимир Галсанов** багшын һургуули дүүргэбэшье, мэргэжэлээрэ хүдэлөөгүй. Бүхы һаһаа журналистикатай холбоһон юм. Аймагайнгаа газетын корреспондентээр, редакторай орлогшоор, редакторар ажаллаһан гэшэ. В.Галсанов хэдэн ном гаргууланхай.

Баруун гарһаа гурбадахинь – **Владимир Базаржапов**. Тэрэ 1936 ондо Хориин аймагта түрэлһэн намтартай. Буряадай багшанарай институтай ород хэлэ ба литературын факультет дүүргэһэн. Саашадаа эрдэмэй харгыгаар дабшажа, түүхын эрдэмэй доктор, профессор болонхой. ВСГУТУ-да түүхын кафедрые даагшаар хүдэлдэг.

Саанань Захаминай аймагта тоонтотой **Фёдор Манжиханов** байна. Тэрэ багшанарай дээдэ һургуули дүүргээд, аймагайнгаа һургуулинуудта багшалһан байгаа. Тэрэ һургуулида, институтта һуража ябахандаа, хүүгэдтэ зориулагдаһан расказуудые бэшэдэг байһан. Эдэ зохёолнуудаа согсолжо, хэдэн ном гаргуулаа һэн.

Георгий Дашабылов (1938-1993) Хэжэнгын аймагай Ушхайта нутагта тоонтотой. Дунда һургуули дүүргээд, Туркменидэ хилин харуулшанаар алба хээд, Буряадай багшанарай институтта һураа. 1960 гаран онһоо "Буряад үнэн" газетэдэ корреспондентээр, харюусалгата секретариин орлогшоор, соёлой, һургуулиин ба эрдэмэй таһагые даагшаар хүдэлһэн байгаа. 1971 ондо Москвада Дээдэ партийна һургуули дүүргэһэн юм. Саашадаа "Байгал" журналда харюусалгата секретаряар, ахмад редакторай орлогшоор хүдэлөө һэн.

Георгий Цыренович уянгата шүлэгүүдые зохёодог, туужануудые, расказуудые бэшэдэг байгаа. Тиин тэрэ 10 гаран номой автор байһан юм. Тэрэ поэзи болон прозын зохёолнуудые адли тэгшээр, уран нугалбаритайгаар оршуулдаг байгаа. Тэрэнэй зохёолон уянгата шүлэгүүдтэ композиторнууд олон дуу зохёолон юм. "Тэрэ хабарай ургынууд" гэжэ зүжэгын буряад драмын театрта табигдажа, харагдадай магтаал һайшаалда хүртэһэн байгаа.

Г.Ц.Дашабылов - СССР-эй Журналистнуудай болон Уран зохёолшодой холбоонуудай гэшүүн, Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Я.Гашегай нэрэмжэтэ Буряадай журналистнуудай холбооной шангай лауреат.

Юрын нэгэ гэрэл зураг дээрэ буулгагдаһан 14 хүн ямар һонин намтартай, һонин түүхэтэй, манай уран зохёолдо, журналистикада, эрдэм ухаанда бээ зориулаһан байна гэшэб даа. һонин лэ байна.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист.

Арт-обзор в стиле «ПРО.. И КОНТРА...»

Наполненная культурными, общественными, юбилейными событиями активная жизнь Союза художников Бурятии интересна прежде всего своей творческой стороной. Между тем ее многогранные проявления в минувшем году, объявленном Годом истории России, были отмечены целым рядом событий, значительных для художественной культуры нашей республики. Сегодня можно подвести итоги свершившихся за год фактических дел Союза, высветивших, наряду с достижениями, определенные недостатки, вызванные объективными и субъективными причинами.

В феврале по приглашению иркутской «Бурят-Монгольской галереи» в тематической выставке «Сагаалган» приняли участие живописцы: заслуженный художник РФ Бальжинима Доржиев, народный художник РБ Баясхалан Лысков, Александр Батуров, Даша Лыгденов и мастер гобеленного ткачества, заслуженный художник РБ Татьяна Дашиева.



Леонид Семенов



В том же месяце произведения 18 членов Союза экспонировались в Улан-Удэ на передвижной художественной выставке «Моя Сибирь» в рамках одноименного Международного творческого проекта.

В честь мартовского Женского дня собрал столичную публику традиционный «Весенний вернисаж». 39 мастеров искусства представили на нем картины, графические листы, гобелены, ювелирные изделия, отражающие в своем содержании весенние мотивы и дарящие зрителям светлое лирическое настроение.

Однако в проведении следующих плановых выставок: «Прокция красоты» (март), «Родительский дом» (апрель), «Когда мы были молодыми» (июнь) Союзу художников Бурятии было отказано дирекцией Национального музея РБ.

К сожалению, сегодня ста-

ло обычным явлением, когда «храм искусства», чье предназначение – нести обществу свет духовной культуры, регулярно превращается в зверинец, террариум или торговую площадку для заезжих бизнесменов, ибо все решает финансовая сторона дела.

Озабоченное прежде всего коммерческой выгодой от аренды, сдачи музейных площадей, дирекция Национального музея безапелляционно диктует художникам свои условия, в одностороннем порядке сокращая ранее утвержденный график выставочной деятельности. Тем самым ради сиюминутной «прокатной» прибыли чиновники от культуры лишают поклонников искусства общения с подлинными художественными ценностями, а самих авторов – необходимой для них связи с широкой зрительской аудиторией.

Из-за периодических срывов, допускаемых руководством музея, мастера ис-

два десятилетия творческого труда.

В конце апреля состоялась встреча улан-удэнского зрителя с персональной выставкой «Пробуждение» молодой художницы Виктории Рабжаевой, получившей профессиональное образование в Красноярском художественном институте, а ныне – ведущего музейного реставратора.

В экспозицию вошли живописные работы («Автопортрет», «Портрет И.Х. Алтаева», «Подарок», «Гонец», «Отдыхающий воин», «Прощание», «Шествие Майтреи», «Восход в пустыне Гоби», «Закат. Баргузинские горы» и др.), а также этюды и графические рисунки, выполненные В.Рабжаевой в годы учебы, послевузовский период и во время поездки на международный пленэр (живопись на открытом воздухе) в Монголию, в местность Гоби. Центром экспозиции явилось крупное жанровое полотно «Дугжуба», впервые показанное автором.

В преддверии всенародного праздника Дня Победы – 9 мая, дирекцией Национального музея РБ по соображениям «нерентабельности» была отменена традиционная художественная выставка «Они ковали Победу» Союза художников Бурятии.



Татьяна Дашиева



Подобное происходит впервые за всю историю послевоенных лет, что вызвало справедливое возмущение в профессиональной художественной среде,

и, прежде всего, в кругу ветеранов, для которых День Победы – особый праздник, окрашенный глубокими личными переживаниями.

Игнорирование великой даты, отмечаемой во всем мире, как дань мужеству и героизму нашего народа, проявленным в годы Вели-



Иннокентий Налабардин



кой Отечественной войны, отражает маргинальную позицию музейных чиновников, по долгу службы призванных осуществлять патриотическое, нравственное и эстетическое воспитание граждан республики, обеспечивать преемственность единых для России духовных традиций.

Антигуманный по сути акт нигилизма стал возможным при молчаливом согласии Министерства культуры РБ, ответственного за формирование толерантной культурной политики и недопущение подобных инцидентов в подконтрольных ему учреждениях. Манкируя своими прямыми обязанностями, руководство ведомства на деле проявляет безучастность к духовным настроениям общества и патриотическим инициативам художественной интеллигенции республики.

Председатель Правления Союза художников Бурятии Владимир Русских совершил в мае командировочную поездку в город Омск, где состоялось совещание глав всех сибирских (областных, краевых, республиканских) отделений Союза художников России. На нем были решены вопросы, связанные с организацией в 2013 году очередной региональной художественной выставки «Сибирь-ХI», которая пройдет в этом крупном западно-сибирском городе на Иртыше.

Народный художник РБ Баир Тайсаев в июне месяце побывал в Елабуге (Республика Татарстан) на 7 Международном арт-симпозиуме, посвященном 180-летию со дня рождения художника-передвижника И.И.Шишкина. Его программа включала научно-практическую конференцию и выставку современного изобразительного творчества. Там, на родине великого русского пейзажиста, делегат от Бурятии выступил с докладом, освещающим социально-исторические тенденции национального искусства и представил в экспозиции свои живописные произ-

ведения с воплощенными образами далекой республики за Байкалом.

Участие в Интерпленэре, проведенном с 14 по 26 июня в селе Шушенском Красноярского края, приняли народный художник РФ, член-корреспондент РАХ Солбон Ринчинов и молодой живописец Евгений Болсобоев. Деятельность данного форума была организована в рамках Международного художественного проекта «Universum Asia» с участием представителей стран Азиатско-Тихоокеанского региона (Корея, Китай, Монголия, Япония, Россия). Проходившее под эгидой Министерства иностранных дел РФ, Министерства культуры РФ и губернатора Красноярского края, это интерактивное мероприятие еще раз убедительно доказало, что язык художественного творчества не имеет границ и является универсальным средством межнационального общения.

23 июня одним из ключевых мероприятий Международного фестиваля духовной и материальной культуры «Подношение десяти драгоценностей», посвященного 160-летию XII Пандито Хамбо ламы Даши Доржо Этигэлова, стала широкоформатная выставочно-конкурс произведений членов Союза художников Бурятии, образно отражающая вселенскую картину мира и обусловленная конкретным тематическим контекстом, которая была развернута в Буддийском Университете Иволгинского дацана.

Согласно решению жюри, возглавляемому известным бурятским скульптором, членом-корреспондентом РАХ Даши Намдаковым, первое, второе и третье призовые места в номинации «Живописное подношение» с вознаграждением в 10.000, 7.000 и 5.000 рублей были соответственно распределены: народному художнику РБ Баясхалану Лыскову за живописные полотна «Сурхарбан в Иволгинском дацане», «Субурган Бабжи Барас Батора», Виктории Рабжаевой за серию работ:



«Музыканты-монахи», «Сотворение Мандалы», «Подношение Вселенной Зула хурал», «Созвездие Большой Медведицы» и заслуженному художнику РФ **Леониду Семенову** за станковые картины «На речке», «В степи». В номинации «Скульптурное подношение» диплома победителя удостоен народный художник РБ **Бато-Мун-**

ленгинского района постигал тонкости ювелирного ремесла в Абрамцевском художественном училище (Московская область), а затем у народного мастера Батомунко Тубшинова. Любовь к своему делу и многолетний творчески окрыленный труд привели его к сегодняшним вершинам профессионального мастерства.

В экспозиции были представлены изумительные по изяществу и красоте женские украшения, впечатляющие благородством форм и богатством орнаментальной отделки мужские атрибуты, входящие в ансамбль народного костюма, а также малогабаритные утилитарные изделия и декоративные композиции. Опытный мастер серебряных дел показал в них чистоту исполнения, стилевое разнообразие, изысканный вкус и живое чувство современности.



Владимир Поспелов



ко Чимитов за декоративный барельеф «Хамбо лама Этигэлов».

В августе более 20 членов Союза художников Бурятии представили свои произведения на **Всероссийской художественной выставке «Россия – Родина моя»** в Саранске (столица Мордовии). Среди них – ведущие мастера живописи, графики, мелкой пластики: народный художник РФ **С.Р.Ринчинов**, заслуженные художники РФ **Л.А.Лабок, И.Г. Налабардин, Б.Д.Доржиев, Ч.Б. Шенхоров, Л.Д. Семенов** и другие. По итогам этогомотра **7 участников** из Улан-Удэ награждены специальными Дипломами.

В сентябре в Красноярске прошла мемориальная **художественная выставка «Памяти мастера»**, посвященная известному живописцу Бурятии, народному художнику РСФСР, лауреату Государственной премии Бурятской АССР, действительному члену Российской академии художеств, профессору **А.В.Казанскому** (1935–2011 гг.). Ее организаторы и участники – бывшие ученики А.В.Казанского по творческой мастерской живописи, которой в Красноярском государственном художественном институте он руководил в 90-е годы минувшего века.

11 сентября в Национальном музее РБ состоялось чествование по случаю 60-летия известного бурятского ювелира, народного художника РБ, лауреата Государственных премий РБ и РФ **Булата Жамбалова** и открытие его **персональной выставки «Серебряное искусство»**.

Уроженец села Тохой Се-

Рабатая в традициях бурятской торевтики, Булат Жамбалов продолжает эстафету древнего ремесла, которым широко славится искусство «сагаан дархад». При этом, творчески развивая образную систему традиционного жанра, он вводит в структуру национального орнамента новые декоративные элементы, полученные путем стилизации растительных, энтомологических и зооморфных мотивов.

Вместе с тем художник блеснул особым умением – комбинировать аутентичные поделочные материалы – серебро и кораллы с цветными полудрагоценными минералами и глазурью. Гармонично сочетая натуральные эстетические свойства самоцветов с формопластикой декоративных изделий, он добивается оригинального фактурного и цветового звучания образов.

Все это говорит о том, что творчество мастера развивается вместе с эволюцией его художественного сознания, особенностями эстетических вкусов и культурными тенденциями современного общества.

В конце октября в выставочном зале Союза художников вновь собрал культурную общественность Бурятии ежегодный **осенний вернисаж «Осень, осень, светлая даль...»**. Его культурная программа, помимо художественной экспозиции, включала фотоконкурс, мастер-класс и живое общение за фуршетным столом представителей творческих Союзов республики – фотохудожников, поэтов, музыкантов, журналистов.

Устроители вернисажа (**Б.Доржиев, О.Башкуева,**

Л.Воронцова, В.Поспелов и др.) проявили креативный подход и фантазию, трансформировав экспозиционное пространство образными инсталляциями и оригинально оформив его в стиле поп-арта.

Основное содержание экспозиции составили этюды, выполненные с натуры, а преобладающими жанрами стали пейзаж и натюрморт, включающий природные формы – цветы, фрукты, таежные дары...

В вернисаже приняли участие члены Союза художников всех поколений, а также молодые художники города, дебютировавшие в среде профессиональных мастеров – **Г.Либман, Д.Морквашенцев, А. Черных, Д.Юндунов**. Каждому автору вручен иллюстрированный **каталог**, выпущенный по случаю этого яркого события.

Ноябрь стал месяцем проведения **Всероссийской художественной выставки «Единение»** в Нижнем Новгороде. Свои работы на ней показали 5 мастеров живописи и скульптуры из Бурятии – народный художник РФ **С.Ринчинов**, заслуженный художник РФ **И.Налабардин**, народный художник РБ **Б.Лыксоков, А.Батуров** и **В.Гатапов**.

В декабре выездная **персональная выставка ювелирных изделий** народного художника РБ **Булата Жамбалова** побывала в **Гусиноозерске**, где получила благодарные отзывы местной публики, неизбалованной

очевидностью обнаруживают на своем примере нынешние труженики искусства. Поэтому вполне естественно, что наряду с высокими образцами художественного творчества в этой области имеют место явления иного рода.

К примеру, далеки от совершенства станковые картины на историческую, городскую тематику и акварельные пейзажи **Валентина Архипова**. Грязные ахроматические пятна, аморфность изображенных объектов и несовершенство технического исполнения проступают в них еще более отчетливо на живописном фоне тех авторов, которым свойственно тонкое чувство цвета и универсальное владение кистью.

Очевидно и то, что в работах В.Архипова последних лет не ощущается сколько-нибудь заметного профессионального роста. Напротив, сегодня любой студент художественного училища в живописном отношении превосходит тот посредственный уровень, в кондициях которого пребывает автор.



Виктория Рабжаева



столь редкими зрелищными экспозициями.

Таким образом, художники Бурятии проявили лучшие грани своего таланта в родных «пенатах» и на обширном пространстве страны. Качественным ростом отмечены произведения целого ряда живописцев, графиков и скульпторов зрелого возраста. Заметно выросли в своем развитии их молодые коллеги, что видно по уверенной манере письма, интересным пластическим и колористическим решениям созданных ими работ.

Однако современное изобразительное искусство Бурятии отнюдь не однородно в своем авторском проявлении.

Как известно, градация таланта имеет весьма широкий диапазон, и между его полюсами – «дистанция огромного размера», что со всей



Булат Жамбалов



требуется отточенная система художественных знаний и навыков.

Наличие технических изъянов, проблемы с цветовой моделировкой и неотягощенность талантом выливаются у него в синдром некомпетентности и на акварельном поприще. Между тем, именно эта техника, подобно лакмусу, проверяет всякого художника на его профессиональную состоятельность и ставит точный диагноз его живописным способностям.

Сухая и вялая палитра акварельных листов, граничащая с формальной раскраской рисунка и претящая самой природе акварельного письма, застарелые композиционные приемы, узко регламентированный набор выразительных средств лишают креатива многих работ В.Богомазова, характер которых сродни самодетельному творчеству.

Бескомпромиссно выступая против серости в искусстве и адресуясь к подобного рода авторам, известный поэт **Михаил Светлов** с присущей ему ироничностью писал:

Я, в искусстве правду любя,
Убедился сегодня снова –
Как приятно после тебя
Видеть Репина и Васнецова.

Однако абсолютное большинство членов творческого коллектива с честью оправдывает свое профессиональное звание.

Существующий как единый творческий организм, Союз художников Бурятии является не только организующим и стимулирующим конгломератом уникально одаренных личностей, но и серьезной школой профессионального мастерства, пребывая в которой, каждый самостоятельно мыслящий и стремящийся к самосовершенствованию художник находит поддержку и помощь со стороны коллег по искусству. Несомненно, что эта добрая традиция будет продолжена и впредь на благо развития изобразительного искусства республики.

В наступившем 2013 году главный вектор творческой деятельности коллектива направлен на подготовку к отчетной Региональной выставке «Сибирь-ХІ», организуемой Союзом художников России.

Олег ПАЗНИКОВ,
заслуженный деятель искусств РФ,
ответственный секретарь
Союза художников Бурятии.

Фото Р-Н.БАЗАРОВА.



Шираб-Нимбу ЦЫДЕНЖАПОВ

БУРЯАД-ОРОД ФРАЗЕОЛОГИИН ТОЛИ

(Үргэлжлэл. Эхининь 2012 оной июнь, июль гарануудта).

Бүдүүлэг заншал – примитивный обычай. Бүдүүн хоолой – басистый голос. Бүдэхи хашалган – глухой согласный.

Бүлүү хахуу – опухший, отекающий. Бүлхи залгижархиан шэнги – держать язык за зубами. Бүлхи залгиха – проглотить пилюлю. Бүлын түрүү – глава семьи. Бүмбэрсэг дэлхэй – шар земной. Бүргэд хамар – орлиный нос. Бүри мүйэн – совсем, сразу. Бүтүү баярлаха – радоваться в душе. Бүтүү зосоогоо – про себя. Бүтүү зосоогоо бодохо – думать про себя. Бүтүү зосоогоо ханаха – думать про себя. Бүтүү досоогоо энээхэ – смеяться про себя. Бүтүү нугшарха – скрытно всхлипывать. Бүтүү энээбхилхэ – улыбаться про себя. Бүтүүе мэдэхэ эрдэм, бүхэниие мэдэхэ ухаан – знание раскрывает секреты, а ум узнает все. Бүтүүе тааха, бүхэлиие мэдэхэ – отгадывать тайны, знать все. Бүтүүе тааха, хатууе хамхалха – разгадывать тайну, разрушить твердыни.

Бүтэн бүрин – в целостности, в сохранности. Бүүл зүүл – смутно, неясно. Бүхы наһанай ябадал – дело всей жизни. «Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!» – «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!». Бүхы шадалаараа – во всю мочь. Бүхэ барилдаха – бороться (букв., крепко схватываться). Бүхэ нойр – крепкий сон. Бүхэ хүхэ, бүхэтэр хажуур бариха – заниматься тяжелым физическим трудом.

Бүхэтэр батагана – комар. Бүһээ андалдаха – обмениваться поясами. В старину нередко женили мальчика и девочку, если их отцы обменивались поясами в знак того, что они согласны вступить между собой в родственные отношения. Часто такие супруги имели большую разницу в возрасте. В частности, малолетний муж жил с женой, которая была намного старше его и ухаживала за ним. Конечно, богачи специально сватали за своих малолетних сыновей взрослых невесток из бедных семей, чтобы эксплуатировать их.

Бэдэрбэл олохо, бээрэбэл даараха – когда ищут, то находят, а когда мерзнут, то коченеют. Бэе бээдээ тунгалбал, бидэбди гэжэ мэдэхэ – когда помогают друг другу, узнают силу дружбы.

Бэе лагшан – тело, самочувствие. Бэе махабад – тело, организм. Бэе муудаха – заболеть; ухудшается здоровье. Бэе муутай – с плохим здоровьем. Бэе тамир – тело, здоровье. Бэе түхэл – тело, форма. Бэе найжарха – улучшается здоровье. Бэе шарай – внешний вид человека. Бээдээ гомдохо – пенять на себя. Бээдээ найдаха – надеяться на себя. Бээдээ халдааха – располагать к себе. Бэень муу – плохое здоровье. Бэень хүнгэн – жизнедеятельный, энергичный. Бээе бариха – держать себя в руках, сдерживать себя. Бээе бээлхэ – достигнуть зрелости. Бээе дааха – быть самостоятельным. Бээе дээгүүр абаха – ставить себя выше других. Бээе дээгүүр табиха – ставить себя выше других. Бээе олохо – достичь зрелости. Бээе сагааруулха – оправдывать себя. Бээе тушааха – сдаваться. Бээе тойруулха – отвести от себя неприятность. Бээе худалдаха – быть продажным, стать предателем. Бээе хүсэхэ – 1) достигнуть зрелости; 2) вступать в возраст. Бээе нула табиха – расслабиться; стать вялым и безвольным. Бэээрээ үзэхэ – испытывать на собственной шкуре. Бэээрээ үзэхэ, ндөөөрөө хараха – испытать на себе; видеть своими глазами.

Бэлиг шадабари – способность, умение. Бэлэг бариха – подносить подарок. Бэри болохо – стать невестой. Бэри буулгаха – сватать невесту. Бэрхэ газарта бэе нэгэтэй, айха газарта ами нэгэтэй – в трудные минуты быть дружными. Бэрхэ түгшүүритэй – трудный, напряженный. Бэрхэшээлнүүдтээ тунхарингүй – не отступая перед трудностями. Бэшхүүр бүрээ – флейта, труба.

(Үргэлжлэлэнь хожом гараха).



ҮГЫН БАЯЛИГААР

асуудал - харюунууд

МАЛАЙ БАЙРА

Дулаанай сагта малтаяа зөөдэлөөр ерэхэ байрладаг газар.

Харюу: зуһалан. Тугал буруу, хони хурьга хааха дулаан байра.

Харюу: хотон. Тугал буруу хааха хорёо. Харюу: тээлниг. Малай байра.

Харюу: хилээб. Малай хорёо.

Харюу: томог. Нара, борооһоо халхалһан хушалтатай халха.

Харюу: харабша.

МОРИНОЙ ТОНОГ

Эмээлэй гоёолто.

Харюу: агтабша. Ташуурай эшэдэ хэгдэһэн бүтүү оһор.

Харюу: бүгэлдэргэ. Олон мори уяхын тула татагдһан оһор.

Харюу: зэлэ. Мориной гэдэһэн доогуур татагдадаг эмээлэй гү, али шожоолхын хабтагар оһор.

Харюу: жэрэм. Түмэр амагүй, ганса бүтүү жолоотой хазаар.

Харюу: ногто. Эмээлэй урагшаа холжорхогүйн тула мориной һүүл

доогуур оруулагдһан татуурга.

Харюу: хударга.

АГНУУРИ

Хүнэй хужартай болгоһон газар.

Харюу: марса. Амитаниие бариха түхээрэлгэ.

Харюу: занга. Буу сэбэрлэдэг хэрэгсэл.

Харюу: зүлгүүр. Бээе нюугаад, ангай дүтэлхые отожо һууха газар.

Харюу: нууга. Амитадай ябадаг зүргэ.

Харюу: жэм. Хори буряадуудай урдандаа хэдэг байһан хамтын агнуури.

Харюу: аба хайдаг.

АМИТАД

Дулаан оронуудта уһан соо байдаг, мүлхидэг томо амитан.

Харюу: матар. Хоро хэдэг мэрээшэ амитан.

Харюу: харха. Губи газарта байдаг туруута амитан.

Харюу: хулан. Үнэтэ сагаан арһатай, бээр багашаг мяхаша амитан.

Харюу: үен. Хөрхо хурса харасатай мя-

хаша амитан. Харюу: шэлүүһэн. Зарим амитатадай шэрүүн үһэн.

Харюу: шэрхэг.

ТУРУУТА АНГУУД

Эрэ боро гүрөөһэн, Харюу: гуран. Гүрөөһэнэй зулзаган.

Харюу: инзаган. Гүрөөһэнэй үһэн.

Харюу: hophon. Эмэ хандагай.

Харюу: hогоон. Томо ан.

Харюу: Тураг. Зунай гүрөөһэнэй гуужаад байһан улаан улаан арһан.

Харюу: улаадха.

АРЬЯАТАД

Бартахи, баабгай, хара гүрөөһэн.

Харюу: баахалдай. Ута нагсагар һүүлтэй нохой түрэлэй арьяатан.

Харюу: үнэгэн. Хүнэрийн түрэлэй мяхаша амитан (зээгэн).

Харюу: зантахи. Баабгайн һүлһэн.

Харюу: домхи. Шонын гүлгэн.

Харюу: бэлтэргэ. Сагаан үнгэтэй хүнэрийн түрэлэй багахан мяхашан.

Харюу: үен. Баир ГОМБОЕВ.

ЭРХҮҮДЭЙ ВАДИМ ГЭХЭ ГҮ, АЛИ "ҮШӨӨ НЭГЭ ХАЛБАГА"

Үлэгшэн һуурин. Зунай зулгы хаһа. Хүршэ зэргэлээд байһан Түртэтэн аймагай хүдөөгэй хоёр гэр.

Үйлэдэгшэ нюурнууд:

Тожоон төөбии Ринчин төөбии Дулма ахай Сэрэн абгай Дамби Доржи-Ханда

Тожоон төөбииндэ Дамби яаруултай, ами хөөрэнги гүйжэ ороно:

- Дулма ахай, Доржи-Ханда, түргэлйт. Төөбии дуудана. Вадим эдеэлжэ үгэнэгүй, бархиржа байна. Би хурьга абаад орохоб.

Тожоон төөбии баруун шэхээе гараараа дэрдылгээд:

-Энэ хүбүүмнай юун гээд гүйбэб?

Доржи-Ханда: - Вадимые наатуулхамнай. Мама, ябая. (гүйжэ гарана).

Тожоон төөбии гэмэрээд үлэнэ: Бадим, Бадим... Юун гэнэн нэрэб Бальжинимаараа байхагүй. Соня Доржо хоёр ажалдаа бииз... Соня эды олон зониие эмшэлжэ ябаха, сүлөө забдагүй. Сагаархуу зантай, хүрхэйл бэрэ-эжэй. Тэрэ Бадим гэшэмнай яһан тумархуу эрхэ хүбүүм даа. Ажабайха Доржымни хүбүүн. Хөөрхы даа...

Доржо абгайнда.

Ринчин төөбии кашатай аяга баряад, орон дээрэ сомсойн һууһан эрхүүдэй ашадаа дүтэлнэ. Вадим нюураа уршылгаад, бархирхаа зэһэнэ. Дулма төөбии альгаа ташана. Вадим нэгэ халбага эдибэ. Доржи-Ханда дэбхэржэ байгаад хамааруулхые оролдоно. "Наездники" хатарһаа хэһэг. Сэрэн абгай аляһа сохидог модо баряад, аляһа намна-на.

- Үшөө нэгэ халбага...

Дамби хурьга тэбэрээд ороно.

-Харыш, Вадим, хурьган кашыш эдихэнь.

Дамби хурьганда каша эдюулхэ хэбэр зүүллэ.

Үшөө нэгэ халбага.

- Аляһан, арил, кашымнай бү эди.

Үшөө нэгэ халбага.

-Трактор тар-тар, тар-тар гээд ерэбэ.



Яба, трактор, Вадим кашаа өөрөө эдихэнь...

Үшөө нэгэ халбага.

Иигэжэ эдеэлдэг байгаа юм лэ даа, манай эрхүүдэй Вадим.

Мүнөө энэ Эрхүүдэймнай таби хүржэ талбайнхай, инженер мэргэжэлтэй, олон хүүгэдэй эсэгэ болонхой ан-бун ажаһууна.

Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА энэ хуудаһа бэлдэбэ.



СТС	10.30, 12.00, 14.00, 15.00, 17.00, 19.00, 20.00, 22.00, 00.30, 03.10	17.30, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ» Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!» «ГАЛИЛЕО» (0+) Х/Ф «ТЕРНЕР И ХУЧ» Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+) Т/С «КУХНЯ» (16+) Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+) Х/Ф «К-9. СОБАЧЬЯ РАБОТА» Х/Ф «ФОРРЕСТ ГАМП» ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ	11.00, 11.20, 11.55, 13.00, 14.25, 15.35, 16.30, 17.25, 18.40	14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ» «ЧУДО ТЕХНИКИ» С СЕРГЕЕМ МАЛОЗЕМОВЫМ (12+) «ДО СУДА» (16+) «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+) «СУД ПРИСЯЖНЫХ» ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ (16+) Т/С «СУПРУГИ» 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ» «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+) «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» (16+) С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ (16+)	20.30, 22.30, 00.15, 00.35, 01.35, 02.35, 03.40, 04.00	Т/С «ПЕТРОВИЧ» Т/С «ЗАЩИТА КРАСИНА» «СЕГОДНЯ. ИТОГИ» Т/С «БРИГАДА» Т/С «ДЕМОНЫ» «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+) «ДИКИЙ МИР» (0+) Т/С «ТЕРМИНАЛ»	08.00, 10.45, 11.30, 17.00, 20.00, 21.30, 00.10, 01.55, 03.40, 05.30	«УТРО НА 5» (6+) 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ» 12.35, 13.30, 14.05, 15.00 Т/С «МАЙОР ВЕТРОВ» «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ» 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ» 22.20, 23.25 Т/С «СЛЕД» Х/Ф «ПИРАТЫ XX ВЕКА» Х/Ф «ЗАВТРА БЫЛА ВОЙНА» Х/Ф «ПАНИ МАРИЯ» Х/Ф «УЛИЦА ПОЛНА НЕОЖИДАННОСТЕЙ»
------------	--	--	---	--	--	---	--	---

Четверг, 24	15.50, 16.45, 18.50, 21.30, 21.40, 22.30, 00.20, 01.55, 07.30, 11.00, 12.15, 13.10, 13.40, 13.55, 14.35, 15.25, 16.10, 16.40, 16.50, 18.15, 18.30, 19.05, 20.45, 21.05, 22.30, 23.15, 00.00, 00.55, 03.45, 07.00, 07.30	Т/С «ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ» Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ» Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10» «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!» «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+) Т/С «Я ПРИДУ САМА» «ПОЕДИНОК». ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА (12+) ВЕСТИ + КУЛЬТУРА «ЕВРОНЬЮС» «НАБЛЮДАТЕЛЬ» 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН» Д/С «КРАСОТА КНИГ» Д/Ф «СТАРЫЙ ГОРОД СИЕНЫ» Д/Ф «АЛЕКСЕЙ GERMAN» 19.35 Д/С «ВРЕМЯ» 21.45 «ПОЛИГЛОТ». ФРАНЦУЗСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ! «ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ» 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ Х/Ф «НЕВЕРОЯТНОЕ ПАРИ, ИЛИ ИСТИННОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ, БЛАГОПОЛУЧНО ЗАВЕРШИВШЕЕСЯ СТО ЛЕТ НАЗАД» Д/Ф «НЬЮ-ЛАНАРК. ПРАВО НА ЛУЧШУЮ ЖИЗНЬ» Й. БРАМС. СОНАТА ДЛЯ АЛЬТА И ФОРТЕПИАНО «КРОНШТАДТСКИЙ МИРАЖ» «ГЛАВНАЯ РОЛЬ» «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА» Д/Ф «ВРЕМЯ БАШМЕТА» «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ» Д/С «ДОЧЬ ФИЛОСОФА ШПЕТА» Х/Ф «СТРАСТИ ПО ЛЮТЕРУ» И.-С. БАХ. БРАНДЕНБУРГСКИЙ КОНЦЕРТ №3 ТНТ 08.30, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА УТРЕННЕЕ ШОУ «ТЭЦ-3». ПОГОДА	09.00, 11.00, 09.15, 09.30, 09.45, 10.00, 10.25, 10.50, 11.15, 13.30, 14.00, 14.20, 14.30, 16.30, 17.30, 18.30, 19.00, 19.15, 19.30, 20.30, 21.00, 23.35, 01.00, 06.05, 06.30, 15.00, 16.00, 07.05, 07.30, 07.50, 08.00, 08.35, 09.00, 10.05, 10.30	«УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ (16+) Т/С «МЕЖДУ НАМИ» «АФИША». ПОГОДА (6+) «КОМЕДИАНТЫ-3» (+12) «АЙКАРЛИ» (12+) «КУНГ-ФУ ПАНДА» (12+) Т/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ» Х/Ф «ДЕСЯТЬ ЯРДОВ» Т/С «УНИВЕР» (16+) «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+) «АФИША» (6+) «ДОМ-2. LIVE» (16+) Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+) Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+) 20.00 «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ» (16+) «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ (16+) «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+). ПОГОДА «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+) Т/С «ДЕФФОНКИ» (16+) Х/Ф «ГОРОД ПРИЗРАКОВ» «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+) Х/Ф «ЛИХОРАДКА ПО ДЕВЧОНКАМ» ТИВИКОМ 20.05 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ» (12+). ЗУРХАЙ 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 00.00, 02.10 НОВОСТИ ДНЯ (16+) «В ТЕМЕ» (16+) 00.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ» (12+) 15.05, 18.50 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ» (6+) НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ» (12+) «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ» (12+) Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ»	11.05, 11.35, 12.05, 13.05, 15.15, 15.35, 16.30, 17.05, 17.30, 18.20, 19.00, 20.30, 22.00, 00.50, 02.40, 05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+) 06.00 М/С «ГУФИ И ЕГО КОМАНДА» (6+) М/С «СКУБИ ДУ. КОРПОРАЦИЯ «ТАЙНА» (6+) М/С «ЧАРОДЕЙКИ» Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ» Т/С «СВЕТОФОР» 13.30, 20.55, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+) 21.00 Х/Ф «МЕТОД ЛАВРОВОЙ» 17.30, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ» Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!» «ГАЛИЛЕО» (0+) Х/Ф «К-9. СОБАЧЬЯ РАБОТА» Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+) Т/С «КУХНЯ» (16+) Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ» (16+) Х/Ф «К-911» Т/С «6 КАДРОВ» Х/Ф «ВЗРЫВАТЕЛЬ» Х/Ф «ПЕРЕВОДЧИЦА» ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ	08.00, 10.45, 11.30, 17.00, 20.00, 21.30, 00.10, 01.55, 03.40, 05.30, 07.00, 09.05, 11.00, 11.20, 11.55, 13.00, 14.25, 15.35, 16.30, 20.30, 22.30, 00.15, 00.35, 01.35, 02.40, 03.40, 04.00, 05.50, 07.00, 07.10, 07.35, 18.00, 18.30 Д/С «ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ»	НТВ «НТВ УТРОМ» Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ» «МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ» (16+) «ДО СУДА» (16+) «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+) «СУД ПРИСЯЖНЫХ» ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ (16+) Т/С «СУПРУГИ» 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ» «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+) «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ (16+) Т/С «ПЕТРОВИЧ» Т/С «ЗАЩИТА КРАСИНА» «СЕГОДНЯ. ИТОГИ» Т/С «БРИГАДА» Т/С «ДЕМОНЫ» «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+) «ДИКИЙ МИР» (0+) Т/С «ТЕРМИНАЛ» «СУДЕБНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
--------------------	---	--	---	--	---	--	--

Пятница, 25	10.45, 11.30, 12.00, 12.30, 12.50, 13.50, 14.50, 15.50, 16.45, 18.50, 21.30, 21.40, 22.30, 00.45, 07.30, 11.00, 11.20, 13.10, 13.40, 14.20, 14.35, 15.25, 16.10, 16.50, 18.40, 19.20, 19.45, 20.45, 21.15, 22.00	«О САМОМ ГЛАВНОМ» «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+) 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ 15.30, 18.30, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ» Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» «ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ» (12+) 17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ Т/С «ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ» Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ» Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10» «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!» «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+) «КРИВОЕ ЗЕРКАЛО» Х/Ф «ЗАВИСТЬ БОГОВ» КУЛЬТУРА «ЕВРОНЬЮС» 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ Х/Ф «АЛЕКСАНДР НЕВСКИЙ» «ПРОВИНЦИАЛЬНЫЕ МУЗЕИ» «ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ КАМЕРА» Д/Ф «МАГИЯ СТЕКЛА» Д/С «ВРЕМЯ» «ПОЛИГЛОТ». ФРАНЦУЗСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ! «ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ». АЛЕКСАНДР ПАШУТИН Х/Ф «ПАТРИОТИЧЕСКАЯ КОМЕДИЯ» «БИЛЕТ В БОЛЬШОЙ» Д/Ф «УСКОРЕНИЕ. ПУЛКОВСКАЯ ОБСЕРВАТОРИЯ» «ВОКЗАЛ МЕЧТЫ». СМЕХОНОСТАЛЬГИЯ. ЮРИЙ НИКУЛИН 02.55 «ИСКАТЕЛИ» Х/Ф «СОН В ЛЕТНЮЮ НОЧЬ»	23.30, 00.55, 02.40, 03.40, 07.00, 07.30, 09.00, 09.15, 09.30, 09.45, 10.00, 10.25, 10.50, 11.15, 13.30, 14.00, 14.20, 14.30, 16.30, 17.30, 18.30, 19.15, 19.30, 21.00, 22.00, 23.35, 01.00, 06.05, 06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 00.00	«МОНОЛОГ». ВЛАДИМИР ВЫСОЦКИЙ Х/Ф «ДЕРЕВО» М/Ф «ШУТ БАЛАКИРЕВ» Д/Ф «НЬЮ-ЛАНАРК. ПРАВО НА ЛУЧШУЮ ЖИЗНЬ» ТНТ 08.30, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА УТРЕННЕЕ ШОУ «ТЭЦ-3». ПОГОДА 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ (16+) Т/С «МЕЖДУ НАМИ» «ТОЧКА ЗРЕНИЯ». ПОГОДА (6+) «КОМЕДИАНТЫ-4» (+12) «АЙКАРЛИ» (12+) «КУНГ-ФУ ПАНДА» (12+) Т/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ» Х/Ф «ГОРОД ПРИЗРАКОВ» Т/С «УНИВЕР» (16+) «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+) «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+) «ДОМ-2. LIVE» (16+) 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+) Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+) «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ» (16+) «ДО И ПОСЛЕ». ПОГОДА (6+) «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+) «КОМЕДИ-КЛАБ. MUSIC STYLE» (16+) «НАША RUSSIA» (16+) «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+) Х/Ф «С МЕНЯ ХВАТИТ!» ТИВИКОМ 20.05 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ» (12+). ЗУРХАЙ 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.45, 17.00	15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 00.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+) «В ТЕМЕ» (16+) 07.30, 10.05, 00.30 «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ» (12+) 07.50, 15.05, 18.50 «ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ» (6+) 08.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ 08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+) 09.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ 10.30 Т/С «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ» 11.05, 19.00 «ЗЕЛЕНый ОГУРЕЦ» (12+). ЗУРХАЙ 11.35 Д/Ф «5 ИСТОРИЙ» 12.05 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ» 13.05 Х/Ф «ГОЛУБАЯ БАБОЧКА» 15.15 М/Ф 15.35 Х/Ф «НУЖНЫЕ ЛЮДИ» 17.30 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ» (12+) 18.20 Т/С «ЧИСТО ПО ЖИЗНИ» 20.30 «ФАКТОР СТРАХА» 22.00 Х/Ф «ВРАГ НОМЕР 1» 01.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)	07.00, 21.00, 22.45, 00.40, 03.20, 07.00, 09.05, 10.05, 11.00, 11.20, 11.55, 13.00, 14.25, 15.35, 16.30, 17.25, 18.40, 20.30, 00.30, 01.30, 02.30, 04.50, 07.00, 07.10, 07.35, 18.00, 18.30 Д/С «ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ»	НТВ «НТВ УТРОМ» Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» «ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД» (0+) 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ» «СПАСАТЕЛИ» (16+) «ДО СУДА» (16+) «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+) «СУД ПРИСЯЖНЫХ» ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ (16+) Т/С «СУПРУГИ» 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ» «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+) «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ (16+) Т/С «ПЕТРОВИЧ» Т/С «БРИГАДА» Т/С «ДЕМОНЫ» Х/Ф «РОНИН» Т/С «ТЕРМИНАЛ»
--------------------	--	--	--	--	--	--	--

«РОССИЯ 1»	06.00, 06.07, 09.07, 09.35, 09.55, 10.05	«УТРО РОССИИ» 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО «БАМБААХАЙ» «БУРЯД ОРОН» «О САМОМ ГЛАВНОМ» «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+) 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ 15.30, 18.30, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ» Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» «ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ» (12+) 17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ	19.45, 20.45, 21.15, 22.00	«УТРО РОССИИ» 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО «МУСУЛЬМАНЕ» «НАЙРАМДАЛ. ПОЛЯКИ»	01.35, 02.40, 03.40, 04.00, 05.50, 07.00, 07.10, 07.35, 18.00, 18.30 Д/С «ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ» «УТРО НА 5» (6+) 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ» 12.40, 13.30 Х/Ф «ГАНГСТЕРЫ В ОКЕАНЕ» Х/Ф «ПИРАТЫ XX ВЕКА» «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ» 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ» 22.15, 23.25 Т/С «СЛЕД» Х/Ф «ТРИЖДЫ О ЛЮБВИ» Х/Ф «ЧУЖИЕ ПИСЬМА» Х/Ф «ИНТЕРВЕНЦИЯ» Д/Ф «ИНТЕРВЕНЦИЯ. МНОГО ШУМА ИЗ-ЗА РЕВОЛЮЦИИ»
-------------------	--	---	----------------------------	---	---



Суббота, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program listings for the first channel on Saturday, 26. Includes times and program titles like 'НОВОСТИ', 'ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!', 'М/Ф «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ»'.

«РОССИЯ 1»

Table with TV program listings for Russia 1 on Saturday, 26. Includes times and program titles like '«В КВАДРАТЕ 45»', '«СЕЛЬСКОЕ УТРО»'.

Table with TV program listings for the first channel on Saturday, 26. Includes times and program titles like 'ВЕСТИ', '«ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»', '«ПЛАНЕТА СОБАК»'.

КУЛЬТУРА

Table with TV program listings for Culture on Saturday, 26. Includes times and program titles like '«ЕВРОНЬЮС»', '«БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»', '«СЛУЖИЛИ ДВА ТОВАРИЩИ»'.

ТНТ

Table with TV program listings for TNT on Saturday, 26. Includes times and program titles like '«ЭТО ВСЕ ЦВЕТОЧКИ»', '«ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»', '«МЕЖДУ НАМИ»'.

Table with TV program listings for the first channel on Saturday, 26. Includes times and program titles like '«МЫ, НИЖЕПОДПИСАВШИЕСЯ»', '«ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ»'.

СТС

Table with TV program listings for STS on Saturday, 26. Includes times and program titles like '«ЧУЖИЕ СЛЕДЫ»', '«ШАПКА-НЕВИДИМКА»', '«МАТЧ-РЕВАНШ»'.

НТВ

Table with TV program listings for NTV on Saturday, 26. Includes times and program titles like '«АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»', '«СМОТР»', '«12 СТУЛЬЕВ»'.

Воскресенье, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program listings for the first channel on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«ВЕСНА»', '«АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН»', '«АЛАДДИН»'.

«РОССИЯ 1»

Table with TV program listings for Russia 1 on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«СТРАХ ВЫСОТЫ»', '«ВСЯ РОССИЯ»', '«САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»'.

Table with TV program listings for the first channel on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ»'.

КУЛЬТУРА

Table with TV program listings for Culture on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«ЕВРОНЬЮС»', '«ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ»'.

ТНТ

Table with TV program listings for TNT on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«ТРИ ОРЕШКА ДЛЯ ЗОЛУШКИ»', '«МУНГЭН СЭРГЭ»', '«УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ»'.

Table with TV program listings for the first channel on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«ДВА С ПОЛОВИНОЙ ПОВАРА»', '«ЭЙ, ТОЛСТЫЙ!»', '«ПЕРЕЗАГРУЗКА»'.

ТИВИКОМ

Table with TV program listings for Tivikom on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«РАДАР-СПОРТ»', '«ВКУСНО»', '«РАДАР-СПОРТ»'.

СТС

Table with TV program listings for STS on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«МОНСУНО»', '«ЧАПЛИН»', '«СМЕШАРИКИ»'.

НТВ

Table with TV program listings for NTV on Sunday, 27. Includes times and program titles like '«МУЛЬТФИЛЬМ»', '«АГЕНТ ОСОБОГО НАЗНАЧЕНИЯ»', '«СЕГОДНЯ»'.

АМАРШАЛГА

Ургэн Түгнын Галтай тоонтотой, багшын ажалай ветеран ДАНИЛОВА Валентина Самбуевна эдэ үдэрнүүдтэ 55 наһанайнгаа ойе тэмдэглэжэ байна. Галтай нютагтаа амжалтатай ажалайнгаа намтар эхилээ нэн. Мүнөө 25-дахи хургуулида буряад хэлэ ба литература заана. Ажалдаа үнэн сэхээр хандадаг, ехэ оролдосотой, харюусалгатай хүн юм. Үнэн зүрхөнһөө шамаяа доро дохин, хани халуунаар энэ ехэ дэмбэрэлтэ үдэрөөршни амаршалаад, үрээлэй дээжэ хүргэнэбди:

Залитай залуу наһандаа Замай харгы зубөөр шэлээ, Бүянтай мэргэжэлтэй боложо, Буряад хэлээ үргэнэлши. Ахатанаа дэмжэжэ, дүүтэнээ дүмэжэ, Ажабайдалдаа зол жаргалтай, Үри хүүгэдтэ хүндэтэй, Үнэр баян, элүүр энхэ, Үелһэн наһанайнгаа нүхэртэй Үлзы хэшэгтэй, баян бардам, Аза талаантай ажагуушаши болтогой! Амаршалагша: ДОРЖИЕВТАНАЙ гэр бүлэ.

Молебн "Бархан тахилган" проводит шэрээтэ лама Курманканского дацана Олег Намжилов 25 января 2012 г. ФСК, ул. Рылеева, 5 с 15.30 до 17 ч.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Заһабари 2012 оной декабрин 27-ой дугарта "Луу жэл намда һайн байгаа" гэхэн статьяда иигэжэ уншаха: "Гэртэхимни уг гарбалаараа Сэлэнгын аймагай Харгана нютагай юм". Хүндэтэ Лия Балданова һаа ехэ хүлсэлэ гуйжа байһанаа мэдүүлнэбди.



Үнэгэрхэн зүүн жэлэй агшан зүүр

Буряад Республикын байгуулагдахаар 90 жэлэй ойдо

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект



Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай хаа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын хонорто дурадхты гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаял.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26; электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36.

АЖАЛАЙШЬЕ, ДАЙШАЛХЫШЬЕ ГАБЬЯАГАЙ 40-ӨӨД ОНУУД

Түрэн түрын хүтэлбэрлэгшэдтэй уулзахаяа Москва ерэнэн Буряад-Монголой АССР-эй хүдөө ажахын түрүүшүүлэй түлөөлэгшэд. 1940 оной июнь нара. Доодо зэргэдэ зүүн гарһаа гурбадахинь - түрүү хонишон Басан Цыреновна Цыренова, Валерий Цыренович Дабаевай эхэ. Эжымни хөөрэнөөр, Бэшүүрэй аймагай Алташа нютагай хамтын ажахын түрүү ажалшан Москва ошолсоо нэн. Мүнөө нэрыень лаб хананагүйб. Энэ эхэнэр баһал эндэ бии. Түрэлхидын харабал, мэдүүлхэ байха гэжэ найданаб. Магад, тус фото-зурагые хадагалжа байһан бусадшые хүнүүд олдохо аалам? Мүн тийхэдэ Калининтай сүг абхуулһан фото-зураг хэн нэгэндэ байжа болоо, манай гэр бүлэдэ бийшые хаа, хуушаржа, зурагайн шанар мууданхай.

Делегациин хүтэлбэрлэгшэ хүдөөгэйхидые гүрэнэй шагнал абаха үедөө яагаад зүбөөр, зохидоор бээе абажа ябахаб гэжэ хайса ухаа заагаа нэн гэжэ Басан Цыреновна хөөрөгшэ бэлэй: "Нэрэ обогыетнай хэлэхэдэнь, нууриһаа бодожо, танхимай тэг дундуур сэхэ трибуна тээшээ ошохот. Үбэштэй юумэдэл танилнуудтаа бү мийэрээрэгты, иишэ-тиишээ бу хараарайгты, бу ханяагаарайгты, урагша-хойшоо найгалзангүй ябаарайгты. Бата алхамаар Калининда дүтэлөөд, гарыень шанга адхаад: "Здравствуйте, Михаил Иванович!" - гэжэ мэндэшлэхт".

Делегациин түрүүлэгшэ (нэрыень хананагүйб, партиин обкомой гэшүүн гэжэл мэдэнэб) ехэл шог зугаатай хүн байгаа хаш. Юуб гэбэл, тэрэ нургаал заабария дүүргэхэдэ: "Хари, нүхэр Калининай урда ошоод, гараа хабсаргаад наманшалжа байбат, али адиста хүртэхэмни гэжэ тонгойгоод, тархияя табижа байбат!" - гэжэ наадан хэлээ. Буряадай түрүү ажалшадһаа гадна Финляндитай дайнда шалгарһан сэрэгшэд баһал шагнагдаа юм. Тиймэрээ баяр ёһололой нилээд удаан үргэлжэлһэн хада, манай колхознигууд, таахада, нилээд зүдэрөө, ханаагаа зобоо ёһотой.

Һүүлдэ эхэнэ хүбүүндэ иигэжэ хэлээ нэн: "Шимни намтаяа Москва ошолсоһон ха юмши. Зүгөөр тийхэдэ үшөө гэдэнэн соомни байгааш". Москва хотоһоо ерэнэнэйнгээ удаа хоёр нара үлүүтэйхэн болоод лэ, хүбүүгээ түрөө. Тэрэ саг хатуул байгаа гэжэ мэдэнэбди. Жэшээнэ, Дулма басагаая шэниисын поли дээрэ хүдэлжэ байхадаа түрэнэн юм, элүүр үхибүүн гараһанинь болоо. Колхознигуудта амаралтын, хайндэрэй үдэрнүүд гэжэ байгагүй. Харин декретнэ амаралта бури хая наашашые үгы нэн. Тиймэрээ Валерын эхэ нэгэ жаа оройшоог Москва ошоо хаа, үгы гэбэл, үхибүүнэйнгээ болзорһоо урид нара харахаяа "шиидээ" хаань, одоол Москвада Кремлийн ордон соо гү, али харгыдаа нарайла байгаа гэшэл даа.

Улаан Армиин сэрэгшэ Даба Цыренов. Фото-зурагай ара талада иигэжэ бэшээтэй: "Хайрата аха Доржда (мүнөө Доржо Дылгырович Гомбоев) Даба дүүһээнэ. 1941 оной мартын 9-дэ сэрэгэй албанда абхуулагдаа, 74-дэхи разьезд".



Почтын карточка дээрэ бэшээтэй хаяг: БМАССР, Бэшүүрэй аймаг, Заганай сельсовет, колхоз ("Ким"), Цыренова Басан Цыреновнада.

Бэшэгийн: "Басан болон Дарису эгэшэнэртэм, Дулма болон Дулсан (Басанай басагад), Валерий (мүнөө Валерий Цыренович Дабаев) болон Доржо (Дарисүүгай хүбүүн, мүнөө Доржо Дылгырович Гомбоев) дүүнэртэм амар мэндэ. Амиды мэндэб, элүүр энхэб. Батомунко Сидоров нүхэртэйгөө (нэгэ нютагай, хара багаһаа нүхэсэдэг) сүг бэшэг бэшэнэб. Нэгэ нарын саана гэнтэ хүлээгдээ үзэгдөөгүйгөөр бэшэг абаад, сэрэгэй алба гаража байһан газарыень мэдэмсээрээ тэрэ дороо частьдань хүрээжэ ерээд, энэ бэшэг бэшэжэ байна гэшэб. Бултандатнай элүүр энхые хүсэнэб. Фронтһоо мэндые хүргэгшэ Даба Цыренов".

Штемпель дээрэхи мэдээнүүд: СССР, полевая почта. 12 марта 1942."

Звондой командир лейтенант Даба Цыренов сэрэгшэдтээ. Фото-зурагай буулгагдаһан нара үдэр бэшэгдээгүй. Таахада, 1942 оной зун хаш. Даба Цыренов тэрэл ондо нураг суугүй үгы болошоо. Һүүлшынь бэшэг мүнөө саг болотор хадагалагдаагүй, зүгөөр удхыень эхэмни хайн хадуужа абаа. Даба иигэжэ бэшэһэн байдаг: "Тула хото шадар шуһата байлдаанда оробобди (ахамад лейтенант болонхой нэн). Ехэл хүшэр байдал тогтонхой. Эгэшэнэрни, энэ наһандаа улаан нюураараа уулзахамнай бэрхэтэй болоод байна".





- Владимир Раднаевич, энэ зураглалай герой Бальжин Соктоевич Цыреновые хайн мэдэхэ байгаа ёһотойт?

- Би хурьгэниинь болоноб, Ольга Бальжановна басаганиинь наһанайм нүхэр юм. Бальжин Соктоевиче 20 гаран жэл соо дүтөөр мэдэхэ болоо

ГАР БЭШЭГЭЙ ТҮҮХЭ

Энэхэн ногоон дэлхэй дээрэ хүнэй наһан мүнхэ бэшэшье наа, тэрэнэй ури наһаһад нэрын нэрлүүлнэ, хэһэн, бүтээһэн хайн үйлэ хэрэгүүдын зоной дурасхалда үлэнэ. Буряад Республикын болон Россиин габьяата барилгашан В.Р.Соктоев редакцидамнай Георгий

Дашабыловай "Табхарай бэлшээрідэ" гэжэ гаршагтай гар бэшэгыень баряад орожо ерээ һэн. Энэ зураглалые хонирхон уншабабди. Мэдээжэ журналист, бэлигтэй поэт Георгий Дашабыловай гар бэшэг тухай Владимир Раднаевичтай хөөрэлдэбэбди.

гээшэ аабзаб. Буряадай хүдөө ажахын институтдай "Байгал" нуралсалай ажахын хонишоноор хүдэлжэ байха үедэнь, 1977 ондо, Георгий Дашабылов энэ зураглал бэшээд, ямаршьеб шалтагаанаар хэблэгдэнгүй үлэһэн юм.

Георгий Цыренович минии хадам эсэгтэй үнинэй танил, ходо уулзадаг, хөөрэлдэдэг байгаа.

- Бальжин Соктоевич Цыренов ехэ баян намтартай, олон юмэ үзэһэн, дабажа гараһан хүн хадань Георгий Дашабылов хонирхон харилсадаг, сэгнэдэг байгаа ёһотой.

- Үнэхөөрөө, зүб даа. 1918 оной январин 15-да Захааминай аймагай Хасуурта нотагта, хасагай гэр бүлэдэ тэрэ түрэнэн юм. Табан хүбүүдтэй, гурбан басагадтай Цыреновтэнэй бүлэ эбтэй эетэй, ажалша бүхэриг зон байгаа.

1941 ондо, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхинһээ сэрэгтэ татагдаад, түргэн болзорой нуралсал гараһанай удаа Сталинградтай асари ехэ тулалдаанда хабаадсалһан намтартай. "Шэн зоригой түлөө", "Сталинградые хамгаалһанай түлөө", "Германиие илаһанай түлөө" медальнууд, Улаан Одоной орден эдэ байлдаануудта шалгарһан эрэлхэг сэрэгшэдэ барюулагдаа һэн. Снардайд түгдэрхэйһөө ехээр шархатажа, Саратов болон Куйбышев хотонуудай госпитальнуудта удаан аргалуулаа бэлэй.

Сэрэгэй албанһаа табигдаад, нотагаа бусаа. Хүдөө ажахые хүтэлбэрлэгшэдэй нургуули дүүргээд, нотагтаа колхозой түрүүлэгшээр хүдэлөө. 1970-1980 онуудта "Байгал" нуралсалай ажахыда ахалагша хонишоноор хүдэлхэдөө, Долгор Будаевна хани нүхэртэйгөө эрхим үрэ

дүнгүүдые туйладаг байгаа. Гүрэн түрын олон шагналнуудта хүртэһэн, мүн Бальжин Соктоевич ВДНХ-гай медалаяр, нэрэтэ алтан часыгаар урмашуулагдаһан юм.

- 2013 оной январин 15-да Бальжин Соктоевич Цыреновэй түрэнһөөр 95 жэл гүйсэбэ гээшэ. Ажалша бэрхэ, дайшалхы шэн габьяатай энэ аха нүхэр тухайгаа Буряадаймнай бэлигтэй хүбүүдэй нэгэн Георгий Дашабыловай бэшэһэн энэ зураглал "Буряад үнэнэй" нюурта 35 жэл боложо хэблэгдэхэдээ, манай уншагшадай зүрхэ сэдхэлдэ хайхан дурасхаал болон үлэхэнь болтогой!

Туяна САМБЯЛОВА
хөөрэлдэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б.С.Цыренов.

ТАБХАРАЙ БЭЛШЭЭРИДЭ

Зураглал

Табхар... Энэ ёһотой буряад үгэ нотагай нэрэ болоод байхадаа, ехэл таарана хаш. Табхар табхар нюсэгэн хадануудаар хүрээлэгдэһэн тальян уужам бэлшээрідэ хони малай бэлшэхэ, хабарай түрүүшын ургынуудые хайса зулган гүйлдэхэ үе саг орожо ерээбэ хаш даа.

"Мүнөө жэл саһа ехэтэй. Хабарай уһан хааян-хүүен урдажа, хангай дайдыемнай хайсал үһалхань ха. Түргөөр лэ дулаарһай", – гэжэ бүтүүхэн досоогоо наһанан Бальжин Соктоевич Цыренов мориёо бушуухан эмээллэнэ.

- Саг жэлшье ямар түргэн ябашадаг юм гээшэб?! Табин юһэдэхи хабараа угтабалби, – гэжэ юүндэшьеб өөртөө дугараад, мориндоо мордожо, бэлшээри тээшэ дугшуулба.

Хабар... Түрүүшын жэргэмэлнүүд агаарта дэгдэжэ, Табхарай бэлшээри дээгүүр хүүен ерэхэн хабарые дуулахань. Хада майлын игаабари газарнуудта сэнхир хүхэ дэльбэтэй ургынууд халбаржа, шархан нүдөөрөө алтан нараяа шагаан шагаан нуухань. Бальжин Соктоевич иимэ арбан хабарые бэлшээри дээрэ угтажа ябана.

...һаял һэн даа. 1969 ондо Улаан-Үдын аймагта нүүжэ ерэхэн Цыреновтэн "Байгал" гэжэ нуралсалай ажахын эхэ хонидые даажа абаа хын. Тэрэ гэхээр найман жэл үнгэршэбэ. Тээд үнгэрһэн энэ үе соо ямар ехэ хубилалтанууд болооб, Бальжин Соктоевич Цыренов Улаан-Үдын аймагай түрүү хонишодой тоодо ороо.

1971 онһоо 1975 он болотор энэ хонишоной туйлаһан амжалтануудые хурга даран тоолохо болоо наа, яһала хонин байха.

Эхэ зуун хонин бүриһөө зуу гаран хурьга жэл бүхэндэ абадаг байгаа. Энэ тоо 102-һоо 125 хүрэтэр ургаа. Харин хонин бүхэнһөө 4,2 – 5 килограмм хүрэтэр ноһо хайшалан абадаг һэн.

Хонин бүхэнһөө ноһо хайшан гээд ехээр абадаг болоһон дүй дүршэл тухайгаа Бальжин Соктоевич хонин ушар хөөрөө һэн.

1973 оной намар. "Байгал" ажахын хонишодой бригадир Александр Иванович Хакаулин

отарада хүрэхэ ерээбэ.

Бальжин Цыреновтэнэй үбэлжөөн үшөө бэлэн болоодүй байгаа.

- Бальжин Соктоевич, та бидэниие хүлисэгты. Һаяын лэ үдэрнүүдтэ үбэлжөөн бэлэн болохо. Одоол зөөжэ ошохот, – гэжэ Александр Иванович ханаагаа зобонгёр хэлэбэ.

Харин Бальжин Соктоевич урдаһаань лужаганаса энеэ-жэрхибэ:

- Би һаяаршье зөөхээ байнагүйб. Байдаг вагомни дулаан. Хонид задагайшаг хашаада хаагдуужаг. Мүнөө тарган. Яшаха һэм.

Үнэхөөрөөшье, тэрэ жэлдэ ута намар боложо, аяр ноябрь нара гаратар дулаан байба. Эгээл энэ үедэ бэлшээри хайнтай газарта хонидоо адуулжа, тэдэнэ нилээд таргалуулжа шадаһан Бальжин Соктоевич ханаа амар һэн. Тиигэжэ аяр декабрь нара болотор тэрэ байрадаа байгаа бшуу. Дааран алдаһан хонидой ноһон ямар түргэнөөр ургаа гэжэ хананат?! ...Арбаад жэлэй урда тээ би Бальжин Соктоевичтой танилсаа һэм. Газарай хурьһэнэй үнгэ тэрэнэй шарайда оронхой. Талын халхин, үбэлэй шэрүүн жабарые хайса үзэһэн нюуртай энэ хүниие харахадаа, тэрэнэй барбагар томо гарые адхахадаа, энэ нүхэр наһан соогоо нэгэшье ханяажа, хэжэгтэжэ үзөөгүй ха даа гэхэн бодол гансата толгойдош зуралзаха. Ёһотой баатар хүн. Томо бээтэй.

Тэрэн тухай минии нэгэ танил иигэжэ хөөрөө һэн:

- Бальжин Соктоевич Цыренов залуудаа хайсал барилдадаг байгаа. Захааминай аймагай түрүү бүхэ болоод, һүүлдэнь республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө барилдаһан юм. Нилээд лэ олон бүхэнүүдые шарбуулаад, нэгэдэхи һуури буляалдаха гэжэ гараба. Урдаһаань дүү хүбүүн Пүнсэгын гаража ерээбэл даа. Тиигэжэ аха дүү хоёр



барилдаагаар республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө шамбай шандаһатайгаа туршаһан юм.

... Бальжин Соктоевич Цыреновэй намтар нилээд баян.

Захаамин нотагай Хасуурта гэжэ газарта 1918 ондо түрөө. Дайнай урда тээ үхэршэнөөр ажаллаа.

Шэрүүн тэрэ 1941 ондо дайнда мордоо. Хүндөөр шархатаһан Цыренов 1943 оной һүүл багта Захаамин нотагаа бусажа ерээ һэн. Колхоздоо мал ажаллай бригадираар хүдэлөө. һүүлдэнь гүрэнэй хоёр жэлэй нургуули дүүргээд, "Победа", "Дружба" колхозуудай түрүүлэгшээр арбаад жэлдэ хүдэлһэн байха юм.

...Нэгэтэ Бальжин Соктоевичтой уулзахадам, тэрэ хонирхолтой юмэ хөөрөө һэн:

- Бишни, юрэдөө, коммунистын улаан билет гээшые окоп соо абаһан хүм. Тэрэ алдарта Чуйковой 62-дохи армиде ябаһанби. Сталинградтай тулалдаанай халуун бурма соогүүр гарагдаа гээшэ. Одоол хэсүү хүшэр саг ерээ һэн даа. Дайсанай үхэр буунуудай, миномедуудай һомонууд шэхэ дүлииртэр тэһэржэл байха. Дээшээ харахадш, нэбшэгэр

хара самолёдууд ниидэн ерэхэ, боомбо гээшыеш хаяжал мэдэхэ даа. Газар тэнгэри хоёр ниилэһэн шэнги болохо. Түрэл нотагаа амиды бусажа ерэхэб гэжэ һанадаггүй һэм. Тэрэл үедөө партийна билет абааб.

Коммунист... Энэ үндэр нэрэ зэргэдэ хүрэмөөр ажаллахын хойноһоо Бальжин Соктоевич оролдожол ябадаг. ВДНХ-гай медальда хүртэжэ, алтан часы шагнал абаа. Тэрэнэй үбсүүндэ дайшалхы болон ажалай габьяа харуулһанай түлөө үгтэһэн медальнууд яларна.

Бальжин Соктоевич Цыренов тухай "Байгал" гэжэ нуралсалай ажахын хонишод магтаалай үгэнүүдые хэлэдэг:

- Цыренов тухай асууна гүт? Одоол тэрэмнай бүхэриг бэрхэ хүн.

- Энэл нүхэртэ найдамаар. Нэгэл хэлээ наа, тэрэнээ ходо дүүргэдэг.

- Иимэ нэтэрүү үсэдөөр ажалладаг хүниие энэ багта олохогүйт. Үнэн сэхэ. Нэшхэлтэй.

... Хабарай хайхан саг газар буужа ерээбэ. Хабшал, жалганууд соогүүр хабарай ургынууд урилдан урдана. Хаанашьеб, тэнгэрийн нэгэ хаяада сэнхир

хүхэ хүшэгэ нээгдээд, наранай туяа тэндэһээ алтаран унажа, бүхэли үбэлдөө нойрсоһон тала дайда аятайгаар һуняажа эхилбэ хэрэгтэй. Эгээл энэ үедэ хусануудаа адуулхаяа гараһан Бальжин Соктоевичын досоо хабарай баяр мүндэлнэ.

Тэрэнэй харууһалдаг хусануудын тобир хайнаар, тарганар ондо орожо, урин хабараа угтаба.

"Хуса бүхэнһөө долоо-найман килограмм ноһо хайшалхаб" гэжэ үггээ үггэһэн хонишон Цыренов шэнэ хабарые мүнөө угтажа баяртай. Тэрэ хэлэһэн үгэдөө заатагүй хүрэхэ. Табхарай бэлшээрийн баяр иимэ һэмнай. Хусануудай тарган, шадал хайнтай байһанһаа ехэ юмэн дулдыдадаг. Хонин хүрэг үдхэхэ, олошоруулхал асуудал баһал эндэ шухала гэжэ Бальжин Соктоевич хайн ойлгоно.

... Табхарай бэлшээри дээрэ хабарай нараң уриханаар энеэбхилнэ. Тэрэнэй элшэнүүд баатар дорюун хонишоной шарайда аятайханаар наадана.

Г.ДАШАБЫЛОВ.

Улаан-Үдын аймаг.
1977 он.



АРАДАЙМНАЙ АБА МЭТЭ ЗОН

Буряад зондоо тон аба мэтээр хандадаг арадайнгаа түлөө үнэн зүрхэнхөө ханаагаа зобохо ябахан зон бии. Иимэ зоноо мартангүй, сэдхэлдээ ханажа, залуушуулдаа дурдажа, хөөржэ байхайбди гэжэ ханадагби.



Бата Дугаржаповичай ВАРК-ын президент байхадань, приёмдо оробоб. Холын ород районуудта байдаг буряадууднай буряад хэлэ бэшэгээ, соёлоо алдажа байна гэнэн саарна үгэбэ. "Ямар бэрхэбта, энээниетнай съезд дээрээ хэлэхэб", - гэжэ урмашуулаа. Нэгэ хэрэгэй түлөө ханаагаа зободог зон байнабди гэжэ ойлгоод, зохидшоогоод гараа бэлэйб.

2004 ондо Чойбалсан хотодо "Алтарганын" нээлтэ дээрэ тайзан дээрэнэ Б.Д.Баяртуевай үгэ хэлэхэдэ, зүрхэ сэдхэлээ хүмэрюулжэ, уяржа, "мини буряад" гэхэдэнь, ямаршье энэрхы сэдхэлтэй, нээрээл, Буряадайнгаа түлөө ханаагаа зобонол даа гээд ойлгосотой байгаа бэлэй. Тэрээнэй удаа 2005 ондо "Торгон зам" гэнэн харалга

эмхидхэжэ үнгэргөө хэн. Хэнэн юмэниинь тон гүнзэгы удхатай, үндэнэн Буряадайнгаа ёно заншал сахиха, нэбтэрүүлхэ гэнэн шэглэлтэй байгаа. Ехэ найр нааданда арад зонойнгоо урда буряад хубсаһаяа үмдөөд, жэнхэни буряад хэлээрээ үгэ хэлэдэг хэн. Ямар зохид, гуримтай, хүндэтэй, жэшээ боломоор үзэгдэдэг байгаа.

Үшөө нэгэ үндэр бодолтой, ургэн харасатай, манай Буряадай урдаа хараха хүн Дэмбэрэлэй Жаргалсайхан. Гоё хоолойгоор дуу дуулахыень шагнажа, хужарлаһаншье наа, хүн шанарыень сэгнэхэ ушарнууд дайралдаа. 2005 ондо Улаан-Батарта автобусхоо оройтожо буугаад байбабди. Түрэлэйн болохо Мижитова Долгор абгай Жаргалсайханайда хонходобо. Бидэ хоёр Будалан нютагай өөрын уг гарбалда хабаатайбди. Үшөө нэгэ шоптур хэжэ ябаһан, ехэхэн мүнгэтэй хэбэртэй эхэнэр гансаардаба. Жаргалсайхан Сэндэмэ намгантаяа машинаараа ерээд, городхоо хөрөөд модоной зайда байдаг хоёр дабхар коттеждээ абаашажа, хүндэлжэ хонуулаа бэлэй. Жаргалсайхантан маанадаар ярилдажа, дулааханаар хөөрэлдэжэ хоноо хэмди. Нүүлдэнэ бэлэг сэлэг манадта баруулаад үдэшөө хэн. 2010 оной "Алтаргана" нааданда Буряадай бүхы нютагуудһаа зон сугларанхай. Мүрысөөнхөө ондоо олон тайзан дээрэ монголоимнай буряадууд концерт наада эмхидхэ хэн. Агаһаа, Буряад оронхоо

ошоһон буряадууд харалсажал, уулзажал ябаабди. Циркын зал соо олон зон концерт хүлеэжэ байтарнай. Жаргалсайхан буряад дэгэл малгайтаяа: "Һайн байнагтуу, буряадуудни?" гэхэдэнь, ёhotoйл түрэлэйдөө ерэнэндэл зосоомнай уярма дулаахан мэдэрэл тогтоо хэн. Тэндэ манай бэлигтэй артист хаанашье, ямаршье нааданда зоной сэдхэл нэгдүүлэн хандадаг Гүнзэн-Норбо Гунзыновта үгэ үгтэжэ, "Арал дунгыдаа нютагтайб даа, ангирайнь ганганаан гоёл байна даа" гээд жэгтэй зохид амисхал оруулжа, тэрэ наадые шэмэглээ бэлэй. Урда тээнэ Жаргалсайхан Г-Н.Гунзыновтай уулзахадаа: «Та, эндэ юндэ миин ябажа байнабта?» - гээд уриһан байгаа.

"Алтаргана" нааданай стадион дээрэ нээгдэхэдэшье, соёлой байшан соо гала-концертын уедэ Жаргалсайхан гоё һайхан хоолойгоороо, энхэргэн эсэрын хандасаар манай зүрхэ сэдхэлые һэргээгээ. Ямар найдамтай түшэг тулгамнай харагдааб даа. Тон үнэн сэдхэл бодолхоо буряад арадтаа ханаагаа зобоно гээд этигэмээр. ханаад үзэхэдэм, "Алтарганада" сугларһан зон айхабтар дулаанаар уулзана, бэе бэеэ һонирхоно гээд эли байгаа хэн. Танихашьегүй наа, хүндэ ханаагаа зобохо, эдижэ байһан юмэнһээ хубаалсадаг хэн.

Ехэ ехэ бүхы Буряадайнгаа найр нааданда өөрынгөө үндэнэн хубсаһаяа, заал наа шэнэ бэшэ, үмдөөд ябаа наа, гуримтай өөрынгөө арадые дээрэ үргэнэ, хүндэлнэбди. Ошоошэ зунай "Алтарганада" урдаа хараха ноёд буряад хубсаһаяа үмдэхгүйдэнь гэмшэхээр. Буряадайнгаа һүр һүлдэ шадаха зэргээрээ үргэжэ ябаал наа, һайн байгаа.

Дээрэ нэрлэгдэнэн арад зондоо бүхы шадалаа зорюулһан Бата Баяртуев, Дэмбэрэлэй Жаргалсайханһаа жэшээ абажа ябамаар.

Уншагшын ханамжа

СЭДХЭЛ ХҮДЭЛГЭМЭ СЭНТЭЙ НОМ

Нютагайнгаа мэдэ-нэжэ багша, уран зохёолшон, уран дархан, урагшаа ханаатай Дамбини-ма Цырендашиевой "Сэмүүн саг" гэжэ номыень һонирхожо, сэдхэлээ хүдэлгэжэ, уйлажашье, энеэжэшье байжа уншабабди.



Энэ Сүүгэлэй дасан тухай номой үргэлжэлэл. Өөрын таниха, хэнэн ажалыень мэдэхэ байхадаа юм гү, энэ ном ехэ дүтэ, ойлгосотой байна. Оролто үгэ, шүлэглэмэл зохёол, номой удха, ушар тоб байса элирүүлнэ. Багша хүн бүхы бэшэһэн юмэе ойнаар үндэнэлэн, олон эрдэмтэдэй, түүхын тоо, баримтануудаар лабланиинь ехэ сэнтэй, ойлгосотой. Үндэр һананайнгаа эсэс хурэтэр ехэ шэнжэлэлгын ажал хээ. Олон зобонон тулиһан юрын зонооршье, үндэр зиндаатай лама санаартанааршье үгээ ойлголсожо, үнэн юмые олохо абаһан гэжэ мэдэбди. Найдамтайл хадан зон этигэжэ, бүхы ябадал тухайгаа

хэлэхэл даа. Дамбини-ма аха нютагайнгаа олон зоние таниха, хүндэтэйгөөр хандажа шададаг, үргэн мэдэсэ ехэтэй, ёhotoйл зоной хүн байгаа.

Энэ ном манай арадай түүхын хатуу шэрүүн сагые туйлаһан үйлэ ябадалыень тон элеэр харуулна. һонин, сэнтэй, тухатай ном гараа. Абынгаа ажалые эсэстэнэ хүргэжэ, ёно дүрим соонь бэелүүлжэ, ном гаргаһан үри хүүгэдтэнэ баярые хүргэнэбди.

Галина ЕШИЖАМСОЕВА, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник.

ШҮЛЭГШЭ, ДУУША СЭДХЭЛТЭЙ, УРАН ДАРХАН СОЛОТОЙ ...

Мэдээжэ багша, арадай уран дархан (1993 он), Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ (1995 он), «Буряадай түрүү хүнүүд» (1999 он) гэнэн конкурсын лауреат, ВДНХ-гай, «Сибирские мастера» гэнэн үзэсхэлэнгэй алтан медальнуудта хүртэнэн, «Сердце отдаю детям» (2007 он) гэнэн республикын мүрысөөнэй болон «Семья России» гэнэн арадай уран бэлигэй фестивалин лауреат, «Их наадам» гэнэн Бүхэдэлхэйн хүүгэдэй һайндэртэ хабаадагша Валерий Дашеевич Цыбиков уран дархан байхаһаа гадна, барилдаагаар СССР-эй спортын мастер, уран шүлэгшэ, «Тоонто» гэнэн фольклорно ансамбльдэ дууладаг, «Уран Дүшэ» литературна нэгэдэлэй гэшүүн, юрэдөө, алишье талаараа дүрбэн тэгшэ бэлигтэй хүн юм.

Хүрин хара хүрхүүд угай Валерий Дашеевич Цыбиков аяр холын хадата Захаминай сагаан хуһанай Нурта нютагта 1952 оной май һарада түрөө. Абань алтан гартай уран дархан, барилгашан байгаа юм. Арбан гурбатайдаа хурьгадай аргагүй зохид байра зохёон түхээрээд, үбгэдые гайхууһан гэдэг. «Гартаа хүхэ баряад түрөө гээшэ гү?» - гэжэ тэрэ сагта гэлсээ ха.

«Һажаагаагүйдөө аргань үгы», - гэжэ мэдэхэ зонойнь хэлсэдэгын лабтай. Абань, Даша Намсараевич Цыбиков, өөр тухайгаа һайн һайхан дурасхаал үлөөгөө юм. Нуртадаа гэрнүүдые, Буусын фермые, Нарин Жалгада, Хуурай Цахирта, Зэмхэдэ малай байрануудые, Хужарай долоон жэлэй нургуули, Цахирай амбулатори, ветлечебницэ гэхэ мэтэ олон барилга бодхоолсоо. Зан абаряараашье зоной хүн байһан юм хэлсэдэг.

Дунда нургуулияа түгэхөөд, Москвадашье нураа, сэрэгэй албандашье ябаа. Тэрэ үеһөө хойшо Валерий Цыбиков арадай уран шэмэглэлэй искусствуда 30 гаран жэл соо үрэ дүнтэйгөөр ажаллана. Урда урда саһаа буряад арад соо дэлгэрһэн дун сагаан хуһанай шэмэтэ үйһэ уран аргаар эдлэжэ, ажабайдалдаа үргэнөөр хэрэглэнэн урлалые һэргээһэн намтартай. Ургажа ябаһан эдир бэлигтэйшүүлдэ дамжуулха гэжэ айхабтар ехэ ажал ябуулна. 1996 ондо өөрынгөө түрүүшын «Хуһанай гэрэл» гэнэн выставка үнгэргөө. Зохёохы ажалайнгаа 35 жэлэй ойдо зорюулһан «Сагаан хуһанай шэмэг, сагаан нарын бэлэг» выставкэ 2007 ондо дэлгээгээ. 2010 ондо «Багша ба шаби» гэнэн выставкэ бүтээгээ. Үйһөөр бүтээһэн зүйлһүүдынь: түйсэ торсогууд, амһарта, Байгалай шулуутай ханхинуур нааданхайнууд, ханза хайр-

сагууд, һандали, зурагууд, һарабшатай малгай ба бусад олон ажалнуудынь олоной анхаралда дурдахагдадаг.

Үйһэн-хуһанай холтоһон, бүхэ, шухаг байгаалин бүтээһэн эд болоно. «Газар дэлхэйн, байгаалин бүхы хүсэн үйһэн соо байдаг», - гэжэ Валерий Дашеевич хэлэдэг. Май-июнь һара соо үйһэнэй эгээ шүүһэтэй байхада, Валерий Цыбиков тэрэниие суглуулжа бэлдэдэг. Юундэб гэхэдэ, эгээл энэ үедэ тэрэ һунажа, агшажа байдаг, тиимэнэ бэлээр нугардаг. Түйсэ, холтоһон хайрсаг соо һүн, зугын бал, загаһа ба бусад олон эдээн түйсөөр хэнэн амһарта соо удаан сагай туршада муудадаггүй. Юундэб гэхэдэ, хүнэй бзедэ муу нулөө үзүүлдэг микробуудые үйһэн үгы хэдэг шэнжэтэй бшуу. Харин үшөө эртэ урда саһаа манай угсаатан хуһанай холтоһоор экологическа ариун сзбэр, элдэб амһарта, иланга-яа түйсэ хэхэ ехэ дүршэлтэй байһан юм. Иимэ амһартын шэнжэ шанарынь гайхалтай: ямаршье аяма халуунда хүйтэн уһа, һү түйсэ соо хээд ябаа наа, зааханшье бүлээн болохогүй, хүйтэн зандаа байха. Угышье наа, хүйтэнэй сагта халуун унда түйсэ соо абаад ябаа наа, хүрэхгүй.

2010 ондо Валерий Дашеевич Цыбиковэй «Төөби та-абайнарай аялгаар» гэнэн ном нара хараа. Поэдэй түрэл нютагтаа, түрэнэн дайдадаа,



хайрата ибии баабайдаа, аха дүүнэртээ, хамта үдэнэн, һураһан нүхэдтөө үнэн сэхэ дуратайгаа бэшэһэн мүрнүүд оронхой.

Тэрэнэй бүтээһэн һайхан гэрэл туяа татаһан, зүрхэ сэдхэ-лэйнэ хүбшэргэйн баян талые харууһан бэлиг талаангынь бүхы шабинартань, нүхэдтэнэ хүртэжэ байхань болтогой!

Һананайнгаа һунгажа абаһан хэрэгтээ харюусалга ехэтэйгээр, үнэн сэдхэлһээ хандадаг, саашанхи замаа холо харадаг, хурса һонор багшын зохёохы ажалда зорюулагдаһан үдэшэ 2011 ондо манай Буряадай үндэнэтэнэй 1-дэхи лицей-интернатда үргэн дэлсэстэйгээр үнгэрөө. Үнгэржэ байгаа жэлэй зулгы һайхан зунай сагта жэл бүхэндэ һурагшадаймнай амаржа, сэнгэжэ үнгэргэдэг үзэсхэлэнтэ байгаалитай Хүхэдэй нуурай эрьедэ оршодог «Туяа» лагерьтаманай мандаа дүтэ болоһон дархан

багшамнай дахинаа шабинары-емнай үйһэнэй нюусануудтай танилсуулаа. Үхибүүднай яма-раар хүхэе, баярлаа гээшэб!

Энэ жэлдэ жабхаланта 60 һананайнгаа ойн баярые угтаһан Валерий Дашеевич Цыбиковтэ дэлхэйн бүхы һайхание хүсөөд,

Намжаахан энээхэн дэлхэйдээ

Найдамтай зандаа ябыт даа!

Налгайхан хани гансатаяа Нэнгэхэжэ хоюулаа гэшхэлыт даа!

Наартайхан гурбан гуринэртээ,

Нэтэрүү бэрхэ хурьгэдтээ, Зээнэрэйнгээ амтатайе мэдэржэ,

Зоболон мэдэнгүй жаргыт даа! -

гэжэ хүсэхэ дуран хүрэнэ.

Цырендолгор БАДМАЦЫРЕНОВА, багша.



Хүн ба үе саг

ТҮҮХЫН ҮЙЛӨӨР ТӨӨРИГДҮҮЛЬЭН ХУБИ ЗАЯАН

Агын тойрог дотор "Бууралхаа үгэ дуулаха" гэхэн проект ябуулагдажа, Буряад орон болон бүхы Росси гүрэндэ тохёолдоһон түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдэй нүлөөгөөр хуби заяагаа хубилгаһан хүнэй намтарнууд тухай мэдээсэлнүүд суглуулагдаа. Агын багшанарай мэргэжэл дээшлүүлгын институтай гол мэргэжэлтэн Цырегма Доржиевна ДУГАРОВА 7 жэлэй саана Хитад ороной Хайлар хотодо ажаһуужа байһан Намжилай Намсарайтай уулзажа, ехэ һонин хөөрөө буулгажа, бэшэжэ абаһан байха юм. Тэрэ хөөрөлдөөн танай һонорто табигдана.

НАМЖИЛАЙ НАМСАРАЙН ХӨӨРӨӨН

Минии түрэлхид Бооржын аймагай Улирэнгэ Олон булаг гэхэн газарта анхан ажаһуудаг байһан. Үнгэрэгшэ зуун жэлэй 20-ёод онуудаар эсэгымни талын хүгшэн абатамни ехэ олон мал адууһатай нэгэ ород айлай мал харадаг байгаа. 20-ёод жэлнүүдэй һүүлээр хилэ дабажа гарагшад, "нюдаргашуулые" усадхалгаһаа тэрьелжэ ерээбди гэдэг һэн. Харин минии хүгшэн абатан хилэ гэжэ үгы байха сагта үни холо урагшаа һайн бэлшээрнүүдые бэдэржэ, гарашоо бшуу.

Манай гэр бүлэдэ 7 үхибүүд байгаа, ехэ хүбүүгээ ондоо айлда үргэжэ үгэһэн. Тэрэмнай эндэнээ дүтэхэнэ ажаһуудаг, радиогой сурбалжалагшар ажалладаг юм. Бусад үхибүүд булта эрдэм хээ, тэдээн соо багшашье, малшаншье бии юм. Нэгэ дүүмни энэ хотодо ажаһуудаг. Бидэ бүлөөрээ Шэнэхэндэ ажаһуугаабди, үхибүүдтээ эрдэм үгэхэ гэжэ Хайлар зөөжэ ерээбди.

1980-яад он хүрэтэр һэеи гэрнүүд соо ажамидараабди. Дураараа нүүжэ ябаха малай бэлшээрнүүд дуталдажа, үбһэ ехээр сабшадаг болоод, һуумал байдалтай болоо бэлэйбди. Залуушуулнай түргэн хитад эдеэ холдо дадаа ааб даа.

Оройшог ерэхэн наһатайшуул ород хэлэ яһала мэдэхэтэй байжа, олон ород үгэнүүдые хэрэглэдэг: полотенце, подушка, хорвать, морвать, стул, стол, уютюг, мутюг, астахан г.м.

ХУБИСХАЛАЙ ХУЙМААТАЙ ҮЕДЭ

1929 ондо Халха Монголдо минии эжын гэртэхи ажаһуугаа. Түрэлхидтээ ба ахайтаяа Монголдо айлшалжа ошоод, аяр 4 жэлээр тэндэ һаатаа бэлэйбди. Ушар юуб гэхэдэ, энэ үедэ хубисхал тохёолдожо, Шэнэхээнһээ ерэхэн зониие япон тагнуулашад гэжэ хардадаг байгаа. Эсэгэн тэрьелжэ, Хитад руугаа бусашоо. Монгол орондо ехэ мүрдэлгэ, шалгалта боложо, хүн бүхэнийе паспорт абахыень уялгалаа. Эжымни ород гүрэнэй албатан гэжэ хэлэхэдэнь, 1933 ондо бидэниие (томо ахайемни Монгол орондо үлөөгөөд) Росси гүрэн руу эльгээһэн юм. Бидэнтэй суг хамта 200-300 хүн байһан юм. Тиигэжэ бидэ Ага нутагта ажаһуужа эхилээбди. Тэндэ Мэгэсэйн Мяхуулха гэжэ хамниган хүн Хитад ороной Шэнэхээн нутаг ошоё гэжэ дурадхаа.

10 гаран зон бага сага манаадхара буха дээрэ ашаад, хоёр моридтой Шэнэхээн руу дабшаабди. 20 үдэр болоод, ехээр гэдэнээ үлдэжэ, тэрэ бухаяа гаргажа, эдишэ хэбэбди. Саашадаа агнаһан, олоһон юу хээгээр үл залгажа ябаа бэлэйбди. Зуурамнай үхэһэн баабгай дайралдаа, шоношь алаа һэмди. Тэдэ ябаһан зон соо би ори ганса үхибүүн ябааб. Эдегээ нэн түрүүн намда амталуулжа үзэдэг һэн.



Архадий БАТОМУНКУВАЙ коллаж

Удаань өөһэдөө эдихэ. Долоотойхон ябаһан намайе мориндомни хүлээд, Онон мүрэн гаталуулаад, һүүлдэнь өөһэдөө дабадаг һэн. Тиигэжэ Халхада, минии нагаса эжындэ хүрэхэ амараад, хүнэнһээ суглуулаад, Шэнэхээн руу мордобобди. Заримашуул Монгол орондо үлэхэн юм. Мяхуулха үбгэн, һамганиинь, тэрэнэй түрэхэ басаганиинь, хоёр хүбүүдынь, би эжытээ болон нэгэ үбгэн лама гээд хамта дээрээ найман зон утын харгыда гараа бэлэйбди.

МЯХУУЛХЫН ХОМХОЙРӨН ТӨДХОРТО УШАР

Нэгэ һүни 50-60 толгой адуун хүрэгэй хажуугаар гарахадаа, Мяхуулха тэдэниие туужа абаашаба. Саашаа ябахаданнай, үшөө нэгэ хүрэг адуу хараад, Мяхуулха хүбүүдэ туужа абаашахыень захираа. Минии эжые берданха буугаар занажа байгаад, тэдэнтэй эльгээбэ. Тэдэ гурбан хилын харуулай сэрэгшэдтэ баригдашоо бэлэй. Бэшэ үлэхэн зониие намайе талада орхёод, Шэнэхээн руу тэрьедэ. Гэнтэ үбгэн лама һөөргөө эрьежэ ерээд, намайе һугабшалан абаад, морин дээгүүрээ шэдээд, гүйлгэшөө. Тиигэжэ хилэ дабаһан зомди. Манжуурта намайе Цыренжабай Балдан ламын түрэлдэй үлээгээд, Мяхуула лама хоёрые түрмэдэ хааһан юм. Би Шоймпол Буянайда байрлааб. Манжуурта Япон сэрэг тогтонхой, Шэнэхээнэ ажаһууһан буряадүүдые япон сэрэгтэ абадаг байгаа. Би тэдэниие "япон тагнуулашад" гэжэ наада баридаг бэлэйб. Уданшьегүй Хайлар ошожо, һарын туршада түрэнэн эсэгээ бэдэржэ олоо бэлэйб.

СЭРЭГШЫН НУРГУУЛИ ГАРАХАДАА...

Газарай яаманай дарга Димчиг Донров Хүхэ Хотын дэргэдэ офицернүүдэй нургуули бии болгожо, би эхин шатын нургуулиин удаа 1941-45 онуудта тэндэ һуража гараһан байнаб. 1945 оной август нара соо Совет сэрэгшэд ерэхэ, японтониие гүрэнэй урда тала руу намнаһан юм. Тэдэнтэй хамта 400-500 сэрэгэй һурагшад бидэниие намнаһан байгаа. Зуураа бидэ буугаа буляжа, япон багшанараа алаад, ород сэрэгтэ орохо гэхэдэмнай, тэдэнэр бидэниие абаагүй. Хэдэн хоногой туршада Халха руу ябаха

баатай болообди. Бидэ хадаа хоёр буряадүүд, дагур болон монголшууд байгаабди.

1946 ондо намтай ябагшад Монгол орондо һуралсалай элдэб нургуулинуудта ороо һэн. Бишье баһа наймаагай болон экономическа училищида һуража, 1950 ондо дүүргээд, 2 жэл бухгалтерар ажаллааб. 1949 ондо хитад паспорт хээ һэм.

ХАЙРАТА ЭЖЫМНАЙ БИДЭНТЭЭ УУЛЗАХА ЗАЯАГҮЙ БАЙШОО

Монголод ажаһууха үедөө эжынгээ хуби заяан тухай дуулаа һэм. Эжымнай Хабаровск хотоһоо дүтэжэ түрмэдэ хоёр жэлэй туршада һуугаад табигдахадаа, Улаан-Үдэ ошоо. Тэндэ нэгэтэ Монгол артистнар гастрольдо ерээд байхадань, эжымни дүтэлөөд, Гончиг Данзан гэжэ түрэлэй хүниие асуухадань, нэгэ дуушан: "Ши юндэ Намсарай хүбүүн тухайгаа һурагшала үгыбши?"-гэхэдэнь, хайрата эжымни мэдээгээ табижархиһан юм. 1956 ондо эжымни Монгол айлшалан ерээд, Шэнэхээн руу гараха гэхэдэнь, хилэ дээрэ табяагүй. Росси гүрэндэ эжымни хубиингаа байдал түхээржэ туршаһан юм. Хоёр хүүгэдтэй Шамгараб Буда гэжэ һамгаяа гээгдүүлһэн хүнтэй хамжажа ажаһуугаа.

Минии 1958 ондо хари гүрэнэй паспорт хээд, СССР гүрэн ошохо гэжэ байгарни, Хитад гүрэн руу Н.С. Хрущев ерээд, Мао Цзэ Дунтай эбээ таһаржа, хилэ дабаха аргагүй болоод, тэрэ паспортанишье хосороо һэн.

Мяхуулха түрмын шорондо хосороо, харин һамганиинь басагадаараа дүтэхэнэ ажаһуудаг. Намайе абарагша Замбаа Лодон лама Шэнэхээндэ наянһаа дээшэ наһа наһалһан юм.

Хайрата эжымни бэшэ үхибүүдые түрөөгүй. Хоёрдохи нүхэрын эртүүр наһа бараад, эжымни үншэрһэн үхибүүдые үргэһэн юм. Басаганиинь Аня басагаха түрэхэдөө, наһа бараад, эжымни нялхыень баһал үргөө. Тэрэ зээ басагантаяа, Базаржабай Бадмажаб гэжэ хурьгэнтээ эжымни Шэтэ хотодо ажаһуугаад, 1963 ондо наһа бараһан байна. Харин хубүүниинь Москва хотодо Монголой элшэн сайдаар алба хаагаа. Минии эсэгэ Шэнэхээндээ 83 гаратар наһа хүрэхэ, бурхандаа мордоһон юм.

ӨӨР ТУХАЙГАА

Би өөрөө 1953 ондо гэрлээб. 1957-1980 онуудай хугасаада Шэнэхээнэй аймагые хүтэлбэрилөөб, 1980-86 онуудай туршада Шэнэхээнэй Дүүмын түрүүлэгшээр ажаллааб. Шэнэхээнэйнгээ толгойлогшоор ажаллажа байхадаа, валенка үмдөөд, морёор Хүхэ Хото ошожо, бухгалтернуудай богони зуурын курсануудые эмхидхэжэ, бүхыдөө мянга гаран бухгалтер мэргэжэлтэниие бэлдэһэн байна.

Шэнэхээнэй аймаг хүтэлбэрилжэ байхадаа, ород гүрэниие һажажа, хамтын ажахы эмхидхэжэ, салин хүлхэ түлэжэ туршааб, теэд мүнгэн дуталдаа. Энэ хүдэлхэ сагтаа нургуулинуудые, больницануудые нээгээбди. Хамтын ажахыдаа 156 мянган толгой малтай болообди, трактор, машинануудые худалдан абаа бэлэйбди. Колхозуудые үгы хэжэ тараахадаа, малыень һөөргэнь эзэдтэнь бусаагаабди. Мүнөө хүн зомнай үмсын ажахын үйлэдбэри эрхилдэг юм. һамгамни бүхы наһандаа багшаар ажаллаа. Мүнөө Хайлар хото нүүжэ ерээд, аша зээнэртээ нургуули һудар хүүлэжэ байнабди. Иимэл даа, минии хуби заяан. Түүхэтэ үйлэ хэрэгүүд, сагай хубилалта, хэлгэлтэнүүдһээ дулдыдажа, эгсэ хубилһан юм хуби заяамни.

АВТОРЬАА:

Хүндэтэ уншагшад!

Манай буряад арад нилээн шэрүүн сагай эрилтээр элдэб хатуу шалгалтануудые дабажа гараһан намтартай. Тэдэнэй хубиин намтар гүрэн түрын түүхэтэ хууданһантай нягта холбоотой, эгсэ хэлгэгдэһэн, хубилгагдаһан, төөригдүүлһэн хуби заяатай, хайрата манай арад... Манай арад хэды ехэ хубилалта, зоболонто байдал амин голоороо үзэжэ, энэ сагта хүрэхэ ерээб даа.

Алибаа хүнэй ажаһуудалай хуби заяан тухай һонин мэдээсэлнүүдые дуулгажа, тэрэн тухай хөөрөжэ, бэшэжэ байхыетнай уряалнабди. Хүн бүхэнэй хуби заяанай намтар бидэндэ шухала.

Цырегма САМПИЛОВА.



Сагаалгание угтуулан

ДОГНО НЮТАГААРХИДТАА ЗОРЮУЛНАБ

Саг ошохо бүри сэдхэлдэм балшар бага наһамни ханагданал... Ярууна нютагни, Дархита Буурал баабай, Хуһан Толгой, Үндэр баабай, Сооболхо нуур, Догно гол, урдахи ой. Олохон саг үнгэрэн ошошье наа, Догно нютагни элихэнээр нюдэндэмни харагдадаг.

Нарһатаһаа сэхэ зүүлжээ харгыгаар зубшан ошоходо, Хуһан Толгой угтан абадаг. Тойроод байһан хуһан модохоонуд аалихан шэбэнэлдэн, хүлээн байдаг. Толгой Баабайнгаа оройдо хүрэн ерэхэдээ, сэдхэлни хүдэлжэ, зүрхэмни ехээр доһолжо, бүхы баяраа мэдүүлдэг.

Нёдондо зун Баир хүбүүнтээ нютагаа ошоо хэм. Хуһан Толгойдоо мүргэжэ, хадагаа барижа, хии мориёо хийдхүүлжэ, сэдхэлээ арюуджажа, тойроод байһан байгааһаа шэмэглэн хаража, арюуханаар анхилһан агаараар амилжа, түрэлхидөөрөө уулзажа, баяртайнууд Улаан-Үдээ бусаабди.

Бага наһандам болоһон ушарнууд**ХАЙРАТАЙХАН БОРБИЛОО**

Жаахан үхибүүд ябахандаа, Догно голонгоо эрье дээрэ шархатаһан борбилохой олообди. Борбилоогоо ехэ хайрлажа, ургажа байһан модоной хажууда элдэб янзын модо шулуугаар гэр бүтээжэ, ногоогоор унтари бэлдээд, уһаар ундаалуулжа, гэртэнэ хоол асараад эдээлүүлжэ, эдэгэ-хыень ехэл хүлээгээбди. Хүбүүд, басагад булта борбилоогоо хайрлажа, үдэр бүри эрьежэ, хажуудань наадаяа үнгэргэдэг байгаабди.

Хэдыхэн саг үнгэрөөд байхада, нэгэ-тэ ерэхэдэмнай, борбилоохоймнай наһа барашаһан байба. Ехэ гашуудалда абтажа, сэдхэлээ хүдэлгэн, бидэ борбилоохоноо хара газараар аргааханаар булажа, мэдэхэ тарни мэгзэмээ уншажа, гэр гэртээ

булта тараа хэмди. (Энэ ушар бидэнтэй ябахан үхибүүд ханаха ёһотой).

ТООМГҮЙ ҮЕТЭМНИ

Догно нютагтамнай үшөө 70-аад онуудаар уһанай сорго баригдажа, хүн зоние һайхан сэбэр, аршаан мэтэ уһаар ундаалуулдаг болоо. Холоһоо ерэнэн зон энэ соргоһоо уһа амталхадаа: «хээрн гайхамшагта гоё аршаан шэнги амтатай, сэб хүйтэн уһан», - гэдэг хэн. Би жаахан басаган ябахандаа, эжынгээ үргэбшөөр хоёр хүнэгүүдээ үлгэжэ, тэрэнэ иишэ тишэн һэжэрэн уһаяа гэртээ зөөдэг байгааб. Гэрнай баруун үйлсэдэ байха, уһанаймнай сорго зүүн үйлсэдэ. Минии ханахада, яһала харгы утал байгаа. 7-8-тай байгаа гээшэ гүб, нэгэтэ би уһаа хүнэг соогоо халимсар дүүргээд гэртээ бусажа ябахандаа, Моглон баабайн хүрэйгэй саанаһаа минии үетэн хүбүүд Бадма Жалсан хоёр гэнтэ бии болобо. Урдэмни зогсожо, намайгаа наадалан энээлдээд, уһатай хоёр хүнэг руум алынган соогоо бэлдэнэн хара шоройгоо хаяжархөөд, ехэ түргэн гэдэргээ гүйлдэшэбэ. Би тэрэл газартаа удаахан зогсожо, нюдэнһөө нулимса гарган бархирһаар, гэртээ шоройтой уһантаяа бусаа хэм. 30 гаран жэл соо энэ сорго хүдэлһэн зандаа.

ХАЯГДАҺАН ПИАНИНО

Догно нютагтамнай хуушан һандархай хургуули задагай байха. Газаа талаһаань ехэ һайханаар харагдаша хэн. (Энэ хургуулида минии эгшэ һуража үрдээ бэлэй. Би үшөө хургуулин шаби болоодүй байхадаа, эгшэээ хүлээн газаран зогсого хэм.) Сонхонуудын үгы, досоохи хана һандархай, эндэ тэндэн хургуулин эбдэрхэй бараан хэбтэхэ. Нэгэ таһаг сонь хара үнгэтэй пианино хаясаанай үлэшэнхэй байха. Зонһоо хоргодоод пианинын клавиша дараад үзэхэб. Яһалал

хонгёо абяан дуулдадаг хэн. «Юундэ энэ үнэ сэнтэй бараа томошуул хэрэглэнэ үгы гээшэб?» - гэжэ досоомни нэгэтэ бэшэ һанал ороо. Багахан үхибүүд сугларжа, эндэ наададаг байгаабди. Заримдаа эбэртэ мал зунай сагта халуунһаа бээе хоргодуулха. Жаа гулмэршье наа, би энэ хургуулин байра ехэ зохидшоожо, дархашуулай ерэхэ шэнэлээ һаань, аргагүй һайхан гэр болохол хэн гэжэ ханадаг хэм.

“ҮЕРЭЙ ҮЕДЭ ЗАГАҺА БАРИЖА БОЛОХОГҮЙ”

Хүйтэн үбэлэй дүүрэхэдэ, тала дайдаар саһан хайлажа, уһа горхонууд харьялаад, Догно голнай ехээр үертэ абтагдаһыень һананаб. Би оройдол 7-8 -тайхан байгааб, хахуулияа үргэжэ загаһа агнаһаа голой эрье хүбүүдээр ошошо хэм. Загаһа агнаха ехэ дуратай байгааб, бүхэли үдэрөө эрье дээрэ һуужа, миисгэй, нохойдоо хоол асардаг хэм. Нэгэтэ үерэй үедэ яһала ехэ загаһа баряад, гэртээ асархадам, эжымни тэрэ загаһадыемни суглуулаад, амитадай олохоор бэшэ голо газарта абаашажа, бултыень булаагша хэн. Эжымни тиихэдэ: «үерэй үедэ загаһад хоһон, хооллохо эдээ үгы, олоороо уһанда ехээр сохигдожо, ходооро туугдажа, загаһадай гэдэһэн соонь сагаан хорхой бии болодог. Эдэ загаһадые амитан, хүн хоолложо, эдээн болгоо наа, үбшэндэ нэрбэгдэхэ», - гэжэ хэлээ хэн. Эжынгээ хэлһэн үгэнүүдые мартадаггүйб, хожомын үерэй сагта загаһа барихаа болёо бэлэйб.

АДХАРШАҺАН ХОЁР ХҮНЭГ ҺҮН

10-дахы класста һуралсалай эхиндэ, эртэ намар эжымнай ехээр үбдэшөө. Эгшэмни Улаан-Үдэ хотодо һураха, би Нарһатынгаа хүүгэдэй интернатта һуралсалайнгаа болзор соо байхаб. Эжынгээ эмнэлгын газарта ороходонь, ажалын би өөр дээрээ даажа абаад, нэгэ бага хүдэлжэ турша-

баб. Эжымнай Наратын совхоздо түрүү һаалишанаар хүдэлөө. хургуулимнай тэрэ үедэ «Нарһатынгаа» совхоздо туһа хүргэжэ, сабшалангай газарта таряа хурялсадаг байгаа. Үхэр малнай намарай сентябрь нарада бэлшээрһээ ерэхэдэнь, хамтын хүрээ соо хаадаг байгаа. Дулаахан саг байдагынь ханагдана. Тэрэ ехэ хүрээ соогоор һаамал үхэр бэдэржэ, удаан болохош, тиимһээ би хүнэг соогоо халитар үнегээ һаагаад, хажуудаа үшөө нэгэ хүнэг табяад, гансата һүеэ зөөхөб. Зай, хоёр дүүрэн хүнэг үргэлөөд, хүрээ хажуудахи флягануудта дүтэлжэ ябатараа, торожо унашооб, тойроод байһан газарни тэрэл сагтаа сагаан болошобо. Боро хараан болонхой, ажалшад олонхын гэртээ ябанхай байгаа. Гүрэндөө тушааха һүеэ адхаһандаа ехэтэ мэгдээ, сошоо бэлэйб.

УХААТАЙ УЛААГШАН

Энэ ушарһаа нэгэ бага заһараад байхадам, нэгэ үнеэмнай хээрэ ой модон соо тугаллаад, ерэхээ болишоо. Би тэрэнэ бэдэрхээ 2-3 модо зайтай ой ошобо. Томошуулай заһаар, Улаагшанаа яһала түргэн олооб, теэд тугалын хажуудань үгы байба. Улаагшамни харгы руу туухадам, намһаа тэрелэн гүйгөөд, ой руу саашаа орошобо. һүүлдэнь мэдэхэдэ, тугалаа нюугаад, ябажа үгөөгүй. Би гэдэргэнь туужа ядаад, гэртээ гансаараа бусаа хэм. Харгыдаа үхэрөө хайрлажа, ехэ уйлааб. Хэдыхэн хоноод, Улаагшамнай тугалаа дахуулаад, өөрөө ерээ хэн. Уданшөгүй эжымни эмнэлгһээ гэртээ бусаа, би ехэтэ баярлажа, ном һудараа саашань үргэлжэлүүлээб.

Гараһаа байһан хара Могой жэлээр нютагаархидаа үнэнхэ зүрхэнһөө амаршалнаб. Гэр бүлэдэтай элүүр энхые, ута наһатай, ажал хэрэгтээ амжалттай байхыетнай хүсэнэб!

Туяна ГАЛДАНОВА.

Хориин аймагай байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойдо

БУРЯД АРАДАЙНГАА МАНЛАЙДА ЯБАНА

Манай аймаг анхан байгуулагдахандаа, уужам ехэ газар дайда эзэлдэг байһан юм. Мүнөөнэй Загарайн, Хэжэнгын, Хориин болоод Яруунын аймагудай газарнууд нэгэ, Хориин аймаг байгаа. Иимэ аймаг 1923 оной ноябрь һарын 25-най үдэр Хул тосхондо үнгэргэгдэнэн бүхы таряашадай 1-дэхи съезд дээрэ эмхидхэгдээ хэн. Тэрэнэй хүдэлмэридэ М.Н.Ербанов хабааһан байха юм. 1926 ондо аймагай түб хадаа Хори тосхондо болгогдоһон байна.

Тэрэ гэнэн саһаа үнгэрһэн 90 жэлэй турша соо Хориин аймагай ажалшад ажабайдалдаа үндэр ехэ дүнгүүдые туйлажа ябаа. һүүлэй 9 жэлэй туршада манай аймагы Жамбалов Баир Владимирович хүтэлбэрлһэн байна. Эдэ жэлнүүдтэ горитой амжалтанууд туйлагдаа. Аймагай залуу толгойлогшо мүнөө сагай экономикын бүхы эрилтэнүүдтэ зохилдуулан, ажал хүдэлмэриез ябуулан юм. Тиигэжэ республика соогоо аймаг түрүү һууринуудта гаража шадаа хэн. Жэшэнь, 2009 ондо, мүн 2012 оной 9 һарын дүнгүүдээр Хориин аймаг социаль-экономическа хүгжэлтын талаар нэгдэхэ һуурида гараһан байгаа. Эдэ жэлнүүдтэ манай аймаг ажабайдалаа һайжаруулха талаар янза бүрийн шэнэ арга боломжонуудые, үрэ түгэс шанартай элдэб проектнуудые бии болгожо, туршаха, буйлуулха ажал

хүдэлмэринүүдые алжалтатайгаар ябуулан юм. Орон дотороо, республика соогоо мүнөө сагта ашаглагдажа байдаг тусхай шэглэлтэй олон янзын программанууд Хориин аймагай нютагуудта түрүүшын ээлжэндэ ехэ һайн шанартайгаар, үндэр хэмжээндэ болбосоруулагдажа эхилһэн байдаг.

Хүдөөгэй зоной ажабайдал һайжаруулха, һэргээхэ талаар эдэ жэлнүүдтэ аймагай толгойлогшо Б.В. Жамбалов горитой анхаралаа хандуулдаг байһан юм. Үмсын, бээе хүсэд даһан багахан ажахынүүд нютаг бүхэндэ олоор эмхидхэгдээ хэн. Ажахы бүхэн үнэгүй сэнгээр багахан тракторнуудтай болгогдоһон байна. Аймаг соо ябуулагдаһан иимэ хүдэлмэрийн дүй дүршэлые уужам ороноймнай олон газар нютагуудта халан абаа хэн.

Аймаг дотор янза бүрийн барилганууд таһалгаряагүйгөөр хэгдэжэ байгаа. Хэдэн жэшээнүүдые дурдаханда болоно. Хүүгэдэй “Ромашка” гэнэн сэсэрлигэй гэр байранууд, ДЮСШ-гай спортзал гэжэ мэтэнүүд бүридхэгдэнэн юм. Тиихэдэ Хори тосхондо мүнөө сагай шэнэ, уужам “Золотой ключик” гэнэн хүүгэдэй сэсэрлиг нээгдэжэ, ехэ баяр асарһан байна. Хориин хоёрдохи дунда хургуулин һуралсалай шэнэ байшан баригдажа эхилхэнь. Аймагай нютагуудаар олон хургуулинууд ехэ заһабарилгада ороһон юм. Тэрэшэлэн гол горхонууд дээгүүр хэдэн хүүргэнүүд бодхоогдоһон байна. Жэшэнь, Үдэ гол дээрэ шэнэ хүүргэ ба-

ригдаад, Зүүн-Хуурай һууринай улад зон аймагайнгаа түб, Улаан-Үдэ саг соогоо ядамагүйгөөр хүрэхэ аргатай болобо. Тиихэдэ эмшэлгын газарнууд нютаг бүхэндэ һайнаар хүдэлгэгдэдэг болонхой. Ашанга һуурида шэнэ ФАП баригдаа. Иигэжэ аймагаймнай фельдшернүүдэй ажал хүдэлмэри хүнгэлгэдэнэ, үндэр хэмжээндэ гаргагдана ха юм. Энээнэй үрэ дүнгүүдшые эли тодоор харагдадаг. Амгаланта нютагай фельдшер Д.С.Манибадраева республиканска тусхай конкурсдо хабаадахадаа, нэгдэхэ һуури эзэлжэ, аргагүй ехэ амжалта туйлаһан байна. Тиигэжэ Амгалантын эмшэлгын пункт Буряад орон соогоо эгээл эрхим гэгдэбэ ха юм.

Эсгэе ороноо хамгаалгын дайнай Агууехэ Илалтаар дүүрэнэй 65 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Хориин аймагай 140-өөд дайнай болон ажалай ветеранууд шэнэ, дулаан гэр байратай болгогдоһон байна. Тиихэдэ залуу айлнууд мүн анхарагдадаг байха юм. Үнгэрһэн жэлдэ залуу 30 айлнууд шэнэ гэр байрада оруулагдаа. Гэр бүлэгүй боложо, үншэрһэн наһатай зоной байрлаха тусхай интернат үрэ түгэс ажал хүдэлмэри ябуулдаг юм. Тэндэ хамтадаа зуугаад үбгэд, хүгшэд хуягэршье ядалдангүйгөөр ажаһууна. Интернадай директор Т.Б.Цыремпилов бүхы ажал хүдэлмэриез эрхим һайнаар эмхидхээд, амжалтатайгаар ябуулдаг байна.

Гүрэн түрүмнай дээдын захиргаан болохо Федерациин

Соведэй депутат В.Б.Малкин Хориин аймагта мүнгэ һомолхо талаар горитой туһаламжа һүүлэй жэлнүүдтэ хүргэнэн байха юм. Тэрэнэй туһаламжаар Тээгдэ тосхондо “Белочка” гэнэн хүүгэдэй сэсэрлигэй шэнэ байшан баригдаһан байна. Энээнһээ гадна аймагай түбтэ соёлой байшан ехэ һайнаар заһабарилгадаба. Мүн түбэй библиотекин байшан урилан шэнэлэгдээ. Манай аймагта ТОС-ууд эдэбхитэйгээр нютаг бүхэндэ олоор эмхидхэгдэнхэй юм. Тэдэнэй хүдэлмэрийн ашаар һуурин бүрийн гадаада шэнжэ шарай нюдэ баясуулмаар хубилгагдажа байна. Нютаг бүхэндэ үхибүүдэй наадаха тусхай талмайнууд түхээрэгдэнэ, худагууд заһабарилгадана, шэнэ стадионууд баригдана. Хүдөөгэй улад зон һэргэжэ, ажабайдалаа өөһэдынгөө гараар өөдөн татаха, һайн болгохо гэнэн һайхан эрмэлзэл хүсэлдэ эзэлэгдэнхэй.

Интернет, Информационно портал гэжэ мэтэн мүнөөнэй шэнэ онһон түхээрэгдэнүүд, энэ талаар бүхы арга боломжонууд Хориин аймагта үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэжэ эхилээд байна. Тиин нютаг бүхэндэ өөрын онсо сайт байгуулагдаа. Иимэ олон зоной хабаадаха аргатай түбүүд Сибириин Федеральна округой дэбисхэр дээрэ манай аймагта түрүү зэргэдэ бии болгогдобо.

Хүдөө ажахын һайнаар хүгжэхэ арга боломжонуудта Хориин аймагта онсо анхарал хандуулагдаа юм. Үмсын багахан ажахынүүд тушаа дээрэ хэлэгдээ хэн. Энээнһээ гадна фермернүүдэй

яһала горитой ажахынүүд бии, амжалта түгэс хүгжэжэ, хүдэлжэ байдаг. Буряад үүлтэртэ хонидой хоёр ажахы эмхидхэгдэнхэй байна. Мүн буряад эбэртэ бодо мал үсхэбэрлхэ талаар ажал хүдэлмэри ябуулагдажа эхилэнхэй. Гадна адуун һүрэгүүдые үдхэхэ хэрэг хүгжөөгдэнэ. Энээнэй хажуугаар газар хахалжа, талха таряа ургуулдаг болохо тухай анхарал табигдана. Ашанга нютагта “Агротехсервис” гэнэн томо ажахы ажаллаа эхилжэ байнхай. Олон жэлэй туршада амжалта ехэтэйгээр хүдэлжэ байһан фермернүүдые нэрлэхэ гээ наа, нэн түрүүн Амгаланта нютагай Б.Жамбалдоржиевтанай гэр бүлын ажахые, Булам нютагай Д.Ц.Дондоковой болон Д.Ш.Мархюевагай ажахынуудые онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Үнгэрһэн хорёод жэлнүүдэй саана эгээл түрүүшүүлэй тоодо үмсынгөө ажахынуудые бии болгоһон эдэ гэр бүлэнүүдэй абанар мүнөө олон тоото үхибүүдтээ бүхы ажал хүдэлмэриез дамжуулжа даалгаад, тэдэнһингээ үндэр амжалтануудта зүрхэ сэдхэлһээ баясан, омогорхожо һуунад ха юм.

Иигэжэ эрхим бэрхэ, урагшаа ханаатай, толгойлогшын ударидалга доро Хориин аймаг һүүлэй жэлнүүдтэ горитой амжалтануудые туйлаһан байна.

Хориин аймагай 90 жэлэй ойн баярай һайндэр июнь һарын эхээр үнгэргэгдэхэ юм.

Доржо ДАМБАЕВ.



МЯХАН ТАБАГ – МАНАЙ ХЭШЭГ

Сагаалгандаа хүндэтэй айлшан – эрэ хүндэ төөлэй барюулдаг ёно заншал бии. Бүри урдандаа “Адуун төөлэй” табижа хүндэлдэг



байхан юм. Шанагдахан адуун төөлэй дээрэ 13 тэбхэр гү, али түхэрээн багахан нүхэ гаргаха хэрэгтэй. Хамар дээрэнэ 3 хүсэнэг үхэрэй сагаан тоно табидаг, досоонь дотор өөхэ хээд, наһатай хүндэтэй айлшадта “Адуун төөлэй” үрэлнүүдээ зорюулан табигдадаг заншалтай байгаа. Тэдэнэ багахан хүсэнэгүүдые эдээд, Сагаан харын хамтын хоол баридаг, хөөрэлдөөнэй набагша татадаг хэн.

ХОТЫН ШУҢАН

Нэн түрүүн хониной 1 литр шуһанда хү хээд, дээрэнэ багахан хүсэнэгүүдээр 100-150 грамм дотор өөхэ, һонгино, даһна, перец нэмэхэ хэрэгтэй.

Тиигээд хониной хото соо шуһаяа юулээд, амһарын хуһан модоор бүхэлөөд, нарин гэдэһээр һайса уягы. Тиигээд 30-40 минута соо бусалгаха хэрэгтэй. Болоһон байгаа һаа, нарийхан модоор хадхадатнай, шүүһенинь сайбар үнгэтэй һаа, болобо гэжэ мэдэхээр байха.



ГЭРТЭХИ КОЛБАСА (ЗЕЛЪЦ)

Шуһанай бүлин таһа нязалаад, дээрэнэ хөжөөр хэршэгдэн эльгэ, дотор өөхэ, хү,

**Сагаан харые угтуулан
ЭДЕЭ ХООЛ ЭЛБЭГТЭЙ
АЖАҢУУХАМНАЙ БОЛТОГОЙ!**

Айлда ороһон хүн бүхэниие, айлшаниие эдээнэй дээжээр угтадаг байһан буряад зон анха түрүүн хүтэй сайгаараа, сагаан эдээн табгаараа хүндэлдэг һайхан заншалтай юм. Сайтай аяга гү, табактай эдээ айлшанда дамжуулхадаа, өөрөө бодоод, баруун гартаа аяга табгаа баряад, зүүн гараараа баруун гарайнгаа тохонго дотор баряад үгэдэг ёно гуримтай. Тиигээд альгаа дэлгээд, эдээнһээ ама хүрэнгэе дуррадхадаг байгаа. Аха захатан хүн галда сагаан эдээнэй дээжэ – тоһо үргөөд, эдэлжэ эхилдэг ёно заншалтай. Удаань хөөрэлдөөнэй үедэ мяхан табгаууд шанагдадаг хэн. Сагаалганай үедэ сагаан эдээн – хуруул (сыр), айрһан, ээзгэй, үрмэн, зөөхэй, сүсэги, ээдэмэг, айраг (хүрэнгэ), бозо, аарса, хоймог, тараг, сэгээ, хүрэнгын зөөхэй, хүтэй ногоон сай айлшадта, ерэнэн зондо табигдадаг хэн.

Харин хониной, үхэрэй, адуунай мяхан табгаууд – төөлэй, бууза, бүхэлээр, хошхоног, хиймэ, хуушуур, шарбин, борсо, эльгэн арбинтайгаар, эрээлжэ, һубагша, орёомог, хотын гү, али хоторгойн шуһан, дамбар, тэрхэнсэг, бусад хоол Сагаан харын шэрээ шэмэглэхэ байна.

Һонгино (хээрн мангир хамаагүй), даһна, перец хээд, һайса худхаха хэрэгтэй. Томошог гэдэһэн руу бултнын хээд, колбаса шэнги болгоод, хоёр тээһэнь һайнаар ниидхээр (улһаар) уяха ёһотой болонот. 30 сантиметр колбасада (гэдэһэндэ) 500 грамм шуһан, 300 грамм эльгэн, 100 грамм дотор өөхэн, чесногий 2 хуби, 1 һонгино, тааруулма даһнан, перец хэрэгтэй болодог юм.

САГААН ЭДЕЭН ХҮНДЭМНАЙ

Һүтэй сай, зөөхэй, сагаан тоһон, ээдэмэг, творог айл бүхэний Сагаан харын хүндын эдээн болодог гэшэ. Һүүлэй үедэ айлшанда айраг, тараг, аарса, бусад сагаан эдээн табгауудые бэлдэхэ һайхан заншалнууд олоһороо.

УУРАГАЙ ОЛАДИ

Һая тугалһан үнээнэй хоёрдохи, гурбадахи һаамай һуеы сагаан талхантай, даһнантай худхаад, урдань ород пеэшэн,



үгы гэбэл, юрын пеэшэн (плита) дээрэ субардаа соо шарахада, хэдэн дахин ехэ болодог, шара һайхан хальһатай болодог. Дээрэһэнь хайлуулһан тоһо хээд эдихэдэ, амтатай байха.

АМТАТАЙ ҮРМЭН

Һү 15-20 минута соо бусалгаад, хүйтэн газарта табиха хэрэгтэй. Олон үхэр малтай зондо Сагаалганда үрмэ бэлдэхэдэ, аша үрэтэй байха байна. Һүеэ хүйтэндэ табигһанай удаа 10-12 часай үнгэрхэдэ, модон халбагаар 1,5-2 сантиметр үндэртэй (үргэн) үрмыень хуулажа абаха хэрэгтэй.

ШАНАҢАН ЗӨӨХЭЙ

Зөөхэйгөө (үдхэн һаа, бүри һайн) модон халбагаар худхаһаар бусалган татаад, дээрэһэнь талха хээд, худхажа байжа, тоһоной гаратар бусалгаха хэрэгтэй. Тоһоной дээрээ гарахадань, табгаууд соо хөжэ, айлшадта, түрэлхидөө хүндэлхыетнай уринабди.

Үбэлдөө шанаһан зөөхэй (саламат) эдижэ байхада, ехэ аша туһатай, хүсэ шадал, тэнхээ тамир нэмээдэг, хүйтэнһөө аршалдаг юм. Тиигээдшье хүндын сагаан эдээн түрэ найр, һайндэр шэмэглэдэг байна.

БРЫНЗЭ ГЭХЭ ГҮ, АЛИ БУРЯАД ГЭРЭЙ СЫР

Бусалжа байһан хониной һүн руу (дээрэхи үрмынь абаһанай удаа) хүрэнгэ гү, бозо хээд, удаань бусалгаха хэрэгтэй. Тиигэһэй һүүлдэ бүшэмэг сагаан шүүжэ абаад, холст бүд мэшээг руу хээд, дээрэһэнь хүндэ юмэ (пресс) табиха ёһотой. Тэрэнтэй хатахадаа, сыр болохо байна.

ААРСА ХЭХЭДЭ АШАТАЙ

Архи нэрэһэний удаа үлэһэн творогтол адли бозоор аарса шанахада, ехэ аша туһатай, үлэтэй ундан болодог юм. Хүйтэн уһанда бозоёо хээд, дээрэһэнь бага-сага талха (хара талхан һаа, бүри һайн) үбэнүүлээд, бага гал дээрэ бусалгаха хэрэгтэй. Эдихынгээ, уухынгээ урда һү, зөөхэй (сливки) хэхэдэ, бүри амтатай болодог юм. Харин Кавказда, Дунда Азида аарсая айрһан гэжэ нэрлэдэг байна. Тэндэ дээрэһэнь аршаанай уһа, хэршэгдэһэн ургамалай ногоо хээд хэрэглэдэг юм. Анхан муудаһан, тураһан мал аарсаар хооллуулдаг, тэнхээ тамир оруулдаг байгаа.

ТАРАГ (Кефир)

Айраг гү, али ээдэһэн һү (ээдэмэг) халуун хүнтэй худхаад, дулаан газарта табиха хэрэгтэй. Тарагаа ууха, эдихэдэ, зөөхэй, һү хэхэдэ, үгы гэбэл, уһа нэмэхэдэ, зохид байдаг байна. Хониной һүеэр хэһэн тараг ехэл амтатай байдаг юм. һайнаар тараг бэлдэхын тула мүнгэн халбага, ууха амһарта хэрэглэгдэдэг байна.

ХҮРЭНГЭ

Уһаа угта дамжуулагдадаг хүрэнгэ гансал өөрын уг удамда хэрэглэгдэдэг байһан юм.

1-3 литр баанха соо хүрэнгын эхэ (закваска) хэгдээд, дээрэһэнь дүрэн шахуу һүн юулэгдэдэг юм. Дулаан газарта табьяа һаатнай, 5-6 час болоод бэлэн болодог байна. Тиймэһээ һайнаар модон халбагаар худхажа байбалтнай, нэгэ адляар буйлуулагдан эһэхэ байха. Уугаад үзэхэдэ, газтай ундан шэнги байдаг. Бээ, гэдэһээ нарин болгохо гэбэл, энэ ундан һайн үрэ нүлөө үзүүлжэ байха, эдээ хоол досоотнай түргөөр буйлуулха арга ойлгуулдаг байна. Тийхын тула дээрэһэнь уһа хээд, укроп, базилик гү, али варени нэмээд уухада, аша үрэтэй байха. Харин тураһан хүндэ, шэнгүритэй, тэнхээ тамиртай болохо гэбэл, хүрэнгэ соогоо тарган зөөхэй (сливки), саахар хэбэлтнай, таатай байха.

КУМЫС ХҮНДЭ ТУҢАТАЙ

Кумыс хадаа ехэ аша туһатай, эмтэй домтой ундан гэшэ. Онсолбол, 4,5 процент спирттэй, олон антибиотигүүдтай. Доторой үбшэн, хото хоолой аргалдаг, хүсэ шадал нэмээдэг. Адуунай, үнээнэй һүеэр кумыс (һүнэй сыворотка саахартайгаар ээдүүлдэг) бэлдэгдэдэг байна.

Хүндэтэ нүхэд, хүндэтэ уншагшаднай, Сагаан һарая, Сагаалганайнгаа һайндэрые сагаан эдээгээрээ, мяхан табгауудаараа һайхан сэдхэлээрээ, һайн һанаагаараа, үрээл үгэнүүдээрээ, үлзы хэшгээрээ, дуу шуутайгаар, элбэг эдээ хоолтойгоор, энэрхы һайхан зүрхөөрөө, уужам дэлгэр сэдхэлээрээ угтахамнай болтогой!

Бэлигма ОРБДОЕВА хэблэлдэ Сагаан харын һайндэрнүүдые угтуулан бэлдэбэ.

Владимир ЖИГЖИТОВЭЙ дурасхаалда



«Буряад үнэн» сониниймнай аха уеын журналистнуудай нэгэн – Владимир Доржиевич Жигжитов хүндэ үбшэндэ дайрагдажа, 68-дахи наһан дээрээ саһаа урид энэ дэлхэйтэй хасасаба.

Владимир Доржиевич Хурамжаанай аймагай Элигшэн һууринда (Аргата шадар) 1945 ондо түрэнэн юм. Бага балшар наһанһаа эжытээе дахасалдажа, хүдөөгэй бүхы ажалнуудые долонгир бэрхээр хэжэ һураһан байгаа. Түрэлхиин хамаг юумэндэ түбһэншэ, һүбэлгэн хурса һэн тула һургуулида һуража ябахандаа, буряад зохёолшодойнгоо номуудые, «Буряад үнэн» сонинноо уншаха дуратай, өөрөө энэ-тэрэ юмэ эрээлээдшье туршадаг хэн.

Тиигэжэ түрүүн «Баргажанай үнэн» сониндо, харин ХХ зуунай далаад онуудай эхээр «Буряад үнэнэй» редакцияда үрэйһээр хори гаран жэл соо амжалттайгаар худэлжэ гараһан байха. Хүдөө ажыхын таһагта Бата Аюшеевич Гыльковэй ударидалга дотор эрхим һургуули гараһан намтартай. Мижитцырен Намжиллов, Далай Хубитыев, Дарма Дондоков гээд, энэ таһагтамнай хамаг бэрхшүүл сугларшанхай, редакция социалист мұрысөөнэй улаан вымпел тэдэнэй таһалгын ханада саг үргэлжэ үлгөөтэй байдаг бэлэй. Тэрэ тоодо Владимир Доржиевичай бэшэһэн материалнууд мүн лэ оло дахин редакция «Улаан самбарта» хадаатай байдаг агша хэн.

Багаһаа боро шэрхээр өөдөө болоһон хүдөөгэй хүбүүн мал ажалай, газар элдүүрилгын оньһонуудые номууд сооһоо шудалаа бэшэ, харин өөрынгөө гараар хэжэ туршаһан байна бшуу. Тиймэһээ эдэ мэтэ тухай уншагшадтай үнэншэмээр зураглан харуулха дүрэ бэлигтэй байгаал даа. Тийн республика соо манай нүхэрэй ябаагүй аймаг, тосхон гү, хээрн стан, зямха гү, юрэ, үсөөхэн лэ байха даа. Уданшьегүй «В. Жигжитов» гэһэн тэмдэгтэй очерк, репортажнууд Буряад ороной уншагшадта һайн танил болоһон бэлэй. Харин хадхууртайгаар бэшэһэн шүүмжэлхы материалнууд халиргай, залхуу зарим тушаалтадые мэгдэхээгээдшье абадаг һаабза. Тиймэһээ Буряадай Журналистнуудай холбооной Ярослав Гашегай нэрэмжэтэ шангай түрүүшын лауреадуудай тоодо Владимир Жигжитов орохол ёһоороо ороһон, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ болоһон байха. 1990-ээд онуудһаа наһанай амаралтада гаратараа, Владимир Доржиевич Буряадай радиодо арба гаран жэл соо амжалттайгаар ажаллажа гараһан юм.

«Буряад үнэн» сонинийнгоо редакцияда Владимир Жигжитов наһанайнгаа нүхэртэй ушарһан золтой. Тэрэмнай корректорээр худэлжэ ябаһан Аграфена Цыреновна Цыренова болон. Эдэ хоёрнай гурбан хүбүүд, нэгэ басагантай юм.

Владимир Доржиевичтай сугтаа хүдэлһэн бидэнэр гэрэлтэ дурасхаалыень зүрхэн соогоо наггинаар хадагалжа, үнэн сэхэ нүхэрэйнгөө дээдэ заяанда түрэхын түлөө досоогоо зальбаржа ябахабди. Ум Мани Бад Мээ Хум.

«Буряад үнэн» сониндо сугтаа хүдэлһэн нүхэдынь.



XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮАН ЛУУ ЖЭЛ УБЭЛЭЙ ҺҮҮЛШЫН ХАРАГШАН ҮХЭР ҺАРА

Буряад литэ	10Д	11	12МХ	13	14	15	15Д
Европын литэ	21	22	23	24	25	26	27
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Нара понед.	Мягмар Марс вторник	Нагба Меркури среда	Пурбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	<i>улаагшан Гахай</i>	<i>шара Хулгана</i>	<i>шарагшан Үхэр</i>	<i>сагаан Бар</i>	<i>сагаагшан Туулай</i>	<i>хара Луу</i>	<i>харагшан Могой</i>
Мэнгэ	<i>2 хара</i>	<i>1 сагаан</i>	<i>9 улаан</i>	<i>8 сагаан</i>	<i>7 улаан</i>	<i>6 сагаан</i>	<i>5 шара</i>
һуудал	<i>огторгой</i>	<i>уһан</i>	<i>уула</i>	<i>модон</i>	<i>хиш</i>	<i>гал</i>	<i>шорой</i>

Гарагай 2-то үбэлэй һүүлшын харагшан Үхэр нарын январин 21 (шэнын 10).

Улаагшан Гахай, 2 хара мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Дашаниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хийд бодхохо, хэшэг даллага абаха, лама ху-барга болохо, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, ном заалгаха, гүлгэ тэжээхэ, эм найруулха, хүрэнгэ эһээхэ, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, замда мур гаргахада һайн. Модо отолхо, худаг малтаха, ном эхилжэ соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, үбшэн эмнэжэ эхилжэ, дасан дуганай һуури тахиха, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, худалдаа хэхэ, нохой абахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 3-да январин 22 (шэнын 11).

Шара Хулгана, 1 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр.

Бурхан, лусуудта зальбарха, тахиха, шэнэ ноёниие тахиха, захирхы тушаалай ажалда урагшатай, худалдаа хэхэ, дайсание дараха, шэнэ барилга ашаглалгада оруулха, гэрлэхэ, түһатай үйлэ бүтээхэ, угаал хэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлаха үйлэдэ һайн. Нялхые хүлдэ оруулха, газаашань ябуулха, үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, нохой тэжээхэ, хүүгэдые үргэжэ абаха сээртэй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 4-дэ январин 23 (шэнын 12).

Шарагшан Үхэр, 9 улаан мэнгын, уулада һуудалтай үдэр. "Модон хохимой" үдэр.

Бурхан тахиха, дасан дуганай тахил заһаха, бэшэг зурхай зураха, хэшэг даллага абхуулха, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, байшан гэрэй һуури тахиха, тушаал зарлиг гаргаха, хүрэнгэ тахиха, мори, үхэр һургаха, гэр бүрихэдэ һайн. Ехэ хэрэг үүдэхэ, ном уншаха, замда гараха, уралан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда һуралсаха, сэргэ хүдэлгэхэ, лама болохо, юумэ газаашань үгэхэ, хүрэнгэ эһээхэдэ муу нүлөөтэй.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

Гарагай 5-да январин 24 (шэнын 13).

Сагаан Бар, 8 сагаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Бурхан, тэнгэри тахиха, бурхан шүтээн, орон гэрээ арамнайла, бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табуулха, хангал тахиулха, һахиуһанда үгэльег үгэхэ, дасан шүтээн бодхохо, бэшэг зурхай зураха,

санаар олгохо, номын хурал байгуулха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, хубсаһа эсхэхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, сэргэ хүдэлгэхэдэ һайн. Эм найруулха, түрэл садан бололсохо, ном эхилэн заалгаха, мал худалдажа абаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеы гэр табихые хориглоно.

Хүнэй үһэ абаа һаа, зол жаргал оршохо.
Гарагай 6-да январин 25 (шэнын 14).

Сагаагшан Туулай, 7 улаан мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лама хубарга болохо, тарни уншаха, харюулга хэхэ, замда ябаха, мал худалдаха, ном заалгаха, ехэ хүндэ барааллаха, үхэр хони малтай холбоотой үйлэ хэрэг бүтээхэ, эм найруулха, эрдэмдэ һураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, бэри буулгаха, хурим хэхэдэ һайн. Тээрмэ бодхохо, шууяа гаргаха, улай гаргаха, хүншүү гутуулха, байшан гэр эхилэн бариха, түрэл садан бололсохо, газар хахалха, һубаг татаха, нэхэхэ, нүүдэл хэхэдэ таарамжагүй.

Хүнэй үһэ абабал, эд зөөри арьбажаха, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 7-до январин 26 (15) Дүйсэн үдэр.

Хара Луу, 6 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абхуулха, дасан шүтээн бодхохо, арамнайла, ехэ хүндэ барааллаха, буянай үйлэ бүтээхэ, эм найруулха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, эд, мал абаха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, худаг малтаха, модо һуулгаха, түмэрөөр урлаха, зүүдхэл шэмэг зүүхэ үйлэнүүдтэ һайн. Нүүдэл хэхэ, онгосо, хала, модон тээрмэ урлаха, хүүргэ бариха, хүн, мал ханаха, төөнэхые тэбшэгты; бэри буулгажа, хүрьгэ оруулжа болохогүй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, амгалан байдалда һайн.

Гарагай 1-дэ январин 27 (энэ һарада 15-най үдэр дабхасана). Дүйсэн үдэр.

Харагшан Могой, 5 шара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Дасан хийд нэргээхэ, бодхохо, арамнайла, хэшэг даллага абхуулха, тахиха, лама болохо, эрдэм номдо һургаха, эм найруулха, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, зээлеэр абаха, мал газаашань гаргаха, тангариг үгэхэ, һаад тодор дарахада һайн. Газар хахалха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, нохой абаха, наймаа хэхэ, байшан гэрэй һуури тахиха, угаал хэхэ, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, модо отолхо, худалдаа хэхэ, зарга барихада бүтэмжгүй.

Хүнэй үһэ абабал, амгалан байдал оршохо.

ИТИГЭЛЫН ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

Дуугай суугаад, хүгжэм шагнасан эр хүний дүр мүнөөдөр, январин 3-да, Итигэлын Хамба лама үзүүлэв. «Хин морин дээр суугаад яван», - гэжэ Итигэлын Хамба айлдав.

Дуугай суугаад үзэгдсэн эр хүний дүр болвол тэр эр хүн, самалитай (самадхи) са-суу, амарлингы сэдхэлтий сууна гэжэ гэрчилнэ. Хүгжэм соноссон гэвэл, тэр хүний их анхаралтай шагнажа байсний гэрчилнэ. Тиим болохоороо тэрний оюун ухаан нэг юумэнд чиглээтэй. Хүгжэм болвол нэг нэгэеэ тааруу зохидоор мурдэн найруулсан авьяануудийн суварил болоно. Тэгэхдээ, эдэ авьяанууд нэгэ сав худар, нэг юумэнд чиглэгдсэн бодолнуудий энэ учирт харуула. Ийм байдалд ороод байхад, тэр нэг юум эли тодоор үзэгдэнэ. Олохон ном сударнууд соо иимэ байдалда орогтун гэжэ урйалдаг.

Тэр эр хүн хий морин дээр сууна гэвэл, хэрвээ хүний бодолнуудийн нэг зорилгод залаатий болоод, бүхий явдалнуудийн тэр зорилгы биелүүлгэд элсүүлэгдсэн байхад, тэр хүн хий морин дээр унаад суусан хүнгий адил болоно гэжэ гэрчилнэ. Хий морин болвол зол жаргал гэсэн удхатий. Урднийхяас улам анхаралтий аад, ямар ч юум хийхдээ, ийш-гийшээ салах сандраггүй байхыг өнөөдрийн үзэгдэл сур-гана.

Товч тайлвар габжа лама Дашибалданов Дэмбэрэл найруулав.



Итигэлын Хамба лама хоорондоо ярилдажа байгаа гурван хүний дүр январин 5-да үзүүлэв. Нэгэдэхинь хэлэнэ: «Хамаг юумэн хуу сандран салдаг гэжэ дуулахдаа, уйлах дурамни хүрчинэ». Хоёрдохинь юуч юм хараал: «Энэ гоё», - гэжэ хэлэнэ. Гурвадахинь: «Энэний гоё гэнэ ч, Харин хара ажил хийдэггүй хүнүүд танийг түлхиж зайлуулаад, газаашань хаяха», - гэв. «Эвдорхыен мэдэж байаад, задалжа шатахаг үйт», - гэжэ Итигэлын Хамба айлдав.

Хэрвээ хамаг юумэнүүдий өөслөө амьяараа орпон амидарлаггүйгөөр, өөслөө өөслий өө амидаруулан байуулдаггүйгөөр хамаг үзэгдэлүүдий хүнүүдийн харадаг байвал, энэ учирта ямар ч юум ажиглахаар шилэж аваад, энэ юумэндэ үрэгдэ, али ондоо нэгэ тэмдэгээр готорхой чанар олгож болох гэжэ үү? Тэгэхдээ эдэ чанарнууд ажиглалтын үед элирүүлэгдсэн байх ёстий.

Бурхан шажины жишээ дээр хооснийг хамаг юумэнүүдийн хүдэлмэрилхэ аргатайг огтолон буруушаадаг гэжэ ойлговол, тийм хүн юун ч үгы гэсэн буруушаалгын хэтэрхы хизаарта унажа, ийм байдлаас сүлөөржэ мулгархын аргагүй гэжэ буруу ойлгосоос, түрүүлэн дуугарсан тэр хүндэл алин, сандран уйлана.

Хоёрдохи учирта тэрэ хүн бүхы үзэгдэлүүдийг өөрийн тухай амидаралгаас сүлөө гэжэ ойлгоногүй, нэгэ юумыг ажиглахаар шилэж аваад, тэрэнийг гоё гэжэ нэрлэнэ. Тэдэ тэрэ гоё гэжэ үнэн байвал, тэрэ зүйл булгалда гоёор үзэгдэхэ бэлэйл. Гурвадахинь али нэгэн хүнүүд бидэний санамжийг тоохогүйдөө болохо гэхэдээ, гоё гэдэгэй өөрын удхагүй, мнил зүүлгэсэн нэрэ байсан тухай хэлэнэ бһуу. Өөслийн өө мунхагталгада орбосоолдошоод бү байгты гэжэ эдэ бүгэдийн талаар Итигэлын Хамба айлдахалаа хичээнэ.

Товч тайлвар Болотов Эрдни багша найруулав, 1-дхи «в» гэр.

Январин 9-до Итигэлын Хамба лама нимэ дүр үзүүлэв: булагын эхиндэ байгаа арбан хүний нэгэнь: «Сайхан ус, аршаан хүртэгты», - гэжэ хэлэжэ байгаад, ус удхажа, бусадта барина. Тийхэдэнь Хамба лама: «Амисхаал сэргэнэ», - гэжэ айлдав.

Буряад орондо аршаан булагууд олон, элдэв үвшэнгүүды аргалхаяа нютаг зоны усынь авдаг өөрын онсо аршаан суурин бүхэлдэ байха. Илангаяа сентябрийн хуушаар бүхы булагудын эм домто хүстэй болдог Рыхи гэсэн үдэрнүүдийн хугасаада усань илангаяа эм домтий болдог. Мүнөө үед хүнүүд нютагынгаа газар дайдада итигэхээ болёо. Хото нүүхэдээ, тэдгээр орон нютагаа, түрэл газарынгаа ачи тустий чанар тухай маргана. Намарын үед нютагынгаа газар дээр хэвтээл ававал, хүсэ тэнхээ пэмэж, үвшэнгүүд арилдаг.

Тиймээс нютагаа бү маргтыг, нютагаа ходо ходо эргэжэ очиж байгыт. Итигэлын Хамбын «Захъяа» соо ингэж хэлээтэй:

**Осол муу энэ сэмүүн сагын балчиг шабараас хирэгүй
Ургасан удамбараа энэ сээг мэтэ таван согсын найлзуур модон
Уршагта таван хүсэлын хюруу мундэрөөр хүнөөгдэлгүй, сайн гү?**

Товч тайлвар Радишев Гомбо багша найруулав, 40-дхи «в» гэр.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ хэвлэлдэ бэлдэв.

<p>Буряад үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия - Председатель Правительства Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия</p> <p>Генеральный директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ</p> <p>Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА</p> <p>Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Корнев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.гендиректора, С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х. Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - зам.гендиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - выпускающий отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон" 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 - отдел распространения</p> <p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>	<p>АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн».</p> <p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burulen.ru e-mail: unen@mail.ru</p> <p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 16.01.2013 в 16.00 - по графику; 16.01.2013 г. в 16.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1040. Тираж - 4000 экз.</p> <p>Цена свободная.</p> <p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54</p>
---	--	--

Мүнхэ дурасхаал

АРБАН ХУРГАНАЙ АЛЬБАН ШЭДИ

Хүнэй наһанда зол талаан, наһагдаагүй ушар гэнтэ тохёолдоходоо, жэгтэйгээр хубилган нүлөөлдэг байна. Хэн мэдэбэ, хэрбээ наял арба гаража ябаһан Володя ЦЫРЕНЖАПОВ зунай лагерьта амарха үедөө багшынгаа фокус хараагүй наа, иллюзионистын онсо эрилтэтэй, хоморой мэргэжэл шэлэхэ байгаа гэшэ гү?! Энэ ушарай һүүлээр эдир хүбүүхэн фокусой оньһо нюусын эди шэдиэ бүримүһэн абтажа, ханаа сэдхэлэнь гансал тиишээ тэгүүлдэг болошоо хэн...

Суута иллюзионист А.Акопянай хэдэн статьянуудые оложо уншаад, Володя фокуснуудайн оньһые мэдэжэ абаба. Хэрэгтэй реквизит өөрөө бэлдээд, классайнгаа урда харуулжа, гайхуулба, магтаал һайшаалда хүртэбэ. 8 классай һүүлээр Улаан-Үдын хүдөө ажахын техникумда һураха үедөө бүхы ханалынь гансал шэнэ фокуснууд эзэлдэг хэн. Тиигэжэ Буряадай гүрэнэй филармонидо иллюзионист Василий Ереминой ассистентээр хүдэлжэ эхилээ.

Уялгата сэрэгэй албанда – далайн сэрэгтэшье ябахандаа, энэ шуналаа алдаагүй, фокуснуудаа харуулжал байгаа. Албанай һүүлээр Москвагай циркын училищиин комиссийн урда фокуснуудаа харуулжа, бултанай гайхал түрүүлбэ, тушаан болоходоо, энэ училищиде иллюзионистнуудые бэлдэдэггүй байшоо. Гэбэшье, зол талаан баһал дайралдажа, уран зохёолшо Анатолий Имерманис Эстрада на искусствын Бүхэроссийн зохёохы мастерскойдо (ВТМЭИ) зүүршалгын бэшгэтэйгээр эльгээбэ. Залуу буряад хүбүүе тэндэ угтажа абаад, концертнэ номернуудыень найруулан табиха режиссерые өөрөө бэдэрхыень дурадхаһан юм.

Тиихэдэ совет ороной эгээн суута иллюзионист Ван-Тэн Тауда хандахандань, арсабашые, үндэр наһатай факир Дмитрий Лонгодо ошоод үзэ гэхэн юм. Тэрэ үедэ Лонго 94 наһатай байгаа. Курд яһанай энэ хүн өөрыгөө перс гээд нэрлэдэг хэн. Эртэ урдын суута перснүүдэй ехэ гүрэнэй түүхэхээ, гайхамшагта соёл, оюун ухаанһаа һабагшалан, дундада зуун жэлнүүдтэ эдэ арадуудай дунда дэлгэрһэн лалын шажанай нүлөөн тухай ойндоо оруулхаар.

Юрын бэшэ бэлигтэй Дмитрий Лонго Ород гүрэнэй эрхэтэн болоод, хубисхалай урда нэлэнхы ороной хизаар дайдаар, хото городуудаар һайса аяншалһан юм. Артистын нэрэ соло холуур суурхажа, тэрэ үеын олохон мэдээжэ хүнүүдтэй, жэшэнь, К.Э.Циолковский, А.М.Горький болон бусадтай хайн танил, нүхэсэдэг байгаа.

Владимир Цыренжаповые буряад гэжэ мэдэхэдээ, совет засагай тогтохоһоо урид Верхнеудинскда концерт наада харуулһан тухайгаа хөөрөөд, шаби болгожо абахаб гээд найдуулба.

Дмитрий Лонго европын иллюзионистнуудай дүршэл шадабаритай байханаа гадна, зүүн зүгэй, энэдхэгэй фокуснигуудай гайхамшаг нюусануудые мэдэдэг хэн. Нарин хурса нэлмэ – шпага залгиха, эритэ мэсээрн өөдөн харуулжа тодхон хэлмэнүүдэй гэшхүүрээр нүсэгэн хүлөөр гэшхэлхэ мэтын орёо хүшэр, аюултай олон номернуудые зондо харуулдаг Дмитрий Лонго өөрыгөө "Ородой һүүлшын факир, үгытэй дервиш" гээд нэрлэдэг заншалтай байһан юм. Перс агуу-ехэ поэт Омар Хайямой зохёолнуудта тэрэ ехэ дуратай хэн. Зуу гаратараа ажаһууһан Лонго олон рубаи сээжээр хэлэдэг байгаа.

Гуйранша дервиш болоод – үндэртэ хүрэхэш. Гамгүй зурхөө халалаад – үндэртэ хүрэхэш.

Агуу илалта тухай хоһон хүсэл, тонило! Аргалжа өөрыгөө ургалбал – үндэртэ хүрэхэш!
(О.Хайям. Рубаи. 1999, 136 н. Т.Самбялова оршуулба).

Үндэр бэлигтэ багшаһаань Владимир Цыренжапов эгээн шухала нургаал абаһан юм – яажа өөрыгөө ургалхаб, өөрыгөө хүмүүжүүлхэб, – үдэр бүрийн ажалаар, унтаршагүй хүсэл эрмэлзэлээр...

Владимир Александрович ехэ хурса ухаатай, нугархай уян бэетэй, режиссерой, хүгжэмшэнэй, уран зураашанай, модошо дарханай уран гартай, гайхамшаг дүрбэн тэгшэ бэлигтэй артист болоһон юм. Яагаад иимэ бэлиг, зоной нүдэндэ – эди шэдитэ нюуса, бүрилдөөб гэжэ артист хүн сэхыень хэлэдэггүй гуримтай. Бидэнэрэй, Владимир Цыренжаповой номернуудые хараһан зоной талаанда, наһанайн нүхэр, Буряадай габыята артистка Долгор Гылыковна Кунтохиева, хэлэһэн зарим үгэнүүдыень бэшэжэ абаһан байгаа. Манай уншагшадай һонорто – энэ гар бэшэгһээ хэһэг.

ВЛАДИМИР ЦЫРЕНЖАПОВ: "ЭДИ ШЭДИ ГЭЭШЭ ЭСЭБЭРИТЭЙЛ АЖАЛ ДАА"

"Фокус ходоодоо нюуса байха ёһотой, талын зонһоо уран шадабарингаа оньһо нюуха хэрэгтэй.

Эди шэди гэжэ харуулхын тула олон жэл соо эсэшэ сусашагүйгөөр, дахин дахин дабтаха, мүлихэ, үшөө һонирхолтой, үшөө орёо, бүри жэгтэй болгохые оролдохо юм. Фокус гэшэ нүдэнэй мэхэ ха юм даа. Концертдэ

ерэһэн зон фокуснигой альбан шэдиэ абтаад, нүдөөрөө хараһан гайхамшагта үйлэ хэрэгтэ үнэншэжэ ядан гаража ошохо ёһотой.

Концерт бүхэн – артист харагшад хоёрой тулалдаан. Эндэ артистын мэргэжэл шадабари, арбан хурганай түргэн нугархай байһан ушар ехэ удхатай. Харагшад хадаа фокусой оньһон мэхэ таахая оролдоно.

Тиимэһээ би нэгэ фокуссоо дахин дабтажа харуулдаггүйб.

Мэргэжэлэй ехэ амжалта туйлахын тула гурбан дүрим баримталха хэрэгтэй:

- ажаллаха;
- эсэшэгүйгөөр ажаллаха;
- бүри ехээр ажаллаха. Ажалай ашаар лэ бүхы үндэр дабаанууд гаталдадаг.

Иллюзионист хадаа хүнэй психологи, ханаа сэдхэлэнь байдал, анхарал болон бусадшые нарин мэдэрлые хайн мэдэхэ, хэрэглэжэ шадаха ёһотой.

Маг болбол үльгэрэй бэшэ, харин эгээлэй юрын, үнэн бодото байдалда ажаһуухадаа, үнгэтэ энэ юртэмсын хатуу шэрүүниие бэе дээрээ мэдэрдэг. Ажабайдалдаа ойлгохын аргагүй, эбсэшгүй гэхээр фокуснуудтай артист ушардаг. Хэдышье хүндэ хүшэр сагай тохёолдоходо, харагшадай баяраар яларһан нүдэ шэртээд, ханаа сэдхэлни заһардаг. Иимэ баяр бэлгэлэхэ ажалтай байһандаа би өөрыгөө жаргалтай хүнби гэжэ ханадагби..."

Буряадаймнай суута иллюзионист, Российн габыята артист, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат В.А.Цыренжапов эди шэдитэнэй



Д.Лонго багшатаая



Долгор Гылыковна, Дарима, Владимир Александрович



угай үндэнэ табиһан байна. Арсен хүбүүниинь эсэгэ тухайгаа ехэ һонин ном бэшэжэ, нэрыень мүнхэлөө. Дарима басаганиинь гурбадахи класһаа абан эхэ эсэгээ дахажа, концертнүүдтэ хабаадажа эхилһэн юм. 1984-1985 онуудта Польшодо, удаань Чехословакида, Уласхоорондын магийн фестивальнуудта, эсэгэдээ сценэ дээрэ туһамаршан боложо, бэлигээ гэршэлһэн эдир басагахан "Мисс Магия" гэхэн хүндэтэ нэрэдэ хоёр дахин хүртөө хэн.

Гурбадахи үеын түлөөлэгшэ – зээ хүбүүн Максим, гурбадахи класһаа эжытээ сценэ дээрэ фокус харуулдаг. Актёрой уран бэлигтэй, хүгжэмшэ хүбүүхэн гитара дээрэ наададаг. Максим иллюзионист болохо хүсэлтэй байһанаа "Одон" журналай, мүн "Буряад үнэнэй" уншагшадта мэдүүлээ хэн.

Владимир Цыренжаповай фокуснууд ехэ хоморой, совет орондо ондоо хаанашые, хэншые тэдэниие харуулдаггүй байһан гээд тэмдэглэе. Жэшэнь, шкаф руу басаганай ороходо, тэг дундуурнь тайрадаг хэн. Һүүлээрн шкафай үүдэ нээхэдэнь, тэндэнээ аяр гурбан басагад гаража ерэдэг байгаа бшуу! Сценын хүшэгэ руу хүнүүд ороод, үгы болошохо, харин сценын нүгөө талын хүшэгэһөө гаража ерэхэ...

Буряад арадаа бүхы дэлхэйгээр суурхуулһан бэлигтэй хүбүүдэймнай нэгэн Владимир Александрович Цыренжапов мэндэ ябаа наа, энэ жэлэй январин 20-до 70 наһатай болохо хэн. Дмитрий Лонго Багшынгаа захяе дүүргэжэ, хүн түрэлтэнэй энэ дэлхэйдэ ажабайгаа сагта хүгжэжэл, бүри орёо боложол байха заяа заршамтай энэ эди шэдитэ искусствын түүхэдэ өөрынгөө мүр сараае үлөөхэл ёһоороо үлөөгөө.

Түяна САМБЯЛОВА.

Гэр булын архивһаа фото-зурагууд.